

CONTENTS

UNIT 1 : Prose

1. Growing Up : Joyce-Cary	1
2. God Sees the Truth but Waits : Leo Tolstoy	17

UNIT 2 : Poetry

1. Sita : Toru Dutt	36
2. My Last Duchess : Robert Browning	41
3. Ode to Beauty : John Keats	48
4. Life : Charlotte Bronte	54

UNIT 3 : Grammar & Vocabulary

1. Adverbials	59
2. Direct and Indirect Speech	67

UNIT 4 : 21st Century Skills

1. Literacy Skills (IMT)	77
2. Life Skills (FLIPS)	89
3. Other Important Skills	99
● New Syllabus	108
● Nature of Question Paper	109
● Model Question Paper	110

UNIT 1 : PROSE

Growing Up

- Joyce Cary

1

A प्रास्ताविक

जॉइस कॅरी (१८८८-१९५७) हा एक प्रथितयश ब्रिटिश-आयरिश लेखक. आयलैंडमध्ये जन्माला येऊन इंग्रजी साहित्याची उपासना आणि सेवा करणारे खूप लेखक आहेत. कॅरी या लोकांमध्ये आपल्या वेगळ्या लेखनघाटणी आणि शैलीतून वेगळा ठरतो. तो खरं तर कादंबरीकार. Trilogy हा कादंबरीकार म्हणून त्याच्या वाट्याला त्याच्या हयातीत फारसं यश आलं नाही. परंतु आज तो एक या क्षेत्रातील महत्त्वाचे नाव आहे. त्यानं काही कथाही लिहिल्या आहेत आणि त्यापैकीच एक आपण अभ्यासाणार आहोत.

कथेचं नाव आहे 'Growing Up' म्हणजे मोठे होण्याची प्रक्रिया. आपण जन्माला आल्यापासून सतत मोठे होत असतोच. 'तू आता मोठा झालास/झालीस. नीट वाग' अशी वाक्यं काही मुलांच्या कानावर पडलीही असतील. परंतु आपल्या शरीराची वाढ पूर्ण होणे इथं हे growing up संपत नाही. ते जन्मभर चालूव असतं. या कथेतला नायकही असाच अनपेक्षितपणे एकदम मोठा होतो आणि त्याला कारण आहेत त्याच्या दोन वयात येऊ पाहणाऱ्या मुली. कसं घडतं हे सगळं. चला पाहू या. कथाकथनाच्या दोन पद्धती रूढ आहेत. एकात कथेतलं एखादं पात्र स्वतःच ही कथा सांगतं. याला प्रथमपुरुषी कथन म्हणतात. दुसऱ्यात एक त्रयस्य व्यक्ती कथा सांगते. म्हणून याला तृतीयपुरुषी कथन म्हणतात. ही कथा आहे एका मध्यमवर्धीन रॅंबर्ट किवक या सामान्य माणसाची. परंतु ती सांगणारा तिसराच कुणी आहे आणि त्याच्या या कथेशी कसलाही थेट संबंध नाही. म्हणजे ही कथा तृतीयपुरुषी कथन पद्धतीची आहे. आता आपण कथेकडं थेट वकू या.

ही एका अशा माणसाची कथा आहे ज्याचं स्वतःचं घर आहे. त्याला जोडून बाग आहे. परंतु ती बाग नीटनेटकी या शब्दाच्या जवळपासही नाही. गंमत म्हणजे अशी नैसर्गिकपणे वाढलेली बाग ही त्याच्या अभिमानाची गोष्ट आहे. ती त्याची नैसर्गिकतेची आवड आहे म्हणू या. पाहू कथेत काय घडतं ते.

P. A. H. Solapur Uni. > B.A. / B.Sc. III (Sem. VI) Comp. Eng. S. G... 1

B Introduction

Joyce Cary (1888-1957) was an Anglo-Irish writer. He was born in Ireland and served the British literature. Of course, he is not a rare example. There are many like that. Among them are Swift, Goldsmith, Sheridan, Shaw, Wilde Joyce and many more. But Cary shines out among them because of his rare style and approach to stories. He introduced to the novel a new format called trilogy, a story in three novels. He did not enjoy much popularity as a novelist during his life, but later people recognized him as a novelist of high quality. Along with novels he wrote a number of short stories and we are reading one of them.

The title of the story is 'Growing Up', that is, growing up physically as well as mentally and psychologically. It is a constant process of learning. People in the family make us repeatedly aware that we are now grown up and must behave accordingly. But in reality, from the moment we are born, we grow up and up till the very end of life. At times some experience helps us grow up very fast. A similar thing happens in the life of the central person of the story, Robert Quick. He grows quickly. How? What exactly happens? What role do the two growing up daughters play in it? Let us study it now.

The technique used here is called third person narration. A narration is either first person or third person. In the first person one of the characters in the story narrates the story. In the third person, some other person, who may be or may not be directly connected with the characters in the story, narrates it. On many occasions we do not know who this narrator is. Same is the case here.

This is a story of a man who owns a bungalow with a garden attached to it. But the garden is not kept well, rather it is allowed to grow at its will and he is proud of this very fact that compared to the gardens of his neighbours it is a really naturally growing garden.

C मराठी भाषांतर

(टीप : मार्गदर्शकातलं भाषांतर शब्दशः नाही. ते सुबोध वाटावं म्हणून अनुवाद जाणीवपूर्वक थोडासा स्वैर केलेला आहे.)

(पान १) रॉबर्ट किंविक आपल्या व्यावसायिक दौऱ्यावरून घरी परतला तेव्हा त्याला पलीन लिहिलेली एक चिठ्ठी सापडली. ती चारपयैत परत येणे अपेक्षित होती आणि मुलं बागेत होती. त्यानं आपली हॅट खाली टाकली आणि आपले कामाता जातानाचे पण त्याला न भावणारे भडक कपडे तसेच अंगावर ठेवून आपला मोर्चा बागेकड वळवला.

(पान २) त्याच्या दोन्ही छोट्या मुलींना भेटायला आणि त्याला पाहून त्यांना झालेला आनंद पाहायला तो उत्सुक होता. खरं तर त्याला अशी आशा वाटत होती की त्या नेहमीप्रमाणे रस्त्याच्या वळणावर त्याची वाट पाहत थांबल्या असणार, आपल्या गाडीला लाल झेंडा दाखवून थांबवणार आणि त्याच्याबरोबर त्याच गाडीतून घरी येणार.

श्री. किंविक यांची बाग म्हणजे एक जंगलच होतं. बागेतल्या छोट्या तव्याजवळचा भाज्यांचा एक वाफा आणि सौ. किंविक यांनी घरच्यासाठी तयार केलेला फुलांचा वाफा सोडला तर इतर बागेला वर्षानुवर्षे कुणाचाही हस्तस्पर्श होत नसे. म्हातारं सफरचंदाचं झाड भरपूर विया असलेल्या लौरेलवर आणि कधीही काटाळाट न झालेल्या गुलाबांच्या झाडांवर लोंबत होतं. डेलिया आणि डेल्फीनियमचे अवशेष मोडक्या (वाळक्या) काटक्यांवर लोंबकळत होते.

या दुर्लक्षासाठी एक कल्पक सबव होती. बाग मुलांची आहे आणि किंविकला याचाच अभिमान वाटायचा. मुलं तिथं त्यांना हवं ते करत असत. परंतु वास्तव हे होतं की किंविक पती-पत्नीपैकी कुणालाच बागकामात रस नव्हता. शिवाय सौ. किंविक आपलं कुटुंब, प्रशासकीय मंडळ आणि चर्चांच काम यात आणि श्री. किंविक आपल्या कार्यालयीन कामात एवढे गुंतलेले होते की बागेच्या कंटाळवाण्या छंदाकडं लक्ष द्यायला त्यांना ना सवड होती ना आवड.

परंतु त्यांनी जी सबव सांगितली होती द्वावाग ही मुलांसाठी असते - ती मात्र खरी होती. ती बाग खरंच मुलांसाठी होती आणि किंविकला याचा पुरेपूर अभिमान होता. तो या जंगली बागेबदल अभिमानानं बोलत असे. आसपासच्या गुळगुळीत आणि आखीव-रेखीव बागांपेक्षा ती किती वेगळी होती ना. त्याच्या नजरेत हा त्याच्या कल्पनाशक्तीचा विजय होता आणि आज पुन्हा एकवार हा जंगली बगीचा त्याला अधिक आकर्षक वाटला. इतर बागांच्या तुलनेत तो एक मूलभूत उत्कृष्टतेचा नमुना होता.

आणि मे महिन्याच्या मध्याच्या दरम्यान सूर्याची उंहं तापायला लागलेली असताना त्यांचे तिरक्स किण झाडांवर आणि गवतावर पडत होते आणि त्यांना लाल आणि सोनेरी छटा प्राप्त झालेल्या होत्या. अस्पर्श लाकडांचं एक वेगळच सौंदर्य त्यांना लाभलेल होतं. अगदी काळजीपूर्वक जोपासलेल्या आसपासच्या बगीचांमध्ये हा एक नैसर्गिकरित्या

वाढलेला आणि निसर्गाला वाहिलेला घटक होता. एक निसर्गासाठी मुक्त सोडलेला,

मनात विचार आला, 'पिकनिकसाठी एक उत्तम जगा.' आणि त्याला एकदम मोकळं-मोकळं वाटावला लागलं. तो ओरडला, "ए मुलीनो!" परंतु त्याला प्रतिसाद मिळाला नाही. तो आश्चर्यानं थांबला. त्याच्या मनात आलं, 'वहूधा त्या मला भेटावला म्हणून रस्त्याकडे गेल्या, परंतु आमची चुकामूळ झाली असणार.' या विचारामसरी त्याला मजाही वाटली आणि दुखेही झालं. यापूर्वी दोन वर्षांपूर्वी त्याची आणि मुलीची अशीच चुकामूळ झाली होती. एक मैल अंतर चालत त्या गेल्या होत्या आणि एका कुंपणामांदवा घरून बसल्या होत्या. घरी येऊन त्या खूप रडल्या होत्या. आपल्या बाबांनी आपल्याला शोधत यावं आणि पकडून घरी न्यावं हे त्यांना मुळीच भावलं नव्हतं. त्यांना आश्चर्याचा घक्का देण्याची त्यांची कल्पना फसली आणि आपल्याला मान खाली घालावी लागली याचं त्यांना वैशम्य वाटलं होतं.

या क्षणी तो जेव्हा घरात जाण्यासाठी परत फिरला आणि वाटेत आलेलं एक झाड चुकवून तो पुढं आला तेव्हा जेनी त्याच्या नजरेला पडली. ती तव्याजवळ पोटावर पालथी झोपून आणि पुस्तकाला नाक लावून ते वाचण्यात मान होती. जेनी बारा वर्षांची होती आणि अगदी अलीकडं तिला वाचायची जबरदस्त आवड निर्माण झालेली होती.

टांगा टाकतच चिक तलावाजवळ पोहोचला. "हॅलउ जेनी, हॅलउ", तो हात हलवत ओरडला. परंतु जेनीनं आपल डोकं थोडंसं वळवून (पान ३) केसांच्या जंजाळातून त्याच्याकड पाहिलंसं केलं आणि पुन्हा पुस्तकात डोकं खुपसलं. जणू तिला म्हणायचं होतं, 'माफ करा परंतु आज फारच गरम होतं.'

आणि आता केट त्याच्या नजरेला पडली. ती जेनीपेक्षा एक वर्षांनं मोठी होती. ती झोपाळ्यावर दोगला टेकून बसलेली होती. तिचं डोकं खाली झुकलेलं होतं. ती कसल्यातीव विचारात दिसत होती. तिचे उघडे पाय चिखलानं माखलेले होते. ते जमिनीला टेकलेले होते. एक पाय दुसऱ्यावर ठेवून ती बसलेली होती. तिची एकंदरीत अवस्था ही सुस्तपणा आणि स्थिरचित दिसत होती. वडिलांच्या 'हॅलउ'ला तिनं एक अस्फुट गोंधळलेल्या आवाजात उत्तर दिलं, "हॅलउ बाबा".

"हॅलउ केट," एवढंच तो म्हणाला. तिच्या जवळही गेला नाही. आपल्या मुलीबरोब्र प्रेमाचं वरवरचं ढोंग करणाऱ्या आणि आपल्यावर प्रेम करावं म्हणून त्यांना उत्तेजन देणाऱ्या वडिलांचा त्याला जबरदस्त राग होता. या दोर्धीबाबत तर ते एकदम चूकच ठरलं

असतं, त्याला वाटून गेलं. दोधी नैसर्गिकपणे भावनावश आणि प्रेमळ होत्या. जेनीला विशेषत: गेल्या काही महिन्यांत कधीतरी उत्कृ भक्तीचा उमाळा येतो असं त्याच्या लक्षात आलं होतं. 'ती वाढते आहे, वयात येते आहे. परंतु केटपेक्षा जरा अधिकच जलद,' त्याच्या मनात आलं, 'आणि पूर्ण वयात आल्यानंतर ती अतिशय आकर्षक दिसणार आहे; शिवाय खूप भावुक, हुशार आणि विचारीही.'

"अगं जेनी, आता तू काय वाचते आहेस?" त्यानं विचारलं. परंतु तिनं आपले कुल्ले थोडेसे हलवण्यापालीकडं प्रतिसाद दिला नाही. चिक थोडा निराश झाला. परंतु आपल्या निराशेचं त्यालाच नवल वाटलं. तो स्वतःशी म्हणाला, "या मुलीना शिष्टाचार नाहीत परंतु त्या किमान प्रामाणिक तरी आहेत. त्या ढोंगीपणा मुळीच करत नाहीत." तो स्वतःसाठी एक आराम खुर्ची आणि सकाळचं वृत्तपत्र घेऊन आला. सकाळी घरावाहेर पडण्यापूर्वी त्यानं या वृत्तपत्राकडे ढुळूनही पाहिलेलं नव्हतं. योग्य वेळी योग्य गोष्टी हे त्याचं सूत्र होतं. वयाच्या बावनाब्या वर्षी, आपले सगळे भ्रम दूर झालेला चिक प्रत्येक गोष्टीचा योग्य वेळी उपयोग करत असे. 'आजचा दिवस सुरेख आहे,' त्याच्या मनात आलं, 'आणि मी आता रविवारी रात्रीपर्यंत मोकळा आहे.' वृत्तपत्र उघडताना त्यानं सभोवार नजर फिरवली आणि बागेबहल त्याला पुन्हा एक समाधानाची भावना झाली. शांततेचा अनुभव घेण्यातही किंती आनंद आहे नाही! आणि त्यात समोर दोन्ही मुली हजर आहेत. मग आणखी काय हव. हे त्याचं सुख कोणीही हिरावून घेऊ शकत नाही. आता तो आपल्या घरात होता.

दरम्यान, जेनी उठली होती आणि झाडांकडे भटकत गेली होती. तिचेही पाय उघडे आणि घाण होते. तिच्या पोशाखावर एका बाजूला एक मोठा हिरवा डाग होता. ती तलावात गेली होती. इकडं केटनं झोपाळ्यावरून खाली सरकवायचा आणि जमिनीवर लोलायचा निर्णय घेतला होता. तिचे विस्कटलेले केस मातीनं माखले होते. हात बाजूला पसरलेले होते आणि तिचे घाणेरडे हात आणि काळी नखं तळवे आकाशाकड करून घरलेले होते. याच वेळी कॉकर जातीची पाळीच कुत्री स्नॉर्ट तिथं दुडक्या चालीनं आणि हुंगत हुंगत पावली आणि आपल्या मालकिणीच्या पायाशी बसली. केटनं आपला पाय उचलला आणि (पान ४) तिच्या पोटाला गुदगुल्या केल्या. नंतर ती पालथी झाली आणि आपलं डोकं तिनं हातावर टेकलं. जेव्हा स्नॉर्टनं आपलं नाक तिच्या मांडीखाली खुपसायचा प्रयत्न केला तेव्हा ती पुन्हा वळली आणि अर्धवट लाथ झाडल्यासारखे करून म्हणाली, "दूर हो स्नॉर्ट."

"स्नॉर्ट गप्प वस ना," जेनी तशाच विचारी स्वरात म्हणाली. दोधी बहिर्णीना एकमेकींबदल खूप आदर होता आणि नेहमी एकमेकींच्या मदतीला धावत असत. परंतु

तिचा आवाज ऐकून स्टॉर्ट क्षमभर थांबली, तिने जेवीकडं वळून पाहिलं आणि ती पुढी केटचा स्कर्ट दातात घरून खेचू लागली. केटने आणखी जोरात लाय मारून तिला दू केलं. “स्टॉर्ट, जा बरं तिकडं” ती म्हणाली.

जेवी आपला मुस्त फेरफटका मारताना थांबली. कडेला पडलेला एक बांधू तिने उचलला आणि स्टॉर्टकडं खादा भाला फेकावा तसा फेकला.

चकित झालेली स्टॉर्ट अनिश्चितपणे भुंकली आणि आपलं शेपूट आणि पार्श्वभाग उजवी-डावीकडं हलवत जेवीकडं गेली. तिला समजत नव्हतं की हा काही नवा खेळ आहे की तिने काही मोठा गंभीर गुन्हा केलाय? जेवी जोरात ओरडली आणि तिच्या दिशेनं धावली. स्टॉर्ट केकाटत दूर पळाली. अचानक केटही उठली. तिनेही एक बांधू उचलला आणि ‘टायगर, टायगर’ म्हणत स्टॉर्टच्या दिशेने घिकावला.

दोघीही जोरात हसत, एकमेकांवर आपटत स्टॉर्टच्या मांग धावल्या. वाटेत हाताला लागेल ते घेऊन त्या स्टॉर्टकडं घिरकावत होत्या. त्यात दगड होते, वाळलेली डॅफेडिल्स कुले होती, कुटलेल्या कुंडीचे तुकडे होते आणि मारीचे गोळेही होते. घाबरलेली स्टॉर्ट वेडीवाकडी पऱ्ठत होती. फेकलेल्या वस्तू चुकवत होती; गोंधळल्यासारखी वेडीवाकडी धावत होती. हताश आणि शरण आल्याप्रमाणे शेपूट हलवत होती. अखेरीस तिने शेपूट धातलं आणि ती घिन आणि तुलेल्या निवाच्याच्या बेचक्यात शिरली.

रॉबर्टला हा धक्काच होता. भाबुक परंतु थोडीशी वेडसर असलेली स्टॉर्ट त्याला खूप आवडायची. त्याला तिची वेदना बरोबर समजत होती. तो मुलीना ओरडला, “ए जेवी, केट, तिला मारू नका. ती घावरली आहे. तुम्ही तिचे डोके फोडाल. थांबा, थांबा.”

त्याच्या अखेरच्या स्वरात चीड होती. जेवीनं दरम्यान एक दंताळे उचलले होते. ती स्टॉर्टच्या गळपळ्यात अडकवून तिला आपल्याकडं खेचायचा तिचा प्रयत्न होता. रॉबर्टने आपल्या खुर्चीतून उठायचा प्रयत्न केला. परंतु केट तेवढ्यात वळली. हातातली काढी त्याच्या दिशेनं वळवली आणि मोठ्या आवाजात ओरडली, “ए पेलफेस (रॉबर्ट किंविक बहुधा फिकट चेहन्याचा माणूस असावा), शरण ये.” जेवी तिचं बोलणे ऐकून वळली आणि तीही म्हणाली, “अगदी बरोबर, पेलफेस, शरण शरण ये.” ती एवढ्या जोरजोरात हसायला लागली की तिला पुढं काही बोलताच आलं नाही. परंतु हातातलं दंताळं घेऊन ती आपल्या वडिलांच्या दिशेनं धावली.

दोघी जणीनी हसत-खिदक्त स्वतःला आपल्या वडिलांच्या अंगावर फेकून दिलं. “पेलफेस, पेलफेस रॉबी! मार त्याला. डोक्यावरचं कातडं काढून घ्या त्याच्या.”

(पान ५) त्यांनी किंविकवर आक्रमणच केलं. आता मात्र तो घावरला. त्याला वाटलं नेहमी सध्य आणि प्रेमल असलेल्या दोन्ही मुलीची डोकी आज फिलेली, सुडान पेटलेली आहेत. त्या त्याला दुखापत करत होत्या आणि त्यांना जखमी न करता आपली सुटका करी करून घ्यावी हे त्याला समजत नव्हतं. त्याला वाटत होत, त्यांची नाजूक हाडं मोडता कामा नयेत. ती एखाद्या पक्षाच्या पायाप्रमाणे नाजूक आहेत. त्यांच्या नाजूक फासळ्यावर हात दाबून त्यांना दूर लोटायचं घाडसही त्याला होत नव्हतं. त्याच्या हाताखाली त्या वाकतील असं त्याला वाटत होत. अचानक स्टॉर्टलाही एकदम आत्मविश्वास आला आणि तीही भुंकत आपल्या लपलेल्या जागेतून बाहेर आली आणि त्याच्याकडं धावली. तिने त्याची वाही आपल्या दातात पकडली. ती गुण्युरत होती आणि त्याला खेचतही होती.

“एस्स!,” तो कुत्रीला आवरण्याच्या घडपडीत ओरडला, “केट, तिला वाजूला बोलाव. नाही, नाही मुलीनो.” परंतु तोपर्यंत त्यांनी त्याच्यावर हल्ला चढवला होता. केट त्याच्या पोटावर उड्या मारत होती तर जेवीने त्याची कॉलर पकडली होती. जणू काही ती त्याचा गळा आवळू पाहत होती. त्याच्या चेहन्याजवळ आलेला तिचा चेहरा त्याला खुनशी आणि वेडा वाटला. तिचे डोके विस्फारलेले होते आणि त्याच्याकडे च पाहत होते. तिचे ओढ मांग वळलेले होते आणि त्यामुळे तिचे सर्व पुढचे दात दिसत होते. आणि ती खोरोखरच त्याचा गळा दाबत होती. त्यांने तिला दूर ढकलण्याचा खूप प्रयत्न केला. परंतु तिच्या हाताची कॉलरवरची पकड तशीच राहिली. त्याच्या कानात वेगवेगळे आवाज होऊ लागले आणि अचानक खुर्ची कोलमडली. तिघंही घाडकन जमिनीवर कोसळले. घाबरलेल्या स्टॉर्टनं जणू कुणीतर चिमटा काढला असावा असा त्याच्यावर नव्यांनं हल्ला चढवला आणि त्याच्या चेहन्याला जखम केली.

केट त्याच्या पायावर पसरलेली होती आणि जेवी त्याच्या छातीवर. अजूनही त्याची कॉलर तिच्या हातातच होती. परंतु आता त्याच्या चेहन्याकडं पाहिल्यानंतर तिची नजर बदलली. ती ओरडली, “बाप रे! ती तुला चावली आहे. बघ ना केट.”

“खरंच की! स्टॉर्ट वाईटच आहे.”

दोन्ही मुली धापा टाकत होत्या. त्यांचे चेहरे लाल झाले होते. त्यांची घडपड चालू होती आणि त्याच वेळी त्या मजा वाटून हसतही होत्या. मग जेवी केटला रागावून म्हणाली, “हा विनोद नाही आहे. कदाचित त्यात विष असेल.”

“मला कल्पना आहे,” केट वैतागून म्हणाली. पण त्याच वेळी ती आपल्याला येणारं हस्ही दाबू शकली नाही.

रॅबर्ट उठला. त्याने आपला कोट झाडला. रागाचा एकही शब्द तो बोलता नाही. आपण संतापलोय हे त्यांना जाणवू नये म्हणून मुलीकडं पाहायचंही त्याने टाळल. मात्र त्याला जबरदस्त घरका बसला होता. जेवीचा तो वेडा आणि खुनशी चेहरा तो विसरू शकत नव्हता. त्याला वाटलं, मुलीचं आपल्यावरचं प्रेम आटलेलं दिसतं. ती तर मला जखमी करू पाहत होती, जणू काही ती माझा द्वेष करत होती.

(पान ६) त्याला वाटलं आपल्या मुलीशी असलेल्या साध्या, आनंदी नात्याला अचानक तडा गेलेला आहे. अचानक त्या त्याच्यापासून खूप दूर त्यांच्या एका वेगळ्या जगात गेल्या आहेत आणि त्या आदिम, कूर जगामध्ये त्याला स्थानच नाही.

त्याने आपला नेकटाय सारखा केला. केट कुंठंती नाहीशी झाली होती आणि जेवी आपलं हसणे दाबायची घडपड करत होती. मात्र तो जायासाठी वळला तेव्हा तिने त्याचा हात पकडला. “बाबा तुम्ही कुंठ चाललात?” तिने विचारलं.

“तुझ्या आईला भेटण्यासाठी, ती आता वाटेवरच असेल.”

“हो, पण तुम्ही असे नाही जाऊ शकत. तुम्हाला झालेली चाव्याची जखम धुवायला हवी.”

“असू दे, जेवी, काही हरकत नाही.”

“पण केट पाणी आणायला गेली आहे. शिवाय ही जखम वाईट ठरू शकते.”

दरम्यान, केट एका वाड्यातून पाणी घेऊन आली. ती रागानं म्हणाली, “बाबा, खाली बसा. इथून उठायची तुम्हाला हिंमतच कशी झाली?”

आता ती एका कठोर परिचारिकेच्या भूमिकेत होती आणि खरंच रॅबर्ट चिडलेला असूनही या नव्या खेळामध्ये त्याला सामील व्हावंच लागलं. किमान त्याला तरी तो एक खेळच वाटला. तो खुनशी नव्हता. शिवाय क्विकसारख्या एका जाडजूड, टकल्या माणसाला तो किंतीही रागावलेला असला तरी या नव्या खेळात सामील व्हावंच लागलं. कारण मुलीच्या धसमुसळेपणामुळं आपण नाराज झालेलो नाही हेही त्याला दाखवायचं होतं. अर्थात तो असा नाराज का झालाय किंवा त्याला कसला घरका बसलाय हे कळण्याएवढ्या मुली मोठ्याही नव्हत्या.

“अहो, एकदम खाली बसा बर!” जेवी म्हणाली. केटने खुर्ची सरळ केली आणि दोन्ही मुलीनी त्याला जबरदस्तीने तिथं बसवलं; त्याचा ओरखडा धुतला; त्यावर आशेडिन लावलं आणि त्यावर एक मलमपडीही केली. दिसायला सुरेख असणारी, लाल-गोऱ्या रंगाची, सुस्वभावी आणि व्यवहारी सौ. क्विक हे सगळं चालू असतानाच तिथं आली. तिच्यासोबत तिची मैत्रीण आणि वेलफेर कमिटीची अध्यक्षा जेन मार्टिनही होती. हे

Prose > 1. Growing Up

दृश्य पाहून आणि त्यामागचा इतिहास ऐकून दोघांनाही मजा वाटली. रॅबर्टला त्यांची प्रतिक्रिया ‘तुम्ही सर्व मुलं आमच्या गैरहजरीत मजा करत होतात तर!’ अशी वाटली.

केट आणि जेवीला हातपाय धुवायला आणि खराब झालेले झगे बदलायला पाठवलं गेलं. सगळी समिती घरी चहाला येणार होती आणि चहापान चालू असताना या दोन्ही मुली चांगला पोशाख घालून शांत आणि हसतमुख चेहन्यानं पाहण्यांना केक, चहा वौरे देण्यासाठी हजर असणं गरजेचं होतं. चहापाटीत कसं वागायचं हे त्यांना माहीत होतं. आपल्या या भूमिकेची प्रतिष्ठा त्या मनापासून उपभोगत होत्या. त्यांच्या नजरा बडिलांवरून पटकन पुढं सरकल्या, जणू ते तिथं हजरच नव्हते आणि आहेत असं मानलं तरी ते आणखी एक पाहुणेच होते त्या क्षणी.

(पान ७) आणि त्या क्षणी एका नव्या सुरक्षिततेचा अनुभव घेत तो हताशपणे स्वतःशी म्हणाला, “परमेश्वरा, काय अपेक्षा करत होतो मी? आणखी एक-दोन वर्षांमध्ये मी यांच्या खिजगणतीतही नसेन. कुत्रे जसे स्नॉर्टभोवती पिंगा घालतात तसे तरुण मुलं यांच्याभोवती घालू लागतील. मी बितं देणारा एक म्हातारा वेडा बनलेला असेन.”

स्त्रिया एका केसबद्दल चर्चा करत होत्या. ही केस होती एका १४ वर्षांच्या छान, आदरणीय मुलाची. रविवारच्या शाळेला आगदी नियमितपणे येणारा आणि अचानक त्याने आपल्या आईच्या टेवलाचा खण लुटला होता आणि एका चोरलेल्या गाडीमधून तो पळून गेला होता. आपल्या आईच्या जवळ बसलेली जेवी हे सगळं मन लावून एकत होती. केट स्नॉर्टला चॉकलेटची गुंडाळी भरवत होती आणि तिची हुनुवटी खाजवत होती.

क्विकला अचानक एक गुदमरल्याची भावना झाली. त्याला ताबडतोब तिथून बाहेर पडावं, दूर कुठे तरी जावं असं वाट होतं. त्याला कुणातरी पुरुषांची सोबत गरजेची वाट होती. आपण क्लबमध्ये जाऊ या, त्याने निर्णय घेतला. बहुधा तिथं या वेळी कोणी नसणार. पत्त्याच्या खोलीत मात्र मंडळी असतील. परंतु त्याला पत्ते खेळणे मुळीच आवडत नसे. पण कदाचित त्याला वय झालेला विलिंग्स बिलिंग्डच्या खोलीत भेटेल. वयाच्या सत्तरीतला विलिंग्स एक भयानक कंटाळवाणा गृहस्थ होता. आपलं अर्ध आयुष्य त्याने या क्लबमध्येच घालवलं होतं. आपण येणारी औद्योगिक मंदी कशी बरोबर ओळखली आणि आपण पैसा गुंतवणूक करण्याच्या बाबतीत कसे हुशार आहोत हे तो सतत सांगत असे. तसं पाहिलं तर या म्हातान्याला पैशांची काय गरज होती? तरीही क्विकला वाटलं आपण याच्याशी एक गेम खेळू शकू, दोन-एक तास जेवण करत त्याच्या संगतीत घालू शकू, तसा दूरध्वनी पलीला केला म्हणजे झालं. तिला त्याचा काही वेगळं वाटणार नाही. ती ते मनावरही घेणार नाही. उलट आपले हिशेब लिहीत

बसायला तिला मोकळा वेळ मिळाला तर हवाच असेल आणि मुली झोपेपर्वत त्यालाही घरी जावं लागणार नाही.

चहापानानंतर समितीतल्या सभासदांनी जेव्हा त्यांची कार्यक्रमपत्रिका बाहेर काढली तेळ्हा तो हकूच बाहेर पडला. बागेच्या कोपन्यावरून तो वळणार एवढ्यात आपल्याला मागून कुणीतरी हाक मारतंय आणि हाका मारणारी व्यक्ती दमलेली दिसतेय हे लक्षात आलं. तो मागं वळला. ती व्यक्ती म्हणजे जेनी होती. ती धापा टाकत होती. भिंतीवर तिने आपला हात ठेवला होता. धापा टाकतच ती म्हणाली, “मला तुम्हाला गाठण अवघड गेलं बाबा.”

“आता काय आहे, जेनी?”

“मला तो ओरखडा पाहायचाय.”

रॉबर्ट खाली वाकला. पण ती ओरडली, “नाही. मी भिंतीवर बसते. मला तिंच बसवा.”

त्यानं तिला उचललं आणि बागेच्या भिंतीवर बसवलं. आता ती त्याच्यापेक्षा एक फूट उंच होती. त्या उच्च श्रेणीला पोहोचल्यानंतर तिने त्याची मलमपट्टी चाचपून पाहिली. “मला खाली करायची होती की ती अजून चिकटलेली आहे. ती ठीक आहे,” जेनी म्हणाली.

तिनं खाली याच्याकडे अशा नजरेन पाहिलं जी यापूर्वी त्याला कधीही (पान ८) परिचित नव्हती. हा काय नवा खेळ होता? औषधासंबंधी की भौतिक गोष्टीसंबंधी? ती आता हसायला तर लागणार नव्हती ना? परंतु तिच्या कपाळावर आठी उमटली. तिला आणखी काहीतरी नवं आणि अनपेक्षित दिसलं होतं.

तिनं आपले केस उडवले आणि म्हणाली, “गुड बाय!” भिंतीवरून तिने खाली उडी मारली आणि ती पळत निघून गेली. विवक संथपणे क्लबच्या दिशेन चालू लागला. “अरे, हा कसला खेळ? अर्धा क्षणाही टिकला नाही. ती वाढते आहे आणि मीही.”

D Summary in English

On returning home Robert Quick found wife's note that she would return by 4.00 pm. He expected his children - two girls named Jane and Kate - waiting for him, but he found them in the garden. Quick's garden is all wilderness except a vegetable bed and a flower bed. The Quicks did not believe in tending the garden and even hated maintaining it like other people. He proudly spoke of his garden as a piece of woodland among the nicely tended gardens

around. A garden is for children, they gave the excuse and that was true. The two girls spent a lot of their time in the garden. At that very moment too they were in the garden.

He found Jane lying on her stomach and reading a book. She had recently taken to reading and he loved it. Her feet were muddy. He said 'Hello Jane' and her response was just to cast a look at him through and return to her reading. Then he saw Kate sitting on the swing, her feet equally muddy. She responded his 'hello' in a very weak voice and that was all. Robert was not dismayed, because he hated the fathers that flirted with their children.

It was weekend and he had time to read the newspaper. He procured an easy-chair and sat on it with the paper to read. By then Jane had got up and Kate had slid from the swing and was lying flat on the ground. Their bitch Snort approached Kate and tried to tug at her dress. She tried to kick her away. When Snort tried to push her nose under her thigh, she again kicked her. Now Kate's sister came to help her with a bamboo and aimed it at Snort like a spear. The two sisters hurled anything they found at Snort. The poor bitch was scared and ran for safety. She found it behind a plate near the war. Now Jane took a rake and tried to get Snort by her belt.

That was shocking for Robert and he shouted at them not to trouble Snort. They left Snort and turned to him. Jane and Kate attacked their father so vehemently as if they were taking revenge on him. In the scuffle the easy chair gave way and all were on the ground. Kate was jumping on his stomach and Jane had him by the collar. Now even the bitch attacked Robert and he got a scratch from the dog's bite.

When Kate saw it they stopped. They were surprised, worried and at the same time laughed loudly. Robert was shocked. He was angry too, but turned his face away so that they would not notice his anger. He wondered, 'What was all this? Had their affection for their father cracked like a glass plate?' But he said not a word to them.

When he turned to go, they stopped him. He was going to see his wife, who must be on her way. But they won't let him go before they attended to his wound by the bite. They straightened the fallen chair and forced him to sit on it. Now Kate, who had returned with water, was in the role of a stern nurse. They washed his

wound, applied plaster to it and then he was allowed to go.

Mrs. Quick had returned by then, but she had friends with her – the other members of the Welfare Committee. She asked her daughters to go and change, as she wanted them to serve tea to the guests. Obviously Robert, who did not want to be with them decided to go to the club and spend some time there. But his wife won't let him and he had to join the party. But none gave much attention to him as they sipped their tea.

When the party was over he left for the club. But Jane stopped him saying that she wanted to see the cut. He lifted her and placed her on the wall from where she could have a good look at the plaster, which was intact. She was satisfied and said good-bye to him.

All the while he wondered, 'What is all this? It seems that my children are growing and so am I.'

E Difficult Words and Their Meanings

► पान १ : Flag (फ्लॅग) झेंडा दाखचून घांवविणे.

► पान २ : Wilderness (वाइल्डरेस) जंगलाप्रमाण वेडीवाकळी वाढलेली; totter over (टोट अडवड) कोसळू शकेल अशी, च्यावत शुकलेली; laurel (लॉरेल) एक चमकदार पाने असलेले सदाहरित शुद्धप; unpruned (अनप्रून्ड) कपीही काढाट न वेळेले झाड वा शुद्धप; delphinium (डेल्फिनियम) बटाकप जातीचे एक बांगोतले झाड; parish (पौरिंग) स्वतंत्र चर्च आणि स्वतंत्र पर्मधिकारी असलेला खर्दीभागील एक विभाग; Original masterpiece among gardens (ओरिजिनल मास्टरपीस अंगंग गार्डन्स) बांगांमधील हा पैसर्मिंग बांगेचा उत्कृष्ट नमुना; primeval (प्राइमेबहल) प्राचीनिक, पुरातन; lay in ambush (ले इन ऑम्बुज़ा) दबा घरून बसणे; humiliate (ह्यूमिलिएट) मानखंडना करणे, अपमानित करणे.

► पान ३ : Blotched (ब्लॉच्ट) डागाळलेला; one foot hooked over the other – एक पाय दुसऱ्या पायावर ठेवून; languor (लॅन्ग) मुस्तपणा; flirt (फ्लिट) प्रेपाचे चर्चा द्योग करणे; impulsive (इम्प्लिस्ह) भावनावश; wriggle (रिगल) मुणाळणे, फिरवणे; illusion (इल्यूजन) भ्रम; tousled (टाउस्लेड) अस्ताव्यस्त पसलेले; cocker bitch (कॉकर बिच) कॉकर जातीची कुती.

► पान ४ : Tickle (टिक्कल) खाजविणे; yelp (येल्प) भुकडे, केकाटणे; hysterically (हिस्टरीकली) काहीही समजत नसल्याप्रमाण, गोंधळल्यासारखी, उन्मादावस्थेत; whine (व्हाइन) कणहणे, ओरहणे; indignation (इंडिनेशन) चीड, संताप; Paleface (पेलफेस) फिकट चेहऱ्याचा इसम, या ठिकाणी मुळी आपल्या बापाला या नावान हाक मारलाहेत; scalp (स्काल्प) टाळू, डोक्यावरील कातडी.

► पान ५ : Tore at (टोअट अंट) आक्रमकाणे पावणे; fragile (फ्रेजल) नव्यक; homicidal maniac (होमीसिडल मौनिअक) युक्ती वेडा माण्या; strangle (स्ट्रॅगल) गळा दाबणे; pinched (पिंच) चिमटा काढला गेलेला; flush (फ्लश) लाली; indignant (इंडिग्नेट) चिडलेल्या; crazy (क्रेडी) वेळवा; murderous (मर्डरस) युक्ती.

► पान ६ : Recede (रियेड) दूर जाणे; primitive (प्रिमिटिव) आदिम, प्रारंभिक; brutal (ब्रूटल) ब्रूट; indignantly (इंडिग्नेटली) रागावे, stern (स्टर्न) कठोर; disgust (डिग्रस्ट) चीड; demure (डिम्युर) आंत आणि गंभीर.

► पान ७ : Buffer (बफ्ट) वेडा माण्या; mother's ill (मदर्स इल) टेबलचा खण; stuffiness (स्टूफिनेस) कौंदूल्यासारखे/गुरुमरुल्यासारखे वाटणे; crashing (क्रॅशिंग) गडगडावी आवाजात बोलणारा; dreary (ड्रेअरी) भयावक; slump (स्लम) व्यावसायिक पंथी; agenda (अगेंडा) विषयाविषय, चर्चाविषय.

F Questions and Answers

Q. 1 : Answer the following questions by choosing the correct answer from the given options. (दिलेल्या पर्यायांतून योग्य पर्याय निवडून घालावी प्रश्नांची उत्तरे लिहा.)

1. What did Robert find which was left by his wife ?

- (a) Money, (b) A ticket,
(c) A note, (d) Lunch.

Ans.: (c) A note.

2. What did the Quick's garden have near the pond ?

- (a) A vegetable patch, (b) A pool,
(c) A fruit orchard, (d) a treehouse.

Ans.: (a) A vegetable patch.

3. What are the names of Robert Quick's children ?

- (a) Joss and Kancy, (b) Jane and Karli,
(c) Jade and Ketic, (d) Jenny and Kate.

Ans.: (d) Jenny and Kate.

4. How old is Robert Quick ?

- (a) Fifty-two, (b) Fifty five,
(c) Fifty-three, (d) Fifty-six.

Ans.: (a) Fifty-two.

5. What is the name of the dog ?

(a) Snort,	(b) Sort,
(c) Snort,	(d) Snore.

Ans.: (c) Snort.

6. What was thrown at the dog ?

(a) A bamboo stick,	(b) A piece of bread,
(c) A toy,	(d) A ball.

Ans.: (a) A bamboo stick.

7. What did the girls call Robert ?

(a) Sourface,	(b) Paleface,
(c) Snow-Face,	(d) Sweetface.

Ans. : (b) Paleface.

8. What happened to Robert's face ?

(a) It was hit by a stick,	(b) One of the girls hit him,
(c) He got bit by the dog,	(d) He got scratched by the dog.

Ans.: (c) He got bit by the dog.

9. What did the girl do about the dog bite ?

(a) They stitched the wound,
(b) They wiped the wound,
(c) They washed the cut and applied a piece of plaster on it,
(d) They phoned the doctor for treatment.

Ans. : (c) They washed the cut and applied a piece of plaster on it.

10. Who were coming for afternoon tea ?

(a) Welfare Committee members,
(b) Warfare Committee members,
(c) Children Committee members,
(d) Pet Owners Committee members.

Ans.: (a) Welfare Committee members.

Q. 2 : Answer the following questions in one sentence each.
(खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी एका वाक्यात लिहा.)

1. Where did Robert Quick look for the children ? (रॉबर्ट किंवा

मुलांना कुठं शोधलं?)

Ans.: Robert Quick looked for his two daughters in the garden.

2. What was Jenny doing ? (जेनी काय करत होती?)

Ans.: Jenny was lying on her stomach and reading a book.

3. Why was Robert shocked with the children ? (मुलांमुळे रॉबर्टला का घडका बसला?)

Ans.: He found both the girls in the garden but he was shocked by the fact that they paid no attention to his arrival as he expected.

4. How did the children behave with the dog ? (मुली कुण्यावरेवर कशा वागल्या?)

Ans.: The attacked the dog with bamboos and a rake.

5. What did Robert do about the children's behaviour ? (मुलीच्या वर्तनासंदर्भात रॉबर्टने काय केलं?)

Ans.: Robert tried to stop the children from troubling Snort and then tolerated their attack on him.

6. Where did Mrs. Quick work ? (सौ. किंवा कुठं काम करत होत्या?)

Ans.: She worked in a welfare society of women.

7. How did Robert get his injury ? (रॉबर्टला जखम कशी झाली?)

Ans.: He was injured when the bitch Snort attacked and bit him.

8. Who is really growing up in the story ? Why ? (कथेत छन्या अर्थाने कोण मोठं होतं ? का ?)

Ans.: Robert Quick really grows in the story for he learns that he is not much needed in the family and he was insignificant for them.

9. What were the ages of the two daughters of Robert Quick ? (रॉबर्टच्या दोन्ही मुलीची वयं काय होती?)

Ans.: Jane was 12 and Kate was one year elder to Jane.

10. Why did Jenny stop Robert as he started for the club ? (रॉबर्ट कलबकडं निघाला तेव्हा जेनीनं त्याला का थांबवलं?)

Ans.: Jenny wanted to have a look at his wound and confirm that the plaster was well placed.

Q. 3 : Answer the following questions briefly (30 to 40 words) each. (खालील प्रश्नांची प्रत्येकी थोडक्यात उत्तरे लिहा. (सुमारे ३० ते ४० शब्दांमध्ये))

1. Why was the Quick family garden wild and carefree ? (चिक्क कुटुंबाची बाग रानी आणि नियंत्रणामुक्त का होती ?)

Ans.: The Quicks owned a garden with a pool in it. It was an example of wilderness. The Quick's were not interested in maintaining it properly. Rather, they believed that it is for the children. They should do what they pleased. [Words 40.]

2. Why did Robert not ask for the children's affection ? (रॉबर्ट मुलांच्या प्रेमाची अपेक्षा का करत नाही ?)

Ans.: Quick never expected affection from his daughters. On the contrary he hated those parents who flirted with their daughters, expected them to hug him and display their love towards the father. [Words 31]

3. How was Robert and the dog attacked ? (रॉबर्ट आणि कुत्री यांच्याकडे हल्ले कर्से झाले ?)

Ans.: The dog was attacked by Jane and Kate with a bamboo stick and Jane tried to catch Snort's belt with a rake. In the case of their father, they fell on him and came down with him and his chair. [Words 40]

4. Discuss the difference in the behaviour of the girls in the story. (कथेतील मुलींच्या वर्तनातील फरक यावर चर्चा करा.)

Ans.: Robert expected, as usual, that the girls would wait for him and would be around him when he returned. But he was shocked to find them in the garden with total disregard towards him. [Words 34]

5. What do you know about Robert Quick's wife ? (रॉबर्ट किंविच्या पत्नीबद्दल तुम्हाला काय माहीत आहे ?)

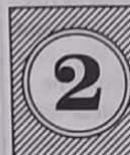
Ans.: Robert Quick's wife was an attractive looking social woman who worked with a welfare committee. She was engrossed in her social work and was out of the house most of the day. [Words 32]

6. Where does Robert head for after tea ? Why ? (चहानंतर रॉबर्ट कुन निघाला ? का ?)

Ans.: Robert heads for the club, though he knew that none there would be there. He wanted to escape from the recent experience with the girls, who had behaved rudely with him and even attacked him. He wanted to forget it. [Words 40]

7. How did Robert get his injury ? (रॉबर्टला जखम कराई झाली ?)

Ans.: When his two daughters attacked Robert, he was sitting on an easy chair. Jane danced on his stomach and Kate was on his knees. When he fell down from the chair Snort also joined the attack and bit him.

God Sees the Truth But Waits

- Leo Tolstoy

A प्रास्ताविक

सर्वकालीन सर्वोत्कृष्ट लेखकांपैकी एक समजला जाणारा काउंट लिओ टॉलस्टॉय (१८२८-१९१०) हा एका धनाढ्य रशियन कुटुंबात जन्मला. एक लेखक म्हणून त्याला पहिली प्रसिद्धी मिळाली ती त्याच्या तीन कांदंबन्यांच्या मालिकेमुळे. त्यांची नाव होती 'Childhood', 'Boyhood' आणि 'Youth'. 'नोबेल प्राइझ'साठी त्याला एकूण सहा वेळा नामांकन मिळालं. तीन वेळा कांदंबरी लेखनासाठी आणि तीन वेळा शांततेसाठी. इतक्या वेळा नामांकन मिळूनही त्याला एकदाही हे परितोषिक मिळालं नाही याचा खेद आजही अनेकांना वाटतो. टॉलस्टॉय हा एक बहुप्रसव लेखक होता. मूलत: त्याची लेखणी कांदंबरी लेखनात फार सहज आणि उत्तम चालत असे. 'War and Peace' आणि 'Anna Karenina' सारख्या दोन विश्वविख्यात कांदंबन्या त्याच्या लेखणीतून उतरल्या. एक अतिशय वास्तववादी लेखक ही त्याची खरी ओळख आहे. आजही त्याच्या कांदंबन्या आवडीन वाचल्या जातात. कांदंबन्यांबरोबर त्यानं अनेक लघुकथा, नाटक आणि तत्त्वचितनपर लेखही लिहिले.

आपण अभ्यासणार असलेली त्यांची कथा ही एका व्यापान्याची कथा आहे. न केलेल्या गुन्ह्याची शिक्षा भोगणाऱ्या व्यापान्याची ही कथा, त्याला तुरुंगात सोसावे

लागणारे हाल कथन करते. तसेच त्याच्या मनाच्या मोठेपणाचा एक उत्तम नमुनाही सादर तुमच्याबदल एक फार वाईट स्वप्न पडलंय.” (मता हा अशुभ शङून वाटलो.) करते. कसा ते आपण कथेतूनच समजावून घेऊ या.

(पान १२) ऑक्सिनोव्हनं हसून विचारलं, “मी यात्रेता गेलो म्हणजे तिथं नौकरजा/ दंगामस्ती करेन असं वाटतंय ना तुला?”

B Introduction

Count Leo Tolstoy (1828-1910), one of the all-time great writers of Russia, was born in a wealthy family. He earned fame as a writer with the publication of a trilogy named “Childhood”, “Boyhood” and “Youth”. He was nominated six times for the Nobel Prize thrice as a novelist and thrice for Peace. Many express regret that even after so many nominations he was not given the Nobel Prize. Tolstoy was a prolific writer but basically his pen moved easily and well while writing novels. All-time great novels like “War and Peace” and “Anna Karenina” were from his pen. Even today he is known as a realistic writer and people still read his novels with interest. Along with novels, he also wrote short stories, plays and philosophical articles.

The story we are going to study is a tale of a merchant, who suffers punishment, a long punishment for the crime he had never done. The story tells us how he had to suffer in jail for no fault of his own and we wonder by the greatness of mind that he displays in the story. Let us go to the story direct.

पत्नीनं उत्तर दिलं, “मला कशाची भीती वाटते मला सांतता वेळात नही. मला एवढंच माहीत आहे की मला एक वाईट स्वप्न पडलं. त्या स्वप्नात तुम्ही शाहावून जलात आणि जेव्हा तुम्ही तुमची टोपी काढतीत तेव्हा मता दिलतं की तुमचे मूळचे काळेभोर केस खूप पिकलेले आहेत.”

ऑक्सिनोव्हनं हसून म्हणाला, “असे हा तर शुभ शङून आहे. माझ्या जवळचा सगळा माल विकते आणि येताना तुमच्यासाठी भेटवस्तू आणतो की नाही तू बघच.” आणि आपल्या कुटुंबाचा निरोप घेऊन तो निघून गेला.

अर्धेअधिक अंतर पार केल्यानंतर त्याता एक ओळखाचा व्यापारी भेटला. दोघांनीही एकाच खानावळीत मुक्काम केला; एकज्र चहापान केलं आणि लगतच्या खोल्यानंद्ये ते झोपण्यासाठी गेले.

उशिरापर्यंत झोपण्याची ऑक्सिनोव्हला सवय नव्हती आणि वाताकरण घड आहे तोकर जमेल तेवढा प्रवास करावा या विचाराने त्यानं आपल्या घोडालाई चालतकाता उठवलं आणि खानावळीच्या मालकाला भेटून, त्याचे पैसे देऊन, त्यानं पुढचा इवास सुरू केला.

सुमारे २५ मैलांचा प्रवास झाल्यानंतर तो घोडालांना चापपाणी देख्यालाई घांबला. एका पविकाश्रमाच्या ओवरीत घोडा वेळ विश्रांती घेतली. मग तिघून बाहेर वेळन सॅमउवारमध्ये पाणी उकळण्यास ठेवावला सांगून त्यानं आपलं गिटर बाहेर काढते आणि ते वाजवायला सुरुवात केली.

अचानक एक तीन घोडे जुऱ्येली बगी घंटा बडवत दारात येऊन घांबली आणि त्याला सविस्तर उतरं दिली आणि विचारलं, “तुम्ही माझ्यासोबत चहापान करायल करायची आवड असणारा इसम होता. त्याला गाण्याची खूप आवड होती. अगदी तरुण का?” (त्यानं नकार दिला.) परंतु त्याची उलटपासणी चालूच राहिली. तो विचारल असताना त्याला पिण्याचं व्यसन जडलं आणि दारू खूप चढती की तो खूप दंगा होता, “कालची रात्र तुम्ही कुठं घालवतीत? तुम्ही एकटेच होता की सोबत कुणी होते? त्या दुसऱ्या व्यापार्याला तुम्ही आज सकाळी चुन्हा पाहिलंत का? तुम्ही ती खानावळ पहाट होण्यापूर्वी का सोडलीत?”

C Marathi Bhāṣāntar

(टीप : मार्गदर्शकातलं भाषांतर शब्दशः नाही. ते सुबोध वाटावं म्हणून अनुवाद आणीवपूर्वक थोडासा स्वैर केलेला आहे.)

(पान ११) व्लादिमीर नावाच्या शहरात इव्हान डिमिट्रिच ऑक्सिनोव्हन नावाचा एक तीमधून एक अधिकारी आणि दोन सैनिक उत्तरले. तो अधिकारी घेट ऑक्सिनोव्हलड

व्यापारी राहत होता. त्याच्या मालकीची दोन दुकाने आणि एक घर होतं. आला आणि त्याला ‘तू कोण? कोटून आलास?’ असे प्रश्न विचारू लागता. ऑक्सिनोव्हनं अचानक एक तीन घोडे जुऱ्येली बगी घंटा बडवत दारात येऊन घांबली आणि त्याला सविस्तर उतरं दिली आणि विचारलं, “तुम्ही माझ्यासोबत चहापान करायल करायची आवड असणारा इसम होता. त्याला गाण्याची खूप आवड होती. अगदी तरुण का?” (त्यानं नकार दिला.) परंतु त्याची उलटपासणी चालूच राहिली. तो विचारल असताना त्याला पिण्याचं व्यसन जडलं आणि दारू खूप चढती की तो खूप दंगा होता, “कालची रात्र तुम्ही कुठं घालवतीत? तुम्ही एकटेच होता की सोबत कुणी होते? त्या दुसऱ्या व्यापार्याला तुम्ही आज सकाळी चुन्हा पाहिलंत का? तुम्ही ती खानावळ पहाट होण्यापूर्वी का सोडलीत?”

एका उन्हाव्यात तो निझीच्या यात्रेला निघाला. त्यानं आपल्या कुटुंबीयांचा निरोप घेतला तेव्हा पत्नी त्याला म्हणाली, ‘इव्हान डिमिट्रिच, तुम्ही आज जाऊ नका. मल

ऑक्सिनोव्हच्या मनात आलं, हा अधिकारी आपल्याला एवढे प्रश्न घोडून घोडून का विचारतोय? आणि तरीही त्याने प्रत्येक प्रश्नाची सविसर उनरं दिली. शेवटी त्याने विचारलं, “मी कुणी चोर-दरोडेखोर असल्याप्रमाण मला असे का प्रश्न विचारात आहात? मी व्यवसायाच्या निमित्ताने प्रवास करतोय, मला असे प्रश्न विचाराची गरज का भासावी?”

(पान १३) नंतर त्या अधिकाऱ्याने आपल्या सैनिकांना बोलावलं आणि तो म्हणाला, “मी या बिल्हाळा पोलीस अधिकारी आहे आणि मी तुम्हाला प्रश्न विचारतोय, कारण तुम्ही गेल्या रात्री न्या व्यापाऱ्याबरोबर होतात तो (आपल्या छोलीत) मृतावस्थेत सापडला आहे आणि गळा चिरून त्याला मारलेल आहे. आम्हाला तुमच्या सामानाची झडती घ्यायची आहे.”

ते आत घुसले. सैनिक आणि पोलीस अधिकाऱ्यांनी वळकळीचा पट्टा सोडून आतले सामान तपासलं. अचानक त्या अधिकाऱ्याने एक सुरा सामानातून बाहेर काढला. “हा सुरा कोणाचा आहे?”

ऑक्सिनोव्हन पाहिले. रक्ताळलेला तो सुरा त्याच्या सामानातून निघालेला पाहून तो हादरला. पाठोपाठ पुढचा प्रश्न आला, “या सुन्यावर रक्त कसं?”

ऑक्सिनोव्हन या प्रश्नाचं उत्तर द्यावा प्रवलं केला. परंतु त्याला बोलायलाच जमलं नाही. तो चाचरत एवढंच म्हणाला, “मला... माहीत नाही. तो... माझा नाही.” तेव्हा पोलीस अधिकारी म्हणाला, “आज सकाळी तो व्यापारी आपल्या पलंगावर मृतावस्थेत आढळला. त्याचा गळा चिरला होता. हे केवळ तुम्हीच करू शकता. तुमच्या सामानात सापडलेला रक्ताळलेला सुरा आणि तुमच्या चेहऱ्यावरचे हावभाव सगळं काही स्पष्ट करतं. तेव्हा मला सांगा तुम्ही हा खून कसा केलात आणि तिथून किती पैसे चोरलेत?”

ऑक्सिनोव्हन शपथपूर्वक सांगितलं की हे कृत्य त्याने केलेलं नाही. एकत्र चहा घेतल्यानंतर त्याने त्या व्यापाऱ्याला पाहिलेलंही नाही. त्याच्याजवळ स्वतःचे आठ हजार रुबल आहेत. त्याखेरीज अधिक पैसे नाहीत आणि तो सुराही त्याचा नाही. परंतु त्याचा आवाज फाटला होता; चेहरा फिका पडला होता आणि तो खरोखरच अपराधी असल्यासारखा थरथर कापत होता.

अधिकाऱ्याने आपल्या सैनिकांना ऑक्सिनोव्हला बांधून घालायची आणि गाडीत टाकायची आज्ञा दिली. त्यांनी त्याचे हातपाय बांधून त्याला गाढीत टाकल्यावर ऑक्सिनोव्ह वळला आणि रडायला लागला. त्याचे पैसे आणि माल त्याच्यापासून काढून घेतला गेला आणि त्याला जवळच्या शहरातल्या तुरुंगात डांबलं गेलं. त्याच्या स्वभावासंबंधी

व्लादिमीरमध्ये चौकळी केली गेली. तिवळ्या व्यापाऱ्यानी आणि इतर गळिवाळांनी माणितलं की पूर्वी काढी काढी तो खूप पीत असे आणि आपला वेळ व्यर्च याचा यालवत असे, परंतु तो एक सञ्जन माणूस होता. त्यानंतर खटला उमा राहिला. त्याच्यावर रायझनच्या व्यापाऱ्याच्या खुनाचा आणि त्याचे वीस हजार रुबल तुरुंगाचा अरोप ठेवला गेला.

त्याच्या पलीला अविशय दुख झालं. कळावर विल्हास ठेवावा हेच तिला समवत नव्हतं. तिची मुलं अगदी लहान होती. एक तर अंगावर यिनी होतं, त्या मर्कीना वेळन ती परीला न्या ठिकाळी तुरुंगात ठेवले होत तिवळ त्याला भेटावला गेली. प्रवम तिला त्याची भेटच नाकारली गेली. परंतु खूप विनवळ्या केळ्यानंतर तिला ती परवानाची अधिकाऱ्याकडून मिळाली. तिला परीकड नेत गेलं. आपल्या परीला इतर चोर. आणि गुरुंगामंजरोबर तुरुंगात आणि तेही साखळ्यांनी बांधलेलं पाहून ती बेशुद्धच पडली. ब्राच वेळ ती साक्ष प्रालीच नाही. सावध झाली तेव्हा तिने आपल्या मुलांना जवळ ओढलं आणि ती त्याच्या जवळ बसली. तिने त्याला घरची परिस्थिती सांगितली; निश्चित काढ घडल ते विचारलं. तिला त्याने सगळं तपशीलवार सांगितलं. तिने विचारलं, “आता मी काय करू?”

“एका निष्पाप माणसाचा असा बळी जाऊ नवे यामाटी झार सप्राटाकड विनंती अर्ज करायला हवा.”

तिने ते यापूर्वीच केलं होतं. परंतु तो अर्ज स्वीकारलाच गेला नव्हता. ऑक्सिनोव्ह काहीही बोलला नाही. फक्त खाली मान घालून वसून राहिला.

मग त्याची पलीच बोलली, “तुमचे केस पिकल्याचं स्वप्न मला पडले होतं ते काही उगीच नाही. आठवतं ते तुम्हाला? तुम्ही त्या दिवशी खोरोखरच (प्रवासासाठी) बाहेर पडावला नको होतं.” आपली बोट त्याच्या केसातून प्रेमाने फिरवत ती पुढं म्हणाली, “प्रिय वान्या, तुझ्या पलीला खंडं काय ते सांग. हे कृत्य तु तर नाही केलंस?”

“म्हणजे तुलाही माझाच संशय आहे तर!” ऑक्सिनोव्ह म्हणाला आणि आपला चेहरा हातात झाकून रदू लागला. मग एका सैनिकाने वेळन सांगितलं की त्याची पली आणि मुलं यांनी तिथून निघून जायला हवं आणि ऑक्सिनोव्हन आपल्या कुटुंबाला अखेरचा निरोप दिला.

ते निघून गेल्यानंतर ऑक्सिनोव्हला दोयातलं संभाषण आठवतं आणि आपल्या पलीनंही संशय घेतला हे जेव्हा त्याच्या लक्षात आलं तेव्हा तो स्वतःीच म्हणाला, “असं दिसतं की केवळ देवच खंडं काय ते जाणतोय. तेव्हा आता आपण केवळ त्याच्याकडंच विनंती करायला हवी आणि त्याचीच दया मागायला हवी.”

ऑक्सिनोबहन त्यानंतर एकही दयेचा अर्ज केला नाही. सगळी आशा त्याने सोडली होती. तो केवळ ईश्वराची प्रार्थना करत होता. (त्याच्या कृपादृष्टीची बाट पाहात होता.)

ऑक्सिनोबहला आसुडाचे फटके मारण्याची आणि खाणीत काम करण्याची शिक्षा झाली होती. गाठ मारलेल्या आसुडाने त्याला फटके भारले गेले होते. त्यामुळं झालेल्या जखम भरून आल्यानंतर त्याला इतर गुन्हेगारांबरोबर सायबेरियाला पाठवलं गेलं.

(टीप : सायबेरिया हा रशियातील अविश्य कडक हिवाळ्याचा महाप्रदेश आहे. सक्तमजुरीची शिक्षा झालेल्या गुन्हेगारांना तिथं पाठवलं जात असे. कारण तिथून एखाल निसतला तरी सुखरूप परत येत नसे. एक प्रकारे ही सुद्धा काळ्या पाण्याची शिक्षाच.)

२६ वर्षे ऑक्सिनोबह सायबेरियामध्ये एक गुन्हेगार म्हणून राहिला. त्याचे केस बफ्राप्रमाणं पांढरे झाले. त्याची दाढीही बाढलेली. परंतु पातळ आणि पांढरी होती. त्याच्यातला आनंदीपणा लोप पावला होता. तो कमरेत वाकला होता. त्याची चाल घंदावली होती. तो क्वचिंतच बोलायचा. हसायचा तर कधीच नाही. हां, प्रार्थना मात्र अनेकदा करताना दिसायचा.

तुरुंगात तो बूट बनवायला शिकला. त्यातून त्याने थोडाकार पैसाही कमावला. त्यातून त्याने 'The Lives of the Saints' (संतांची चरित्रे) हे पुस्तक विकत घेतल. तुरुंगात बन्यापैकी प्रकाश असे तेव्हा तो हा ग्रंथ वाचायचा आणि रविवारी तुरुंगातल्या चर्चमध्ये तो पाठ वाचायचा, सामूहिक प्रार्थना म्हणायचा. त्याचा आवाज अजूनही चांगला होता.

(पान १५) तुरुंगाधिकाऱ्यांना ऑक्सिनोबह खूप आवडत असे ते त्याच्या शांत वृत्तीमुळं आणि त्याचे सहकैदीही त्याला मानायचे. ते त्याला 'आजोबा' किंवा 'संत' असं संबोधत. तुरुंगाधिकाऱ्यांकडं कोणतेही गान्हाण न्यायचं झालं तर ते ऑक्सिनोबहला आपला प्रतिनिधी/प्रवक्ता बनवत. कैद्यांमध्ये भांडणं होत तेव्हाही ते भांडणं सोडवायला वा न्याय मागायला त्याच्याकडच येत असत.

ऑक्सिनोबहला घरची कसलीही खबरबात मिळत नव्हती. आपली पत्नी आणि मुलं अजून जिवंत आहेत ते नाहीत हेही त्याला माहीत नव्हतं.

एक दिवस कैद्यांचा एक नवा संच तुरुंगात आला. संध्याकाळी जुने कैदी नव्या कैद्यांच्या भोवती जमले आणि ते कुठले आणि त्यांना कुठल्या गुन्ह्यासाठी शिक्षा मिळाली वगैरे विचारू लागले. ऑक्सिनोबहही या नवागतांजवळ बसला होता आणि खाली मान घालून ते काय सांगतात ते ऐकत होता.

नव्या कैद्यापैकी एक चांगला उंचापुरा कैदी आपल्याला इथं कशासाठी आणलं गेलं

ते सांगत होता. सुमारे ६० वर्षे बवाचा, पिकू लागलेली पण नीटनेटकी कापलेली दाढी असलेला होता हा इसम.

मित्रांनो, तो बोलू लागला, "मी केवळ बर्फावर चालवायच्या गाडीला जोडलेला घोडा घेतला आणि मला चोरीच्या आरोपाखाली अटक झाली. मी त्यांना म्हणालो की घरी लवकर पोहोचावं म्हणून मी तो घोडा घेतला होता आणि मंतर त्याला सोडून दिला होता. शिवाय त्या गाडीचा चालक माझा चांगला मित्र आहे. तेव्हा हे सरळ आहे." पण त्यांना ते सरळ वाटलं नाही. 'तू चोरी केलीस', ते म्हणाले. "पण मी ही चोरी कशी आणि कुठं केली हे ते सांगू शकले नाहीत. खरं तर मी पूर्वी एकदा फार वाईट कृत्य केलं होतं आणि त्या गुन्ह्यासाठी मला तेव्हाच इथं आणलं गेलं पाहिजे होतं. परंतु तेव्हा मी त्यांना सापडलो नाही आणि आता त्यांनी मला सायबेरियात आणून ठेवलंय ते एका अर्थीन आरोपाखाली. अर्थात हेही थोडं खोटंच आहे. यापूर्वीही मी सायबेरियाला आलो होतो परंतु तेव्हा फार काळ थांबलो नव्हतो इथं."

"तुझ गाव कोणत?" कुणीतरी विचारल.

"मी ब्लादिमीरचा आहे. माझे कुंबीय तिथंच आहेत. माझं नाव माकर आहे पण लोक मला सेमिओनिच या नावांनं ओळखतात."

ब्लादिमीरचे नाव ऐकताच ऑक्सिनोबहन त्याच्याकडं वळून विचारलं, "सेमिओनिच, मला सांग, ब्लादिमीरच्या ऑक्सिनोबह नावाच्या व्यापान्यांबदल तू काही ऐकलं आहेस का? ते अजून जिवंत आहेत का?"

"त्यांना ओळखतोस का? अर्थातच मी त्यांना ओळखतो. ऑक्सिनोबह मंडळी श्रीमंत आहेत, मात्र त्यांचे बडील सायबेरियात आहेत. मला वाटं आपल्यासारखाच एक पापी म्हणून. पण ते जाऊ दे, आजोबा, मला सांगा तुम्ही इथं कसे काय आलात?"

ऑक्सिनोबहला आपल्या दुदैवाबदल बोलायला आवडलं नाही. एक दीर्घ सुस्कारा सोडून तो म्हणाला, "माझ्या पाणासाठी मी इथं गेली २६ वर्षे तुरुंगात आहे."

(पान १६) "कोणती पाप?" माकरनं विचारलं.

पण ऑक्सिनोबह फक्त एवढंच म्हणाला, "बहुधा तीच माझी योग्यता असावी." तो यापेक्षा अधिक काही बोलाला नसता. परंतु त्याच्या सहकाऱ्यांनी तो सायबेरियाला कसा आला; कुणी तरी एका व्यापान्याचा खून करून तो सुरा ऑक्सिनोबहच्या सामानात कसा दडवला आणि ऑक्सिनोबहला न केलेल्या गुन्ह्याबदल कशी शिक्षा भोगावी लागते आहे वगैरे बरीच माहीती सांगितली.

माकर सेमिओनिचनं हे ऐकलं तेव्हा तो दच्कून ऑक्सिनोबहकडं पाहू लागला.

आपल्या गुडध्यावर आपल्याच हाताचे फटके मारते आणि तो म्हणाला, “नवत आहे. आश्चर्यच आहे. पण तुम्ही किंती म्हातारे दिसताय, आजोबा.”

इतरांनी त्याला विचारलं की त्याला एवढं आश्चर्य कशाचं वाटलं? आणि अँकिसनोबहला त्यानं यापूर्वी कुठं पाहिल होते? पण माकर सेमिओनिचनं यावर काहीही उत्तर दिलं नाही. “मित्रांनो, आपण सगळे इथं भेटतोय हेच आश्चर्यकारक आहे” एवढंच तो बोलला.

त्याचे शब्द ऐकून अँकिसनोबहला वाटलं त्या व्यापान्याला कुणी मारलं हे याला माहीत तर नाही? म्हणून त्यानं विचारलं, “सेमिओनिच, बहुधा तू त्या घटनेबद्दल ऐकलं असशील. कदाचित तू मला यापूर्वी पाहिलेलंही असशील.”

“मी ते ऐकलेलं नाही असं कसं होईल. हे जग अफवांनी भरलेलं आहे. पण ही खूप जुनी गोष्ट आहे आणि आता मला त्यातलं काहीही आठवत नाही.”

“कदाचित त्या व्यापान्याचा खून कुणी केला ते तू ऐकलं असशील,” अँकिसनोबहलं विचारलं.

सेमिओनिच हसला आणि म्हणाला, “अहे तो तोच असणार ज्याच्या सामानात तो रक्ताळलेला सुरा सापडला. अर्थात जर कुणा दुसऱ्यानं तिथं तो सुरा लपवला नसेल तर. म्हणतात ना. ‘सापडत नाही तोपयैत तो चोर नाही’. तुमची बँग तुमच्या डोक्याखाली असताना त्यात सुरा कोण आणि कसा लपवेल? त्यामुळे तुम्हाला नक्की जाग आली असती.”

अँकिसनोबहनं हे शब्द ऐकले आणि त्याला खात्री वाटली की हाच तो माणूस ज्यानं त्या व्यापान्याचा खून केलाय. तो उठला आणि तिथून दूर गेला. त्या रात्री त्याचा डोळाही लागला नाही. त्याला खूप दुःख झालं होतं. सर्व प्रकारची चिंत्रं त्याच्या नजेरसमोर तरळत होती. त्यात पल्नीची तो यात्रेला नियण्यापूर्वी ती जशी दिसली होती तशी छबी होती. तिचा चेहरा, डोके, दिसले तसंच बोलणं आणि हसणगंही ऐकू आलं. त्याला तिची छोटी-छोटी मुलं आठवली. तेव्हा होती तशी. एकाच्या अंगावर झबलं होतं तर दुसं आईच्या अंगावर पीत होतं. नंतर त्याला स्वतःच रूपही आठवलं, तेव्हा जसं होतं तसं - तरुण आणि आनंदी. त्याला अटक झाली तेव्हा खानावलीच्या द्वारमंडपात बसून त्यानं वाजवलेलं गिटारही त्याचा नजेरसमोर तरळलं. किंती काळजीमुक्त होता तो तेव्हा! त्याला आपल्याला जिथं हंटरनं मारलं गेलं ती जागा, तो मारणारा, आजूबाजूला उभे असलेले लोक, (पान १६) तो साखळदंड, सोबतचे कैदी सगळं सगळं आठवत गेलं. तुरुंगातली सव्वीसच्या सव्वीस वर्षे आणि त्याचं अकाली आलेलं वृद्धत्वही आठवलं.

या विचारांनी तो एवढा उदास झाला की स्वतःला संपवावं असाही विचार त्याच्या मनात आला.

‘आणि हे सगळं त्या दुष्ट माणसाचं कामा!’ अँकिसनोबहच्या मनात आलं. त्याला माकर सेमिओनिचचा एवढा संताप आला की त्याच्यावर आपण सूड ध्यायला हवा, मग त्यात आपला बळी पडला तरी बेहतर असं त्याला वाटलं. रात्रभर तो प्रार्थना म्हणत होता, परंतु त्याला मनःशांती लाभली नाही. दुसऱ्या दिवशी तो माकरच्या जवळपासही गेला नाही; त्याच्याकडं पाहिलंही नाही.

असे पंधराएक दिवस गेले. त्याला रात्री झोप लागत नसे. तो एवढा उदास होता की काय करावं हेती त्याला सुचत नव्हत.

एका रात्री तुरुंगात शतपावली घालत असताना त्याला जिथं कैदी झोपत असत अशा एका फळीखालून वाहेर आलेली माती दिसली. (यात भिंतीत बसवलेली लाकडी फळ्या असत आणि कैदी या फळ्यावर झोपत असत.) हे काय आहे हे पाहण्यासाठी तो थांबला. अचानक त्या फळीखालून माकर वाहेर आला आणि भयभीत चेहन्यानं अँकिसनोबहकडं पाहू लागला. अँकिसनोबहनं त्याच्याकडं न पाहत पुढं जायचा प्रयत्न केला, परंतु माकरनं त्याला पकडलं आणि सांगितलं की त्यानं भिंतीमध्ये एक बोगदा खणायचं काम सुरु केलयं. त्यालून वाहेर येणारी माती तो आपल्या उंच बुटामध्ये भरतो आणि कामासाठी वाहेर पडल्यानंतर स्त्र्यात बूट झाडायच्या मिशानं ती टाकून देतो.

“बृद्ध गृहस्था, तू गप्प राहिलास तर तुलाही यातून निस्टता येईल. मात्र तू चायफळ बक्कबक्क केलीस तर ते मला झोडपून मारतीलच परंतु त्यापूर्वी मी तुला ठार मारलेलं असेल.”

आपल्या शत्रूकडं पाहत अँकिसनोबह रागानं थरथरत होता. आपला हात त्याच्या हातातून खेचून घेत तो म्हणाला, “आता मला सुटका करून घेण्यात काही रस नाही आणि तूही मला ठार मारायची गरज नाही. तू तर ते यापूर्वीच केलेलं आहेस आणि तुझ्याबद्दल बोलायचं काम म्हणशील तर मी ते करेन वा न करेन. ईश्वर जशी प्रेरणा देईल तसं.”

दुसऱ्या दिवशी गुन्हेगारांना कामावर नेले जात असताना त्या तांड्यावरोबरच्या सैनिकांना कुणीतरी कैदी आपल्या बुटातली माती वाटेत मोकळी करतोय हे लक्षात आलं. तुरुंगाची तपासणी करण्यात आली तेव्हा तो बोगदाही सापडला. अधिकारी आला आणि त्यानं प्रत्येकाला या बिळाबद्दल विचारलं. सवाईंची याबद्दल पूर्ण अज्ञान प्रकट केलं. ज्यांना हे माहीत होतं त्यांनीही माकरचं नाव घेतलं नाही. कारण त्यांना कल्पना होती की

त्याला हंटरन बडवून बडवून ते मारून टाकील. अखेरीम तुळगाधिकारी अक्सिनोव्हकं वळत्ने. त्याना तो प्रामाणिक आहे हे माहीत होतं. त्यांनी विचारलं, “वृद्ध गृहस्था, तू खरं बोलणारा आहेस. देवा समोर सांग हे बीळ कुणी खणतं?”

आपला याच्याशी काहीही संबंध नाही असं सूचित करत माकर तिथंच उभा होता. तो तुळगाधिकान्याकडं पाहत होता. अक्सिनोव्हकं नव्है. अक्सिनोव्हचे हातपाय आणि ओठ थरथर कापत होते आणि बराच वेळ तो एक शब्दही उच्चार शकला नाही. तो विचार करत होता, “ज्यानं माझं उभं आयुष्य बराबाद केलं त्याला मी का डडवावं? मला जे भोगावं लागलं त्याची सजा त्याला मिळालीच पाहिजे. परंतु मी त्यांना सांगितलं तर ते हंटरन फोडून काढून त्याला जिवे मारतील आणि कुणी सांगावं मला त्याचा येणारा संशय चुकीचाही असू शकतो. शिवाय यातून माझं काय भलं होणार आहे?”

“बोल म्हातान्या,” अधिकान्यानं त्याला विचारांच्या तंद्रीतून बाहेर आणलं, “मला खरं काय ते सांग. भितीतलं हे बीळ कोण खणत होतं?”

अक्सिनोव्हनं माकरकडं नजर टाकली आणि तो म्हणाला, “साहेब, मला हे सांगता येणार नाही. मी ते सांगावं अशी इश्वराची इच्छा नाही. तुम्ही माझं काय करायचं ते करा. मी तर तुमच्या ताब्यातच आहे.” तुळगाधिकान्यानं वारंवार प्रयत्न करूनही त्यानं काहीही सांगितलं नाही आणि ती घटना तशीच अर्निंदीत राहिली.

त्या रात्री आपल्या फळकुटावर झोपलेला असताना आणि गुंगायला लागला असताना कुणीतीरी शांतपणे येऊन त्याच्या फळीवर बसलं. अंधारात त्यानं डोळे वळवून पाहिलं आणि माकर सेमिओनिचला बरोबर ओळखलं.

“आता तुला माझ्याकडून आणखी काय हवं आहे? तू इथं का आलायस?” त्यानं माकरला विचारलं.

माकर सेमिओनिच गप्पच होता. तेव्हा अक्सिनोव्ह पुढा बोलला, “तुला काय हवंय? इश्वन चालता हो नाहीतर मी रक्काला हाक मारेन.”

माकर खाली वाकला. आपलं तोंड त्याच्या कानाजवळ नेत म्हणाला, “इव्हान डिमिट्रिच, मला माफ कर.”

“कशासाठी?”

“त्या व्यापान्याचा खून करणारा आणि तो सुरा तुळ्या सामानात लपवणारा मीच होतो. मी तुलाही ठार करणार होतो. परंतु तेवढ्यात बाहेर काही आवाज ऐकू आले आणि मी तो सुरा तुळ्या सामानात लपवून तिथून खिडकीतून बाहेर निसटलो.”

अक्सिनोव्ह शांत पडून राहिला. काय बोलावं हेच त्याला सुचत नव्हतं. माकर

सेमिओनिच त्याच्या फळकुटावरून खाली उतला, जमिनीवर गुडये टेकून बसला आणि म्हणाला, “इव्हान डिमिट्रिच, मला क्षमा कर. इश्वराच्या प्रेमाखातर मला क्षमा कर. ज्यानं त्या व्यापान्याचा खून केला तो मीच हे मी कबूल करेन. मग तुला ते मुक्त करतील आणि तू घरी जाऊ शकील.”

“हे बोलणं तुला सहज वाटतं. परंतु मी गेली २६ वर्षे तुळ्यापायी खूप सोसलंय. आता मी कुठं जाऊ? माझी पत्नी मरण पावली आहे. माझी मुलं मला विसरली आहेत. जावं असं कुठलं ठिकाणच नाही मला.”

माकर सेमिओनिच उतला नाही. उलट आपलं मस्तक जमिनीवर बडवत राहिला. “इव्हान डिमिट्रिच, मला माफ कर. त्यांनी मला गाठ मारलेल्या हंटरन फोडून काढलं तेव्हा ते सहन करणं तेवढं कठीण वाटलं नव्हतं जेवढं आज तुला पाहून वाटतं. (पान १९) एवढं होऊनही तुम्ही माझ्यावर दया केलीत. काही बोलला नाहीत. मला क्षमा करा. मी तुमचा अपराधी आहे,” माकर म्हणाला आणि हमसून हमसून रडायला लागला.

जेव्हा अक्सिनोव्हनं त्याचे हुद्दे एकले तेव्हा तोही रद्द लागला. तो म्हणाला, “इश्वर तुला क्षमा करेल. कदाचित मी तुळ्यापेक्षा शतपटीनं वाईट असेन (म्हणून माझ्या वाटायला हे आलं) आणि या शब्दापाठोपाठ त्याला एकदम हलकं-हलकं वाटायला लागलं. घरी जाण्याची आसही मावळती. आता हा तुळ्या सोडून जायची त्याला इच्छाच नव्हती. फक्त आपला शेवट लवकर होवो असं वाट होतं.”

अक्सिनोव्ह असं बोलला तरीही माकरं आपला गुन्हा कबूल केला. मात्र अक्सिनोव्हच्या मुक्ततेचा हुक्म आला तेव्हा त्याची या जगातूनच मुक्तता झाली होती.

D Summary in English

Aksionov, who was fond of music, was a wealthy merchant in Vladimir. He was a fair looking young man with thick hair. One summer, as he was about to start on a business tour to Nizhny Fair his wife said that she had a bad dream in which he saw him white haired man when he returned from the fair. She thought it is a bad omen and wanted to postpone his departure, but he looked thought it a good omen and set out.

After travelling half the distance he halted at an inn for the night. There he met a fellow merchant. They took tea together and slept in adjoining rooms. Aksionov hate late rising. He got up at dawn and to enjoy the cool air during the journey began his journey at dawn.

He had gone about 25 miles and halted to rest and feed his horses. He ordered tea and while it was being prepared, he pulled out his guitar and began to play on it. While he was still playing a police officer walked in and started asking question as to where he was last night, who was with him and why he left the inn at dawn. Aksionov asked why he was being probed thus. The officer said that a merchant was found murdered in the room next to where he was staying. His throat was cut by a knife and they suspected that he was the murderer. When his men searched Aksionov's luggage, they found a blood stained knife. Aksionov could not explain it but said that he did not kill the merchant and that it was not his knife. He had 8000 rubles with him and he owned them. But the bloody knife and his frightened face confirmed to the officer that he was the culprit and was arrested. In the court case he was found guilty and he was punished with flogging. They flogged him and put him behind the bars with a number of other prisoners. His wife came to see him. She had her two little children with her. She had already petitioned to the Czar for proper justice, but her application was rejected, she said. She wondered whether he was really innocent. He was pained that his wife too doubted that he was innocent. He was dismayed.

From that moment he lost any wish to seek freedom from imprisonment. After his wounds caused by flogging healed he was taken to Siberia along with other prisoners. For nearly 26 years he was in jail. By that time he had turned untimely old, with white hair, bent body and slow walk. During these years he had started praying god, because he felt that only God could do proper justice to him, if He wills.

Other convicts in the jail loved him and called him Grandfather. Even the jail officer liked him for his cool and quiet nature. When there were issues among the prisoners, he was their spokesman and they sought his advice and judgment in such cases and obeyed his decisions.

One day a new team of prisoners arrived in the jail in Siberia. As was normal, the old customers of the jail gathered around them and wanted to know what brought them there. One of them, a tall man of about 60, told that he was arrested for stealing the horse. Actually he had taken the horse so that he would reach home early and the horse belonged to his friend. It was not a theft but the police called it so and sent him to jail. Actually this was a very

ordinary crime, if it was crime, he argued, compared to a crime that he had done earlier and gone unnoticed. During the discussion Aksionov, who had been patiently listening to his tale, understood that he was from Vladimir and his name was Makar Saminovich. So he asked if he knew the Aksionovs. He said that they were wealthy merchants but their father was in Siberia. When the new prisoner asked Aksionov how he came in the jail, he avoided the answer, but the other prisoners told him how he was wrongly convicted for a murder he never committed. Makar was surprised and he gave an evasive answer. But when Aksionov asked if he knew about the murder of the merchant he said that he had heard about it. He must be the murderer as the knife was found in his bag and unless somebody had hidden it in his luggage, he was guilty. Had somebody placed the knife in your bag while you were asleep, you would have woken up, Makar suggested.

Aksionov wondered whether this was the real murderer of the merchant. He was sad. He remembered everything that transpired during the period he was arrested. He remembered his wife, children and everything. Here he was facing the punishment while the real murderer was scot free.

Makar saw him later and threatened that if he spoke to the police about his being the real murderer, Makar would kill him. Aksionov said that he need not kill him, as he has already killed him.

One day, as he strolled in the jail, he found dust coming out of the wall under the bed in the wall. Soon Makar emerged out and said that he should say nothing to anybody, that he was digging a tunnel as his route to escape. If he kept quite he too would be able to seek freedom. Aksionov said that he is not interested in his activities. But the very next day one of the guards discovered that some prisoner has emptied dust from his shoes on the road to the workplace. Investigations discovered the tunnel. An inquiry began and everybody including Aksionov said that they were unaware of it. The matter rested there as there was no concrete proof about the culprit.

That night Makar visited Aksionov and begged his pardon. He said that Aksionov was a good man as he had preferred to keep quiet though he knew his activity. He added that he was dismayed that he was the cause of sending such a gentleman to jail for 26 plus years and that he would admit his guilt and that Aksionov

would be freed from jail. Aksionov was not interested in returning to his town, though.

Makar admitted his guilt as the murderer of the merchant. In due course he was found guilty and a release order was passed for Aksionov. But by then Aksionov has gone for his heavenly abode.

E Difficult Words and Their Meanings

कबेचा लेखक रशियन आहे. साहजिकच कबेतील पात्रांची नवं रशियन आहेत. तुमच्या सोईसाठी त्या नावांचे मराठीतले उच्चार मुद्दाम इयं एकत्र दिलेले आहेत.

Vladimir (ब्लादिमीर), Dmitrich (डिमिट्रिच), Aksionov (ऑक्सिनोव), Nizhny Fair (निझी फेअड), Ryazan (रायझन), Czar (झार), Vanya (वान्या), Makar (माकर), Semyonich (सेमिओनिच), ऑक्सिनोवच पूर्ण नाव आहे - इव्हान डिमिट्रिच ऑक्सिनोव.

► पान ११ : Riotous (रायटस) दंगेखोर, दंगे करायची सवय असलेला.

► पान १२ : Go on a spree (गड आॅन अ स्प्री) मौजमजा करणे, दंगामस्ती करणे; arouse adjoining (अॅडजॉपइनिंग) शेजारी जोडून असलेली (वस्तू, पलंग, खोली वर्गे); arouse adjoining (अॅडजॉपइनिंग) शेजारी जोडून असलेली (वस्तू, पलंग, खोली वर्गे); arouse adjoining (अॅडजॉपइनिंग) शेजारी जोडून असलेली (वस्तू, पलंग, खोली वर्गे); arouse adjoining (अॅडजॉपइनिंग) शेजारी जोडून असलेली (वस्तू, पलंग, खोली वर्गे); put in (पुट इन) जुऱणे, (प्रस्तुत संदर्भात घोडे बग्नीला जुऱणे); samovar (सॅमउवार) चहापात्र (रशियात चहाचं पाणी उकळण्यासाठी चापात्र असलेले पात्र); troika (त्रोइका) तीन घोडे जुऱले जाणारी रशियन गाडी; cross-questioning (क्रॉस क्वेश्चनिंग) उलट तपासणी.

► पान १३ : Unstrapped (अन्स्ट्रॅपट) पट्टा सोडवून खोलले (सामान); ruble (रूबल) रशियन चलन/नाणे; cross oneself (क्रॉस क्सेलफ) एखाद्याने आपल्या हाताची घडी घालणे.

► पान १४ : Petition (पेटिशन) विनंती अर्ज करणे; perish (पेरिश) नाश पावणे, नष्ट होणे; condemn (कंडेम) शिक्षा फर्माविणे; flog (फ्लॉग) चावकाने फोडून काढणे; knot (नॉट) गाठ (चावकाला गाठ मारली की त्याने बसणारा फटका अधिक जोमदार आणि वेदनामय बनते म्हणून हा शिक्षेचा प्रकार); convict (कन्विक्ट) शिक्षा झालेला गुह्येगार; mirth (मृथ) आनंद, आनंदाचं हास्य; stoop (स्ट्रूप) कमरेत वाकणे (इयं संबंध आहे वयामुळे आणि शिक्षा भोगल्याने कायमचा वाकलेल्या कथानायकाशी); choir (क्वाइअर) सामूहिक प्रार्थना.

► पान १५ : Meekness (मिक्नेस) शांतपणा, सोशिकपणा; downcast air (डाउनकास्ट एअर) खाली मान घालून; sledge (स्लेज) वर्फावरून चालवायची गाडी, जिला चाकं नसतात.

► पान १६ : Unjustly condemned (अन्जस्टली कंडेम्ड) अन्यायपद्धतीनं दोषी ठरवला गेलेला; cloak (क्लॉक) खिस्ती धर्मगुरु वापरतात तसला झागा; executioner (एक्सिक्यूशनर) शिरच्छेद करणारा, जल्लाद, फाशीची सजा अमलात आणणारा.

► पान १७ : Premature old age (प्रिम्यच्युअड अउल्ड इडज) अकाळी आलेल म्हातारपण; wretched (रेचेड) दीर्घी, निकूट, अतिसामान्य; that came rolling out (दैट केम रउलिंग आउट) जी घारांगत गाहेर आली; shelves (शेल्व्हज) शेल्फ या शब्दाचं हे अनेकवचन आहे; blab (ब्लॅब) वायफल बकबक करणे, अफवा पसरवणे; convoy (कॉन्वॉय) तांडा.

► पान १८ : Governor (गवर्नर) अंमलबजावणी करणारा, प्रमुख.

► पान १९ : For Christ's sake forgive me, wretch that I am (फॉड खाइस्ट्सम सेक कर्फिव्ह मी, रेच दैट आय एम) खिस्ताशापथ मला क्षमा कर. मी आगोदरच दुर्दैवाच्या फेन्याचा वकी आहे; worse (वर्स) अधिक वाईट. (The comparative form of 'bad').

F Questions and Answers

Q. 1 : Answer the following questions by choosing the correct answer from the given options. (दिलेल्या पर्यायांतून योग्य पर्याय निवडून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.)

1. What was Aksionov fond of when he was younger ?

- (a) Dancing,
- (b) Sleeping,
- (c) Singing,
- (d) Reading.

Ans.: (c) Singing.

2. What did Aksionov's wife see in her dream about him ?

- (a) He lost his hair,
- (b) He became ill,
- (c) His hair had become grey,
- (d) He was arrested.

Ans.: (c) His hair had become grey.

3. Who did Aksionov meet on his way to the fair ?

- (a) A fellow merchant,
- (b) Makar Semyonich,
- (c) Convicts,
- (d) His wife.

Ans.: (a) A fellow merchant.

4. What was Aksionov doing while the samovar was being heated ?

- (a) Aksionov was taking a nap,
- (b) Aksionov was drinking wine,
- (c) Aksionov was feeding the horses,
- (d) Aksionov was playing guitar.

Ans.: (d) Aksionov was playing guitar.

5. What interrupted Aksionov when he was about to have his tea ?

- (a) The arrival of police officers,
- (b) The arrival of the fellow merchant,
- (c) The arrival of the innkeeper,
- (d) The arrival of Makar Semyonich .

Ans.: (a) The arrival of police officers.

6. What was found in Aksionov's luggage ?

(a) Lots of money,	(b) A blood stained knife,
(c) The gifts for his family,	(d) A samovar.

Ans.: (b) A blood stained knife.

7. How much money was Aksionov accused of stealing ?

(a) 8000 rubles,	(b) 20000 rubles,
(c) 2000 rubles,	(d) 80000 rubles.

Ans.: (a) 8000 rubles.

8. Who did Aksionov's wife write a petition to ?

(a) The Chief of Police,	(b) The Chief Justice,
(c) The Czar,	(d) The Church.

Ans.: (c) The Czar.

9. What was the location of the prison Aksionov was sent to ?

(a) Siberia,	(b) Iberia,
(c) Liberia,	(d) Tearberia.

Ans.: (a) Siberia.

10. How long had Aksionov been in the person at the end of the story ?

(a) 27 years,	(b) 24 years,
(c) 28 years,	(d) 23 years.

Ans.: (c) 26 years.

Q. 2 : Answer the following questions in one sentence each.
(खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी एका वाक्यात लिहा.)

1. Which town does Aksionov belong to ? (अंकिसनोबहं गाव कोणतं?)

Ans.: Aksionov belongs to a town named Vladimir.

2. What was the name of the fair he went to ? (न्या यात्रेला अंकिसनोबहं गेला त्या गावाचं नाव काय?)

Ans.: The name of the town where the fair was held is Nizhny.

3. How was the merchant killed ? (न्या व्यापाराचा खून कसा केला गेला?)

Ans.: The merchant was killed while he slept in an inn, by cutting his throat with a knife.

4. Where did the fellow merchant come from ? (तो सहप्रवासी कुटून आला होता?)

Ans.: There is no reference but by judgment he was from Vladimir.

5. What did Makar Semyonich want from Aksionov ? (माकर सेमिओनिचला अंकिसनोबहंडून काय हवे होते?)

Ans.: Makar Semyonich wanted Aksionov to keep his mouth shut and he threatened to kill him if he opened it.

6. When did Aksionov suspect Makar as the killer ? (माकरच तो खुनी असला पाहिजे असा संशय अंकिसनोबहला केव्हा आला?)

Ans.: When Makar said that it was not possible for the murderer to place the murder weapon in the luggage under his head as he slept, for it would have woken him up.

7. What had happened when Aksionov was proved innocent ? (अंकिसनोबहं निरपाध ठरवला गेला तेव्हा काय घडलं होतं?)

Ans.: When Aksionov was proved innocent and his release order came, he had already passed away.

8. Where was Aksionov and the other prisoners taken to work ? (अंकिसनोबहं आणि इतर कैद्यांना कुठं नेलं गेलं?)

Ans.: Aksionov and other prisoners were taken to work in Siberia.

9. What punishment was given to Aksionov ? (अंकिसनोबहला काय शिक्षा मिळाली होती?)

Ans.: The punishment given to Aksionov was flogging with a knotted hunter and life imprisonment.

10. Why was Aksionov's wife opposed to his leaving for the fair ? (अंकिसनोबहच्या पत्नीचा त्याच्या यात्रेला जाण्यासाठी विरोध का होता?)

Ans.: Aksionov's wife had a bad dream in which she saw him a white haired man and she felt that it was a bad omen for him.

Q. 3 : Answer the following questions briefly (30 to 40 words) each. (खालील प्रश्नांची प्रत्येकी शोडक्यात उत्तरे लिहा. (सुमारे ३० ते ४० शब्दांमध्ये))

1. What is the significance of the dream of Aksionov's wife ?
(अक्सिनोव्हच्या पत्नीला पडलेल्या स्वप्नाचं महत्त्व काय आहे?)

Ans.: Aksionov's wife saw an upsetting dream, in which she saw him a man with snow-white hair and thin beard. It was an omen that forboded something evil for him. He disregarded it but it proved true. [39 words]

2. Why did Aksionov leave the inn early ? (अक्सिनोव्हनं खानाबळ लवकर का सोडली?)

Ans.: Aksionov hated late rising and loved getting up early and he travel as much as he could before the Sun got hot and the heat increased. So he started his journey early at dawn. [34 words]

3. What was the major change in the character of Aksionov in prison ? (अक्सिनोव्हच्या स्वभावात तुरुंगात असताना कोणता महत्त्वाचा बदल घडला?)

Ans.: In prioson Aksionov came to believe that none sees the truth except the god. The only God sees the truth and can help him. So he stopped petitioning and started praying. He fully devoted to God's prayers. [37 words]

4. Discuss the impact of forgiveness with reference to the story. (या कथेच्या संदर्भात जगा या गोटीचं महत्त्व सांगा.)

Ans.: Forgiveness is one of the great virtues in every religion. When Aksionov turned to forgiveness, enjoyed a peace he had never enjoyed. He became quiet and helpful and earned the love of fellow prisoners. He was their well-wisher and judge. [40 words]

5. Who prepared a tunnel under the wall ? What was his plan ? (भिंतीत बोगदा कुणी खोदला? त्याची काय योजना होती?)

Ans.: One day Aksionov found dust coming out of a bed. Soon Makar came from under the bed. He dug the ground and took the dust out in his big shoe. He was digging a tunnel to escape from the prison. [39 words]

6. What was Aksionov's reaction when Makar threatened to kill him ? (माकानं खून करण्याची घमकी दिली तेव्हा अक्सिनोव्हनी प्रतिक्रिया काय होती?)

Ans.: When Makar said that he would kill him if he betrayed him and disclosed his name to the police, Aksionov replied that it is not necessary, because he had already killed him 26 years ago. He need not worry. [39 words]

UNIT 2 : POETRY

1**Sita**

- Toru Datt

A प्रास्ताविक

तोरु दत्त (१८५६-१८७७) हे नाव ऐकल्यानंतर ही व्यक्ती स्त्री की पुरुष असा प्रश्न काही जणाना पडण्याची शक्यता आहे. परंतु दत्त या कुटुंबनामामुळे ही व्यक्ती बंगाली आहे हे लक्षात येत. तोरुचं खरं नाव तरुलता आहे. आपण गोपिनाथचं गोपी करतो तसेच तोरु हे तिच्या नावाचं लघुरूप आहे. लेखनाचा वारसा तिला आई-वडिलांकडूनच मिळाला. तिनं इंग्रजी आणि फ्रेंच भाषेतही लेखन केलं. एक उत्तम भाषांतरकाराही होती ती. जे भारतीय लोक इंग्रजीत साहित्यनिर्मिती करू लागले अशांमध्ये प्रारंभीच्या काळातली ही कवयित्री. एक कवयित्री म्हणून ती त्या काळीही लोकप्रिय झाली. तिला आयुष्य मिळालं ते मात्र फार थोडं. कसंबसं २१ वर्षे. परंतु तेवढ्या छोट्या कालखंडात ती दोन परकीय भाषांमध्ये आणि तेही दर्जेदार लेखन करू शकली ही कौतुकास्पद गोष्ट म्हणावी लागेल.

आपल्या पाठ्यपुस्तकातील तिच्या कवितेचं नाव Sita आहे. 'Ancient Legends and Ballads of India' या काव्यसंग्रहातून ती घेतलेली आहे. सीता ही रामपत्नी. रामानं तिचा त्याग केला. हे योग्य होतं का नव्हतं हा आज बादविषय आहे. आपण तो बाजूला ठेवू. परंतु गमतीचा एक भाग मात्र नोंदवू या. लक्ष्मणानं तिला दंडकारण्यात सोडल्यानंतरची तिची अवस्था या कवितेत मांडली आहे ती एका आईनं, आपल्या मुलांना तिची कथा कवितारूपात ऐकवली या पद्धतीनं. टीकाकारांचं म्हणणं आहे की या कवितेतली आई वास्तवात तोरुचीच आई आहे. कवितेच्या अखेरच्या दोन ओर्डींत ती एक प्रश्न विचारते आणि त्याचं अपेक्षित उत्तर नकारात्मक आहे. सीता हे नाव कवितेत अगदी शेवटी येत. सीतेचा त्याग केल्यानंतरची तिची मानसिक स्थिती तोरु दत्त सांगते. इंग्रजीत एक म्हण आहे Art lies in concealing art. त्याचं प्रत्यंतर इथं येत. सीता रडते आहे एवढंच तिचं वर्णन आहे. बाकी सूचित केलेलं आहे. पाहू या ही कविता.

B Introduction

The moment one hears the name Toru Datta (1856-1877) for the first time, one wonders whether the person is a man or a woman. The family name Datta, however, makes it clear that she is from Bengal. Her real name is Tarulata (a creeper on a tree). Toru is a shortened format of that name. Writing was born as her parents were known for their writing. Unfortunately she had a very short span of just 21 years of life. It is really creditable to her that in this short span she wrote high quality literature in English as well as in French. She belongs to a period when Indian English Literature was in its initial stage. She was a popular writer in her days.

The poem under our study is 'Sita'. Sita was the wife of Rama who abandoned her. Lakshman left her in the Dandakaranya. The poem says little about her sorrow and pains. Her name also appears only once. A mother is telling her story to her children and the impact of the story is of significance for us. Let us see.

C मराठी भाषांतर

एका अंधाच्या खोलीत तीन आनंदी मुलं होती. आपले डोळे विस्फारून ती काय पाहत होती बरं?

त्यांना एक घनदाट अरण्य दिसत होतं, ज्यात सूर्याचे किरण जमिनीपर्यंत घुसू शकत नव्हते. मात्र या घनदाट जंगलाच्या मध्यावर एक स्वच्छ प्रदेश होता. तिथं राक्षसी आकाराची फुलं वेलींवर उमललेली होती आणि या वेली मोठमोठ्या वृक्षांना बिलगल्या होत्या. जवळच्या चमचमणाच्या जलाशयात पांढरी बदक पोहत होती. तिथंच काटेची झुडपांमधून मोर भरारी घेत होता. रानटी हरिणांचे थवे इकडं-तिकडं धावत होते. तिथले काही जमिनीचे तुकडे पिवळ्या, वाच्यावर डुलणाच्या पिकांनी भरलेले होते. तिथं यज्जवेदीतून निव्वा हलका धूर आकाशात वर-वर जात होता. याच ठिकाणी एक तपस्वी कवी शांतपणे आपलं जीवन जगत होता.

पण तिथं ती स्त्री कोण आहे? ती काही उगीच अशू ढाळत नाही आहे. कारण तिनं ढाळलेल्या प्रत्येक अश्रुवरोबर डोळ्यांच्या आणखी तीन जोड्याही जोरात अशू ढाळत होत्या. तीन लहान डोकी दुःखानं खाली लवली होती. ही एक पौराणिक कथा होती आणि ते गाणे, ज्यातून दुःखी सीतेचं चित्र निर्माण होत होतं, त्या मुलांची आई गात होती.

परंतु अचानक हे गाण थांबलं आणि त्यांच्या नजरेसमोरचं चित्र वितकून गेलं. आता त्यांना याच कथेची स्वनं दिवसभर दिसत राहतील का? आता ती मुलं खूप पूर्वी संध्याकाळी जमत तशी पुन्हा आपल्या आईजवळ केव्हा जमतील?

D Summary in English

Three little happy children sat in a darkened room, looking with widened eyes. What did they see?

They saw a dense forest, so dense that the sun rays could not pierce through it. But there was a clean patch of land in that forest too. Huge flowers bloomed on creepers that had encircled big trees. In the shining lake nearby, swam swans. From the thorny bushes flew peacocks around. The teams of wild deers ran here and there in joy. A few patches of land displayed yellow, ripened yield dancing with the wind. Blue smoke was rising up from the altars. Here lived peacefully, a poet-sage.

But who was that charming woman? She must be very sad for she was shedding tears. And with every single tear she shed, three pairs of eyes also shed tears. Three little heads had bent down in sorrow. It was an old story sung by the mother and presented the picture of sad, suffering Sita.

But all of a sudden the song stopped and the picture it evoked melted from the eyes of the children. Will they now dream of it during the rest of the day? Will these children ever come together around their mother as they used to do long, long ago?

E Difficult Words and Their Meanings

► पान २२ : **Darkened room** (डार्कन्ड रूम) अंधालेली खोली. (यातून रात्रीची वेळ सूचित होते तसंच त्या घराची गरिबी); **gaze on** (गेइड ऑन) पाहणे; **pries** (प्राइज) घुसणे, शिरणे, ढोकावणे. (मूळ क्रियापद 'Pry', त्याचं हे वर्तमानकाळी तृतीयपुरुषी एकवचनी रूप).

► पान २३ : **Gigantic** (जायागान्टिक) राक्षसी, अवाढव्य आकाराच्या; **creeper** (क्रीपर) लता, वेळी; **lucid** (ल्यूसिड) चकचकीत; **whirring** (व्हिरिंग) पखांची फडफड करीत; **brake** (ब्रेक) काटेरी झूऱ्य; **gleam** (ग्लीम) चकाकणे, चमकणे; **altar** (अल्टार) यजवेटी, यजकुंड; **poet anchorite** (पोएट अंकराइट) कवी-तपस्वी (संदर्भ वालीकी क्रीपीरी आहे, ज्याच्या आत्रमात परित्यक्ता सीता वास करत होती); **amain** (आमीन) जोरजोरात; **lay** (लेई) गाणे (ही माता आपल्या मुलांना सीतेची कथा सांगते ती एका गाण्यातून);

evoke (इक्कात्क) जागत करणे, सूचित करणे; **hushed** (हुष्ट) शांत, साप; **melts** (मेल्टस) नाहीसं होणे, विश्वदाणे; **as erst at eventide** (अंज अर्स्ट अंट इव्हनटाइट्ड) फार पूर्वी संध्याकाळच्या वेळेला (जसे आईच्या गोप्ती ऐकायला बमत होतो तसे).

F Questions and Answers

Q. 1: Answer the following questions by choosing the correct answer from the given options. (दिलेल्या पर्यायातून योग्य पद्धत निवडून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.)

1. How many children are listening to the story?

- (a) One, (b) Two,
(c) Three, (d) Four.

Ans.: (c) Three.

2. What kind of room are the children sitting in?

- (a) Out in the open, (b) A darkened room,
(c) Classroom, (d) Bedroom.

Ans.: (b) A darkened room.

3. What glides on the lake?

- (a) Deer, (b) Peacock,
(c) Duck, (d) Swan.

Ans.: (d) Swan.

4. Who dwells in peace in the forest?

- (a) The animals, (b) The poet-anchorite,
(c) The King, (d) Sita.

Ans.: (b) The poet-anchorite.

5. Who is evoked from the past?

- (a) The poet-anchorite, (b) Sita,
(c) The children, (d) The animals.

Ans.: (b) Sita.

6. What is the poet's expectation from the listening children?

- (a) They would dream about the story,
(b) They would narrate the tale in their class,

- (c) They would ask the mother to tell it again and again,
 (d) They would forget the tale in no time.

Ans.: (a) They would dream about the story.

7. Who is the poet-anchorite ?

(a) Vyasa,	(b) Bharadwaj,
(c) Shrung,	(d) Valmiki.

Ans.: (d) Valmiki.

Q. 2 : Answer the following questions briefly (30 to 40 words) each. (खालील प्रश्नांची प्रत्येकी थोडक्यात उत्तरे लिहा. (सुमारे 30 ते 40 शब्दांमध्ये))

1. What is the tragic story told by the narrator ? (कथनकर्त्तानं कोणती दुःखद कथा सांगितली?)

Ans.: The narrator is a mother and the listeners are her three children. She narrates, through a song, the tragic tale of Sita who was abandoned by Rama after he returned from Lanka, defeating Ravana. [34 words]

2. Describe the use of memory and tradition in the poem. (कवितेतील स्मरण आणि परंपरांच्या उल्लेखाची चर्चा करा.)

Ans.: The mother narrates a story through a song that she remembers. It talks about the sorrows of Sita. The tradition of hermits living in forests in an ashram and the helplessness of women in the past has been hinted here. [40 words]

3. Describe the forest. (जंगलाचं वर्णन करा.)

Ans.: It was a very dense forest. The growth of trees is so thick that the rays of the Sun could not reach the ground and even at day time it is dark on the ground. [35 words]

4. Describe the cleared spot. (त्या स्वच्छ प्रदेशाचं वर्णन करा.)

Ans.: There was a clear spot in that dense forest. It had creepers with huge flowers, a lake where swans glide; peacocks and deers gleam. A well cultivated farm of grains is also there near the place of the hermit. [39 words]

My Last Duchess

- Robert Browning

A प्रास्ताविक

रॉबर्ट ब्राउनिंग (१८१२-१८८९) हा १९ व्या शतकातला एक महान कवी. या युगाला इंग्रजी साहित्याच्या इतिहासात 'टेनिसन आणि ब्राउनिंगचं युग' असंच संबोधलं जातं. हा काळ राणी व्हिक्टोरियाचा म्हणून या काळाला व्हिक्टोरियाचे युग असेही नाव आहे. ब्राउनिंगचा जन्म एका खाऊन-पिझन मुख्यी कुटुंबात झाला. त्याच्या बहुतेक सगळ्या कविता 'Men and Women' या दोन माणातल्या काव्यसंग्रहात प्रकाशित झालेल्या आहेत. काव्य जगतात ब्राउनिंगचं नाव झालं ते त्यांनं लोकप्रिय केलेल्या एका काव्यप्रकारामुळं. त्यांचं नाव आहे dramatic monologue. ब्राउनिंगच्या नावावर खूप मोठ्या संख्येन असे dramatic monologue आहेत. दोन-चार नावे सांगायलाही काही हरकत नाही. उदाहरणार्थ, Porphyria's Lover, Fra Lippo Lippi, Bishop Blougram's Apology आणि Andrea del Sarto. मग काय आहे हा प्रकार? आपण प्रथम ते समजून घेऊ या.

वस्तुत: dramatic monologue हा शब्द खूप सूचक आहे. mono म्हणजे एक आणि logus म्हणजे संभाषण किंवा बोलण. म्हणजे एक व्यक्तीच बोलण. याचाच अर्थ असा की, या कविता प्रकारात बोलणारा एकच असतो. आता ती व्यक्ती बोलते म्हणजे कुणीतीरी एकत असणार हे उघड आहे. परंतु हा ऐकणारी व्यक्ती केवळ त्रवणभक्ती करते. काहीही बोलत नाही किंवा विचारत नाही. आता दुसरा शब्द. Drama हा शब्द तुम्हाला अनोळांखी नवकीच नाही. त्याच्यापासूनच dramatic हा शब्द बनलाय. म्हणजे यात नाट्यमयता आहे. काहीतीरी नाट्यमय या कवितेत घडतं. अशीच एक भन्नाट कविता आपण अभ्यासणार आहोत. ब्राउनिंग हा या काव्यप्रकाराचा सप्राट समजला जातो. इतर अनेकांनी हा काव्यप्रकार हाताळलाय. परंतु तो ब्राउनिंगाएवढा प्रभावीपणे कुणी हाताळला नसेल, असे टीकाकार म्हणतात.

आपल्या कवितेत बोलणारी व्यक्ती आहे एक Duke म्हणजे सरदार. कवितेच्या शीर्षकावरून समजतं की तो कुणाबद्दल बोलतोय. कारण duchess म्हणजे या सरदाराची पत्नी. शीर्षकात last असा शब्द आहे. त्यातून सूचित होतं की ही त्याची पत्नी जिवंत

नाही. या डचूककडं एक पाहुणा एका मुलीचं स्थळ घेऊन आलाय. विधुर असलेला हा सरदार लम्ब करायला तयार आहे. परंतु त्याच्यापासून आपण काही लपवत नाही हे दाखवण्यासाठी हा सरदार त्याला आपल्या भूतपूर्व पलीची एक सुरेख तसबीर दाखवतो; तिचं वर्णन करतो; तिच्या गुणांवदलही बोलतो आणि नंतर जे सांगतो त्यामुळं त्याच्या स्वभावावर प्रखर प्रकाशझोत पडतो. हा डचूक काय सांगतो आपल्या नव्या पाहुण्याला ते आता आपण पाहू या.

B Introduction

Robert Browning (1812-1889) was a leading poet in the period known as the Victorian Age of English Literature. The other person who was as great as Browning was Tennyson. So the period is also known as the age of Tennyson and Browning. Browning was born in a well-to-do family. Most of his poetry has been published in two big volumes called "Men and Women". Even today he is well-known as the master of a poetic format called 'the dramatic monologue'. There are a number of dramatic monologues on his name. A couple of names would not be out of place here: 'Porphyria's Lover', 'Fra Lippo Lippi', 'Bishop Blougram's Apology' and 'Andrea del Sarto'. What then is a dramatic monologue? Let us see.

The term 'dramatic monologue' itself is symbolic and meaningful. The term 'mono' means one and the term 'logus' means speech. This means the poem is spoken by one person - man or woman. When somebody speaks, it is taken for granted that there is at least one listener. But he is just a listener and says not a word in the poem. Now the term 'dramatic'. You know the term 'drama' very well. 'Dramatic' is a term derived from this term. That suggests that the poem is a sort of tale where something dramatic, something touching, something unexpected takes place. The poem under our study is like that. Browning is the king of 'dramatic monologues', according to the critics. They are unanimous about it. They maintain that none has handled the form as effectively as Browning, though many have tried it.

The speaker in our poem is the Duke. A Duke means a chieftain, a nobleman. He enjoyed power and honour next to the king. He speaks about the Duchess, that is, his wife. She is no more and so he hopes to get married again. A man has come to him with a proposal for a suitable girl for marriage and he describes to him the

painting of his last Duchess. He describes her beauty and charm as well as her qualities. And what he says throws a good deal of light on his nature, his personality. So come on, let us see what the Duke has to tell to his guest.

C मराठी भाषांतर

"मिंतीवर चितारलेलं हे चित्र म्हणजे माझी पहिली पत्नी. (आज ती जिवंत नाही.) कशी जिवंत असल्यासारखी वाटतेय ना! मला आजही हा चमत्कार वाटतो. फ्रा पॅन्डॉल्फचे हात यासाठी दिवसभर कष्ट करत होते. परिणामत: तिचं ती उमी आहे."

"पाहुणे, थोडा वेळ या चित्रासमोर बसायला आणि ते पाहायला तुम्हाला आवडेल ना? मी फ्रा पॅन्डॉल्फ म्हणालो ते योजनेनुसार, तुमच्यासारख्या अपरिचित लोकांना हा चितारलेला चेहरा नीट वाचता येत नाही. तिच्या डोक्यातल्या उत्सुक भावांची खोली जाणवत नाही. साहजिकच ते माझ्याकडं वलतात. काणण या चित्रामुढचा पडदा माझ्याखेरीज कोणी ओढू वा टू करू शकणार? आणि त्यांना विचारायचं धाडस झालंच तर ते मला विचारतात 'चित्रकारानं एवढी आकर्षक नजर कशी काय चितारली?' तेव्हा विचारणारे तुम्ही काही पहिले नव्हेत."

"तिच्या गालावर ही लाली यायची ते केवळ तिचा पती तिच्यासमोर आला म्हणून नाही. फ्रा पॅन्डॉल्फला वाटलं की वाईसाहेबांचा सैलसर झगा त्यांच्या भनगटावर फारच विशेषित दिसतो किंवा तिच्या चेहन्यापासून गवळ्यापर्यंत हल्लूहल्लू फिका होत जाणारा लालिमा रंगातून नीटपणे दाखवणं शक्य होणार नाही, तरी तिच्या चेहन्यावर ही लाली यायची."

"असा रक्तिमा आणण्यासारख्या बाढी/गोष्टी तिच्या लेखी शिष्टाचार होत्या. तिचं अंतःकरण/मन सहज आनंदी होत असे. त्याच्यावर सहज प्रभाव पडत असे. तिला जे दिसेल त्याचा आनंद ब्हायचा आणि तिची नजर सगळीकडं सतत भिरभिरायची. मी तिला दिलेली एखादी भेटवस्तू, पश्चिमेला सूर्याचं झुकणं, कुणा उत्साही मूर्खानं तिच्या बागेतली मोडलेली चेरी झाडाची फांटी, गच्चीकर केळ्या घालताना ज्या श्वेत खेचरावर ती बसे ते खेचर, काहीही असो तिला ते आवडायचं. प्रत्येक गोष्टीचं ती कौतुक करायची आणि प्रत्येक वेळी ही लाली तिच्या गालावर उमटायची. ती माणसांचे आभार मानत असे आणि आभार मानण्यात काही वाईट नाही. पण का कोण जाणे मी तिला दिलेल नऊशे वर्षे जुनं कौटुंबिक नाव आणि कुणीतरी दिलेली फालतू भेट तिला सारखीच वाटायची. सामान्य गोष्टीच कौतुक करायला कोण वरं झुकेल?"

“तुमच्याजवळ तुमच्या मनातले मोकळेपणानं बोलण्याचं कौशल्य असलं - जे माझ्यात नाही - तसेच कुणासमोर आपलं मन मोकळं करावला जरमत असलं आणि तरीही ‘तुमच्यामधील या किंवा त्या गोष्टीची मला चीड घेते; तुम्ही इथं चुकलात किंवा तुम्ही इथं आपली सीमा ओलांडलीत’ असं भी तिला दाखवून दिलं तर ती त्यात तत्काळ सुधारणा करावला घडपडत असे आणि मला वाटते हे तिचं द्युकंग होते आणि मला कुणापुढे द्युकंग मुळीच मान्य नाही. मर, ती हसायची, जेव्हा जेव्हा भी तिच्या समोरुन जात असे तेव्हा तेव्हा हसायची. न चुकता. पण असा कोण होता जो तिच्या समोरुन गेला आणि त्यान्याकडे पाहन ती असे गोड हसली नाही? आणि हे जेव्हा वाढत चाललं तेव्हा भी आज्ञा दिल्या आणि तिचं हास्य कायमचं लोपले आणि आज ती तिथं उभी आहे. अगदी जिवंत असल्यासारखी.”

“आता आपण उठावं. आपण भेटायला आलेल्या (म्हणजे स्थळ घडून आलेल्या इतर) लोकांना भेटू या. मी पुढी एकदा सांगतो, तुमचे मालक म्हणाजे सरदारसाहेब, हे आपल्या औद्योगिकी ओळखवले जातात. तेव्हा मी सुरुवातीलाच म्हणालो त्याप्रमाण त्यांची कन्या हे जरी माझे घ्येय असलं तरी मला खात्री आहे की माझी हुंडचाची मागणी अमान्य होणार नाही.”

“चला आपण एकत्रच खाली जाऊ. पण जाता जाता हा ब्रॉन्झमधला पुतळा पाहा. समुद्रदेव नेपच्यून आपल्या घोड्याला (हा घोडा म्हणजे घोड्याचं डोकं आणि माशाचं शेपूट असा प्राणी आहे, म्हणून कवितेत त्याला समुद्रघोडा महतलंय.) दुर्मीळ आहे असा पुतळा. इन्स्ट्रूक्च्या क्लॉस या कलाकारानं माझ्यासाठी खास तयार केलाय.”

D Summary in English

"Do you see the painting of my last Duchess on the wall ? How alive she looks ! Fra Pandolf, who worked all day here, had created this miracle. Please be seated here before the painting. You may not have noticed the emotions in her eyes. When the people don't, they turn to me for it.

"This redness on her cheeks was not due only on seeing her husband, but everything pleased her and brought that colour in her cheeks. She called it protocol. She became happy at anything. Simple things like the setting sun, a broken branch, a present I gave made her happy and this redness appeared on her. She thanked and that was good. But to her everything was worth thanking from the famous name I gave her to an ordinary object given to her.

"I call this stooping and I hate stopping. If I said that she is wrong in this or that or she has crossed her limit, she would promptly try to repair it. Even that is stooping. When I passed her, she gave me a sweet smile, but anyone who passed her received it. I was fed up. So I gave orders and her smile stopped for ever and there she stands on the wall.

"Well, let us go down and meet the guests. Your count is known for his generosity. Though my aim is his fair daughter, I feel sure that he won't disregard my expectation of proper dowry. Come on let us go down together and see the guests waiting for us."

E Difficult Words and Their Meanings

► पान २५ : Last (लास्ट) पूतर्व; Duchess (डचेस) डचकची पत्नी; Fra Pandolf (फ्रा पॅन्डॉल्फ) हे या डचेसचं चित्र काढणाऱ्या चित्रकाराचं नाव आहे; by design (बाय डिझाइन) योजनेनुसार; pictured countenance (पिक्चर्ड काउटनेनम्ब) चित्रारलेला चेहरा.

► पान २६ : Earnest glance (अनेस्ट स्लान्स) उत्सुक नजर; durst (डर्स्ट) dare म्हणजे धाडस करणे या क्रियापदाचं हे जुन्या इंग्रजीतले भूतकाळी रूप; spot of joy (स्पॉट ऑफ जॉय) आनंदानं गालावर आलेली लाली; mantle (मॅन्टल) सैलसर झागा वा आच्छादन; faint half-flush that dies on her throat (फॅन्ट हाफ-फ्लश डैट डाइज ऑन हर थ्रूट) चेहऱ्यावरचा गवळ्यापैरंत फिक्ट होत जाणारा लालिमा/रकितमा; my favour at her breast (माई फेवड अंत हर ब्रेस्ट) तिच्या वक्षस्थकावर माझी झालेली कृपा; bough (बॉग) फांदी; officious fool (ऑफिशिअस फूल) उत्सुक मूर्ख; blush (ब्लश) लज्जेमुळे येणारी लाली; ranked (रॅन्क्ट) गणना केली; stoop (स्ट्रॉप) वाकणे, नतमस्तक होणे; trifling (ट्राईफिंग) क्षुल्लकपणाचे वर्तन.

► पान २७ : Disgust (डिस्गस्ट) तिटकारा/किल्स वाटणे; exceed the mark (एक्सीड दि मार्क) मर्यादा ओलंडणे; wits (विस्म) हुगारी, बुद्धिमत्ता; forsooth (फउसूथ) वस्तुतः, खोर पाहता; I gave commands (आई गेइव्ह कमांड्स) मी आज्ञा दिल्या (या आज्ञा आहेत आपल्या पत्तीला संपवण्याच्या. कारण तिचं सर्वाशी हसन-खेळून मोकळं वागणं डच्युक्ला आवडत नव्हते); munificence (म्यूनिफिसन्स) औदार्यपूर्ण वर्तन, कृपा; pretense (प्रिटेन्स) हक्क; disallow (डिसलाता) नामंजूर करणे; Neptune (नेप्चून) रोमन समुद्रदेवता; sea-horse (सी-हार्स) घोड्याचं तोड परंतु माशा सारखं शेपूट असलेला एक पौराणिक प्राणी, समुद्रघोडा; Claus of Innsbruck (क्लॉस ऑफ इन्स्ब्रूक) इन्स्ब्रूकचा क्लॉस नावाचा मर्तिकार.

F Questions and Answers

Q. 1 : Answer the following questions by choosing the correct answer from the given options. (दिलेल्या पर्यायांमुन योग्य पर्याय निवडून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.)

1. Who is the narrator of the poem ?

- (a) The poet,
- (b) The emissary,
- (c) The Duchess,
- (d) The Duke.

Ans.: (d) The Duke.

2. What is the purpose of the emissary's visit ?

- (a) To investigate the death of the Duchess,
- (b) To arrest the Duke on charge of murder,
- (c) To negotiate a marriage with the Duke,
- (d) To negotiate marriage with the Duchess.

Ans.: (c) To negotiate a marriage with the Duke.

3. Who is the painter of the Duchess' portrait ?

- (a) Fra Pangol,
- (b) Fra Lippo Lippi,
- (c) Fra Frankline,
- (d) Fra Pandolf.

Ans.: (d) Fra Pandolf.

4. What did the Duke suspect the Duchess of ?

- (a) Plotting his death,
- (b) Unfaithfulness,
- (c) Stealing his money,
- (d) Planning to run away.

Ans.: (b) Unfaithfulness.

5. What was the cause of the death of the Duchess ?

- (a) Illness,
- (b) Accident,
- (c) Drowning,
- (d) The Duke.

Ans.: (d) The Duke.

6. What is the theme of the poem "My Last Duchess" ?

- (a) The power of males over females.
- (b) The charm and beauty of the Duchess,
- (c) The power of the painter in creating the portrait,
- (d) The Duke's wish to display his love of art.

Ans.: (a) The power of males over females.

7. What picture of the Duke emerge from the poem ?

- (a) The Duke is eager to get dowry,
- (b) The Duke is a man of suspicious nature,
- (c) The Duke is a lovable person,
- (d) The Duke is very cooperative and adjustable.

Ans.: (b) The Duke is a man of suspicious nature.

8. Which word would perfectly describe the nature of the Duke ?

- (a) Unjust,
- (b) Helpless,
- (c) Nonchalant,
- (d) Jealous.

Ans.: (d) Jealous.

Q. 2 : Answer the following questions briefly (30 to 40 words each). (खालील प्रश्नांची प्रत्येकी थोडक्यात उत्तरे लिहा. (सुमारे 30 ते 40 शब्दांमध्ये))

1. How does the Duke reveal his role in the death of the Duchess? (डचेसच्या मृत्युमधील आपली भूमिका ड्यूक कशी सूचित करतात?)

Ans.: The Duke described the Duchess as a woman who freely mixed with people and treated all lovingly and equally. Her love of things was her main drawback, which made the Duke jealous and he ordered her death. [37 words]

2. Describe the personality of the Duchess. (डचेसच्या व्यक्तिमत्त्वाचं वर्णन करा.)

Ans.: The Duchess was a charming beauty with a gentle smile. She was interested in everything going around. She was a loving and lovable person, free of nature and mind. The spot of beauty on her face speaks a lot. [39 words]

3. How do you see the Duke? (हुम्हाला ड्यूक कसा वाटला?)

Ans.: The Duke is a possessive and hateful person who kills his wife out of jealousy. He is cruel to order her death. His expectation of proper dowry shows his greediness and the death of Duchess his heartlessness. [37 words]

4. What made the Duchess happy? (डचेसला कोणकोणत्या गोष्टीमुळे आनंद होत होता?)

Ans.: The Duchess was a free and frank woman that found joy even in ordinary things. The setting Sun, the broken branch, her white mule – for that matter everything around pleased her and the spot of joy appeared on her face.

5. What flaws does the Duke identify in the Duchess? (छृकला डचेसमध्ये कोणकोणते दोष आढळते?)

Ans.: The Duke feels that the Duchess was too simple and her attachment to him was equal with minor things around, like a broken bough. He hated that smile the same smile of love and admiration she gave to all. [40 words]

3

Ode to Beauty

- John Keats

A प्रास्ताविक

जॉन कीट्स (१७९५-१८२१) हा एक रोमांटिक कालातला कवी. १७९८ साली Lyrical Ballads हा कवितासंग्रह प्रकाशित झाला आणि या कालखंडाची पहाट झाली असं टीकाकार मानतात. या काव्यसंग्रहात वर्डस्वर्थ हा प्रमुख कवी होता आणि त्यात कोलरीजनंही काही कवितांचं योगदान दिलं होतं. हा एकूण कालखंड अर्धशतकाचा. या कालखंडाला 'The Age of Romanticism' असं नाव आहे. यालाच 'The Age of Wordsworth' असंही संबोधलं जातं. कारण हा या कालखंडातला सर्वांत प्रभावी कवी. कीट्स हा या कालखंडाच्या दुसऱ्या भागातला एक प्रभावी कवी. अवघं २६ वर्षांचं आयुष्य लाभलेला जॉन कीट्स. त्याच्या लेखनाचा कालखंडही अवघा चार वर्षांचा होता. परंतु एवढ्या छोट्या कालखंडात त्यानं खूप काव्यलेखन केलं. टीकाकार असं मानतात की जर तो दीर्घायुषी झाला असता तर तो वर्डस्वर्थच्या कितीतरी पुढं निघून गेला असता. त्याचं काव्य काळजीपूर्वक वाचणारे बरेच जण याच्याशी सहमत आहेत. त्याची एकच छोटीशी कविता आपण अभ्यासानार आहेत.

या कवितेला खुद कीट्सनं काहीही शीर्षक दिलेले नाही. परंतु नंतर या कवितेला टीकाकारांनी 'Ode' म्हणजे उद्देशिकेचा दर्जा दिला. Ode (उद्देशिका) हा एक अवघड

Poetry > 3. Ode to Beauty

काव्य प्रकार आहे. ही कविता कुणाला तरी उद्देशून सिहिलेली असते म्हणून हे नाव. आपली कविता तसं पाहिलं तर कुठल्या एका गोटीला उद्देशून लिहिलेली नाही. वस्तुत: 'Endymion' या दीर्घ काव्याचा हा प्रारंभ आहे, नव्हे या दीर्घकाव्याचं पहिलं कडवं आहे. जाता-जाता Endymion बदलती थोडी माहिती करून घेऊ, कोण होता हा 'Endymion'?

एन्डिमियॉन हा एक ग्रीक मैदापाळ होता. परंतु तो सूर्यदिव झेऊस याचा पुत्र असल्यामुळे अतिशय सुरेख आणि तेजःपुंज होता. तो एलिसचा राजा होता असाही एक संदर्भ सापडतो. तो आलशी होता आणि सतत झोपलेलाच असे. या त्याच्या निंदित सौंदर्यावर डायना ही चंद्रदेवता भालली आणि तिने त्याला विरतारुण्य मिळावं अशी इच्छा त्याचा पिता सूर्यदिवाकडं केली. ती त्याने मंजूर केली. परंतु त्याबरोबर त्याला कायमची निद्राही दिली. गंमत म्हणजे तो झोपायचा ते डोळे उघडे ठेवूनच. डायनाला त्याच्यापासून ५० पुत्र झाले असा एकं संदर्भ सापडतो, तर ४९ मुली आणि एक मुलगा झाला असा दुसरा संदर्भ सापडतो. डायनाचंही दुसरं सापडणारं नाव आहे सेलेनी. सरांश, या नावांबदल बरीच अस्पष्टता आहे. अर्थात हा आपला या क्षणी उद्देश नाही. तेब्हा त्यावर फार वेळ न घालवता आपण कवितेकडं वळू या हेच ठीक.

'Ode to Beauty' ही कविता केवळ २४ ओळीची आहे आणि त्यात ना डायनाचा/ सेलेनीचा संदर्भ आहे ना एन्डिमियॉनचा. हे आहे निसर्गातून मिळाणाऱ्या आनंदाचं वर्णन. कवितेची पहिली ओळ तर इंग्रजी भाषेतत्ती एक म्हणूच बनून राहिलेली आहे. 'A thing of beauty is a joy for ever' आणि हे खरंच आहे ना? एखांदं निसर्गाचं सुरेख रूप नजरेसमोर आलं की आपल्याला होणारा आनंद हा खरंतर अवर्णनीय असतो. मध्यांतरी आम्हाला एक छायाचित्र गवसलं होतं. त्यात आकाशात दोन इंद्रधनुषां होती आणि नुकताच पाऊस पडून गेल्यामुळे खालच्या अतिशय गुळगुळीत स्त्रियावरच्या ओलीत त्यापैकी ठळक इंद्रधनुषाचं अतिशय मोहक प्रतिबिंब पडलेलं होतं. म्हणजे एकूण तीन इंद्रधनुषां त्या छायाचित्रात होती. कसं विसरणं शक्य आहे हे एवढं आनंदादी दृश्य? Yes it is a joy for ever. कवी असंच काहीसं म्हणतोय. पाहू या कवीला काय म्हणायचं आहे ते.

B Introduction

John Keats (1795-1821) was a celebrated poet of the Romantic Age. The publication of "The Lyrical Ballads" in 1798 heralded the beginning of this age. Wordsworth was the chief architect of

the book, though even Coleridge had made his contribution to it. The period of the Romantic Age is hardly of 50 years. It is also known as The Age of Wordsworth, as Wordsworth was the leading poet of the era. Keats belongs to the second generation of the age. He had a meagre life of 26 years and within this the futile period of his writing was barely four years. Critics believe that he lived longer, he would have overtaken Wordsworth and the age would have been recognized by his name. We are to study a small poem by him.

Keats had not provided any title to the poem as it is not a separate poem. It is the first stanza of a long poem. Obviously the title of our poem is given by some other person. An ode is a difficult type of poetry to handle and it is written as an address to some animate or inanimate thing. For that matter Keats never thought of calling it an ode. It is just the beginning of "Endymion". Who was this Endymion? There is no harm in knowing something about him.

Endymion was the son of Zeus, the God of the Sun. Obviously he was a very handsome and brightly shining youth. Diana, — her other name found in legends is Serene — the Goddess of the Moon fell in love with this handsome youth and appealed to the Sun-god to make him permanently young. Zeus agreed and gave him eternal youth along with eternal sleep. But though he was slept all the while, his eyes were wide open and could see things. From him Diana/Serene had fifty sons, says one legend and the other says that she had 49 daughters and one son from him. That, of course, is not our concern. Our main concern is the poem.

The opening line of the poem — "A thing of beauty is a joy for ever" — has become a proverb in the English language. And don't you feel the truth in it? When you see a beautiful and lovely scene in nature, don't you exclaim "Oh! Wonderful!"? Recently we found a photograph of rainbow. The picture had two rainbows in the sky and on the plain smooth road below, wet by rain, there was the reflection of the third rainbow. Three rainbows at a time. How can we forget that eternal sight? It gave us unforgettable joy. Let us say what the poet has to say about it.

C मराठी भाषांतर

सुंदर गोष्ट ही सतत आनंद देणारी असते. तिचं सौंदर्य वाढतच जातं. तिचं फूपांतर कधीच शून्यात होत नाही. आपल्यासाठी एक शांत सावलीची जाणा आणि गोड गोड स्वप्नांनी भरलेली निद्रा आणि शांत श्वासोच्छ्वास ती जपून ठेवतेच आणि महणूनच आपण दररोज सकाळी एक गजरा गुंफत असतो जो आपल्याला या जगाशी, या पृथ्वीशी बांधून ठेवतो.

निराशा, उदार स्वभावाची अमानुष कमतरता/वाण, शोकमय दिवस, आपण सतत घडपडत, चाचपडत, शोधत राहावं म्हणून बनवलेले जीवनाचे रोगट आणि अंधारी मार्ग हे सगळं असूनही एखादी सुंदर आकृती आपल्या दुःखी आत्म्यांवरील आच्छादन दूर करते. मग तो चंद्र असेल वा सूर्य वा एखादा जुना वृक्ष किंवा नुकीच पालवी फुटू लागलेलं आणि मेंढव्यांवर गर आच्छादन धरणारं झाड असेल किंवा आपल्या हिरव्यागर जगात वास करणारा पिवळ्या डॅफेडिलच्या फुलांचा थवा असेल किंवा आपल्यासाठी कडाक्याच्या उन्हात गारव्याचा अनुभव देणारा एखादा निझर असेल, जंगलाच्या मध्यावर खूप संख्येन फुललेली मस्क-रोज जातीची गुलाबपुष्पे असतील, ती आपल्याला आनंद देतातच. ज्यांच्या सुंदर कथा आपण ऐकल्या किंवा वाचल्या त्या महान योद्ध्यांसाठी कल्पना केलेलं स्वर्गाचिं वैभवच असत हे. अशी सुंदर गोष्ट हा असा एक अथांग, अमर आनंदपेयाचा स्वर्गाच्या काठावरून खाली कोसळणारा झाराच असतो.

D Summary in English

A thing of beauty is a joy for ever. Its beauty constantly grows and never turns to nothingness. A thing of beauty is for us a quiet shady place, where one enjoys quiet sleep full of sweet dreams and equally quiet breathing. Precisely that is why we prepare wreaths of beauty for us that ties us to this world.

Despite the terrible want of human generosity, the unhealthy roads full of dangers, we find that things of beauty removes the over our sad spirits. That thing can be the moon or the sun, an old tree sprouting fresh leaves that creates cool shade for the sheep, the large area of daffodils in its green world, a rivulet providing coolness in hot season or the musk-roses bloomed in the heart of a forest — whatever it may be, it gives us a special joy. It is a sort of grandeur for those mighty, dead warriors whose stories we have either read or heard. It is a never-ending fountain pouring down from the edge of Heaven and providing us with immortal drink.

E Difficult Words and Their Meanings

> पान ३० : Nothingness (नव्हिंगनेस) शून्यता, अस्तित्वाचा अभाव; bower (बॉर) लताकुळ, सावलीची जाग; wreathing (रिविंग) गुंफण्याची क्रिया (पुष्पहार वौरे); spite (स्पाइ) द्वेष; despondence (डेस्पोन्डेंस) निराशा; inhuman dearth (इनहूमन डर्थ) अमानुष कमतरता; unhealthy and over-darkened ways (अनहेल्दी अँढू अउव्हड हार्कॅन्ड वेइज) रोगट आणि अति-अंधारी मार्ग; pall (पॉल) आच्छादन, शवपेटीकर घालावचे काळे काढ; sprouting a shady boon (स्प्रॉटिंग अ शेइडी बून) अंधुक असे अंकुर पुष्ट्याची क्रिया; daffodils (डॉफडिल्स) इंग्लांडमध्ये वसंत क्रतूत खूप मोठ्या संख्येन फुलाऱ्यारी पिवलीजर्ड फुल; rills (रिल्स) ओहोळ, लहान ओढे; covert (कॉवर्ट) वृक्षांखाली वाढाऱ्यारी झाडे-झुडपे; ganist (गोन्स्टर) against, विरोधात; sprinkling (स्प्रिंकलिंग) जिडकावा; grandeur (ग्रॅन्ज) वैभव; dooms (दूम्स) नशीब, विनाश; endless fountain of immortal drink (एन्डलेस फाऊंटन आँफ इम्मर्टल ड्रिंक) अमर पेयाचा/अमृताचा न संपर्णारा झारा/कांचा; brink (ब्रिंक) काठ.

F Questions and Answers

Q. 1 : Answer the following questions by choosing the correct answer from the given options. (दिलेल्या पर्यायांतून योग्य पर्याय निवडून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.)

1. What are the things of beauty mentioned in the poem ?

- (a) The Sun and the Moon,
- (b) Young trees and streams,
- (c) Flowers of different colour,
- (d) All of the above.

Ans.: (d) All of the above.

2. What does the line 'An endless fountain of immortal drink' refer to ?

- (a) The continuous flow of sacred or holy water,
- (b) The water of the Ganges,
- (c) The water from the Yamuna,
- (d) The water from the tap.

Ans.: (a) The continuous flow of sacred or holy water.

3. What are the things that are read and heard by us ?

- (a) Plays and classical music,
- (b) Novels and short stories,
- (c) Lovely tales of great warriors,
- (d) Poetry and western music.

Poetry > 3. Ode to Beauty

Ans.: (c) Lovely tales of great warriors.

4. Whose grandeur does the poet refer to ?

- (a) Dooms of mighty dead,
- (b) Tombs of our ancestors,
- (c) Grand places on the earth,
- (d) Grand towers of kings.

Ans.: (a) Dooms of mighty dead.

5. What makes for itself a cooling covert against the hot season ?

- (a) Daffodils,
- (b) Beauty,
- (c) Clear rills,
- (d) Animals.

Ans.: (c) Clear rills.

6. Which of the following is not a thing of beauty ?

- (a) A cool shady place,
- (b) An old tree providing shade to sheep,
- (c) A hot and dusty desert land,
- (d) A wonderful large area of daffodils.

Ans.: (c) A hot and dusty desert land.

Q. 2 : Answer the following questions briefly (30 to 40 words) each. (खालील प्रश्नांची प्रत्येकी थोडक्यात उत्तरे लिहा. (युमरे ३० ते ४० शब्दांमध्ये))

1. Why is "Ode to Beauty" considered to be a romantic poem?

Ans.: Romantic poetry is basically concerned with love and beauty of nature and human beings. In "Ode to Beauty" Keats brings us the joys and comforts that the beauties in Nature can give us. The very first line makes it clear. [40 words]

2. Describe the impact of the first line with relation to the theme of the poem.

Ans.: The theme of the poem is that in spite of sorrows in human life, nature can provide joy through beautiful things. This is exactly that the first line - "A Thing of beauty is a joy for ever" - says. [38 words]

3. What objects of nature does Keats mention as a source of joy?

Ans.: A big list of things of beauty in nature has been given by Keats. They include, the sun, the moon, the trees, the sheep, the blooming daffodils, rivers, musk roses and the green world around us. [37 words]

4. What does the line, "Therefore are we wreathing a flowery band to bind us to earth" suggest?

Ans.: The poet suggests that things of beauty make our life worth living. The poet seeks beauty in nature and maintains his solid bond with her. He sees these things as a flowery band that we wreath. [36 words]

4

Life

- Charlotte Bronte

A प्रास्ताविक

शार्लोटी ब्रॉन्टी (१८१६-१८५५) ही १९ व्या शतकातील एक नामवंत कवयित्री आणि कादंबरीकार. इंग्रजी वाड्मयाच्या इतिहासात एकाच कुटुंबातल्या या तीन जणी लेखिका होत्या. परंतु त्यांनी अशा काळात लेखन केलं जेव्हा महिला लेखिकांबद्दल लोकांची मनं पूर्वग्रहूषित आणि कलुषित होती. त्यामुळं शार्लोटीनंच नव्हे तर तिच्या इतर दोघी भगिनीनीही - एमिली आणि अॅनी - टोपणनावानं लेखन केलं. ही सर्व नावं पुरुषी होती. शार्लोटीनं आपलं लेखन केलं ते Currer Bell या टोपणनावानं. शार्लोटी जशी कवयित्री होती तशीच कादंबरीकारही होती. तिची पहिली कादंबरी 'Jane Eyre' व्याच्या ३१ वर्षी लिहिली आणि तीच तिची सर्वोत्तम कादंबरी ठरली. एक कवयित्री म्हणून ती ओळखली जाते ती तिनं काव्यप्रकारात जे विविध प्रयोग केले त्यामुळं. एकूण ६५ कविता तिनं लिहिल्या. परंतु आपल्या दोन भगिनींच्या तुलनेत तिच्या काव्याचा दर्जा खालचाच राहिला.

'Life' या कवितेत तिचा जीवनाकडं पाहण्याचा सकारात्मक दृष्टिकोन आढळतो. जीवनात मुख कणभर आणि दुःख मणभर असा विचार तिनं या कवितेत ठोकरून लावलेला आहे. जीवन हे काही वाईट स्वप्न नव्हे, दुःखद गोष्ट नव्हे. दुःखाचे क्षण जीवनात जरूर येतात. परंतु ते कायम राहत नाहीत. तेव्हा जीवनाचं वास्तव स्वीकारा आणि येणारे आनंदाचे क्षण उपभोगायला शिका असा सल्ला - अगदी सकारात्मक सल्ला ती आपल्या वाचकांना देते.

B Introduction

Three Bronte sisters are well-known in English literature. They are Charlotte, Emily and Anne. Of them Charlotte (1816-1855) was the eldest. All three sisters were authors and their brother ran a magazine in which most of their poetry was published. The three sisters wrote under the pen name Currer Bell, a male name and so did her sisters. Why? Those were the days when people had some prejudices against women as authors. Charlotte was a poetess as well as a novelist. Her first novel was rejected by the publishers, but her second one 'Jane Eyre', published when she was 31, proved to be her best novel and was popular in spite of the prejudices against women. As a poetess, her output is not big. She wrote only 65 poems in her life of 40 years.

The poem "Life" has a positive approach to life. She does not approve the negative attitude that life is all sorrow and very little joy. She does admit that life has sorrows in it. But she wants her reader to believe that life is not a bad dream. She asks them to accept this as a fact and collect the moments of joy in life with both hands and enjoy them.

C मराठी भाषांतर

(पान ३३) विश्वास ठेवा, क्रषिमुरी म्हणतात तसं जीवन हे काही एक अंधकारमय स्वप्न नव्हे. पुष्कळदा सकाळी पडलेली हलकीशी पावसाची सर आनंदी दिवसाची सूचना देते. काही वेळा आयुष्यात दुःखाचे ढग जरूर जमा होतात, पण ते क्षणभंगुर/अल्पजीवी असतात. पटकन नाहीसे होतात. (पान ३४) जर पावसामुळं गुलाब फुलतात तर ते सुकून पडतात म्हणून दुःख का करायचं? आयुष्यातील आनंदाचे क्षणही पटकन निघून जातात, तेव्हा ते आहेत तोपर्यंतच त्यांचा आनंद घ्याना. काही वेळा मृत्यू अचानक अवतरतो आणि आपल्यातले चांगले लोक घेऊन जातो म्हणून काय झालं? आशेवर दुःखाचा विजय झाला म्हणून काय झालं? आशा पुन्हा लवचीकपणे उसकून वर येतेच. पडली तरी हरलेली नसते. तिचे सुवर्णपंख अजूनही उत्साही असतात. आपल्याला बरोबर उंच नेण्याएवढे सक्षम असतात. आपल्या कसोटीच्या कालखंडाला खंबीरपणे आणि निर्भयपणे सामरे जा. कारण केवळ धैर्य आणि धाडसच निराशेवर यशस्वीपणे आणि खंबीरपणे मात करते.

D Summary in English

Life is not always a dull, dark thing. A gentle morning rain foretells a good day ahead. There are clouds of sorrow in life, but they are brief. Why worry about the falling roses when rain brings new ones? The moments of joy are short-lived, but make the most of it. Sometimes death strikes hard and takes away our dear ones. One feels that all hopes are over. Remember, hope always springs again; gets up though fallen; its golden wings have power to soar and take you up. Stand resolutely during testing times, because only your courage can win over your despairs.

E Difficult Words and Their Meanings

► पान ३३ : Dark (डार्क) अंधकारमय; oft (ऑफ्ट) 'often' चे लघुरूप. अर्थ वारंवार; foretells - (फोरेटेल्स) सूचित करते, भावी गोष्टीचा अंदाज देते; gloom (ग्लूम) औदासीन्य, दुःख; transient (ट्रान्सिएंट) क्षणिक, अल्पजीवी.

► पान ३४ : Lament (लॅमेंट) दुःख करणे; flit by (फ्लिट बाई) हलकेच निघून जाणे; sway (स्वै) झोका; unconquered (अन्कॉन्कर्ड) अपराजित; buoyant (बॉयंट) उत्साही, आनंदी; manfully (मॅनफुली) खंबारपणे; quell (क्वेल) शांत करणे, शामविणे.

F Questions and Answers

Q. 1 : Answer the following questions by choosing the correct answer from the given options. (दिलेल्या पर्यायांतून योग्य पर्याय निवडून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.)

1. What is not a dream ?

(a) Hallucination,	(b) Life,
(c) Illusions,	(d) Nightmares.

Ans.: (b) Life.

2. What foretells a pleasant day ?

(a) Light morning rain,	(b) Light morning sun,
(c) Light morning wind,	(d) Light morning storm.

Ans.: (a) Light morning rain.

3. What should we not lament ?

(a) Dreams,	(b) Fall of roses,
(c) Transient feelings,	(d) Fall of hope.

Ans.: (b) Fall of roses.

4. What calls our best away ?

(a) Responsibility,	(b) Family,
(c) Work,	(d) Death.

Ans.: (d) Death.

5. What springs again like elastic ?

(a) Tragedy,	(b) Family,
(c) Hope,	(d) Death.

Ans.: (c) Hope.

6. How is the approach of the poetess in the poem ?

(a) Gloomy,	(b) Positive,
(c) Harsh,	(d) Doleful.

Ans.: (b) Positive.

7. What are the things that give us hope ?

(a) Gentle morning rain and hope,	(b) Sunrise and gentle wind,
(c) Dream and good thoughts,	(d) None of the above.

Ans.: (a) Gentle morning rain.

8. Who possess the golden wings ?

(a) Morning dew,	(b) Butterflies,
(c) Hope,	(d) Despair.

Ans.: (c) Hope.

Q. 2 : Answer the following questions briefly (30 to 40 words each). (खालील प्रश्नांची प्रत्येकी थोडक्यात उत्तरे लिहा. (सुमारे ३० ते ४० शब्दांमध्ये))

1. Who do you think are 'our best' that the poet refers to? (कवयित्री ज्यांचं our best असं वर्णन करते ते कोण असावेत असं तुम्हाला वाटतं?)

Ans.: Charlotte Bronte says that death strikes and takes away our best. The term our best obviously refers to the people who are dear and important for us. Their death strikes a heavy blow, because they are precious for us. [39 words]

2. Describe the imagery and its effectiveness in the poem.
(कवितेतील प्रतिमा आणि त्याच्या प्रभावीपणाचं वर्णन करा.)

Ans.: The poem is full of images. It begins with the gentle morning rain and goes on to add clouds of gloom, roses, elastic spring and hope with golden wings. These images create the necessary atmosphere for positive approach in life.

3. What is the theme of the poem "Life" ? ('Life' या कवितेचा विषय काय आहे?)

Ans.: The theme of the poem "Life" is the positive approach to life. The poetess admits that there are dark clouds of sorrow and suffering in life, but she wants us to face them gamely and bravely. Her approach is positive. [40 words]

4. How does the poetess see hope ? (कवित्रीला आशा कशी दिसते?)

Ans.: The poetess sees hope as a thing with golden wings. These golden wings have power enough to lift us up and out of our sorrow and make us hopeful. What she demands from the reader is determined fight against sorrow. [40 words]

UNIT 3 : GRAMMAR AND VOCABULARY

1

Adverbials

A प्रास्ताविक

Adverbial हा शब्द adverb या शब्दापासून बनलेला आहे. adverb या शब्दाचा अर्थ त्याच्या रचनेतच आहे. हा असा एक शब्द आहे जो verb मध्ये काहीतरी add करतो. म्हणजे क्रियापदामध्ये भर घालतो. याला मराठीतही क्रियाविशेषण असा चपखल शब्द आहे. म्हणजे हे क्रियापदाचं विशेषण आहे. इंग्रजीतली व्हुम्संथ्य adverbs ही ज्याचा शेवट '-ly' या स्पेलिंगने होतो अशी आहेत. उदाहरणार्थ, clearly, lively, nicely, dutifully, fortunately वरै. परंतु हा काही नियम नव्हे. काही असेही शब्द आहेत ज्यांच्या स्पेलिंगमध्ये ly ही अक्षर शेवटी आहेत. परंतु ती क्रियाविशेषणे नाहीत. उदाहरणार्थ, lily, silly किंवा bully. ज्यांचा शेवट '-ly' नं होत नाही अशी क्रियाविशेषणंही असतात आणि त्यांची संख्याही लहान नाही. quick, across, away, soon, later ही त्याची काही उदाहरण. दुसरी गोष्ट म्हणजे adverb हे एकाच शब्दाचं असेल असंही नाही. तो शब्दगट म्हणजे इंग्रजीत phrase सुद्धा असू शकतो. हे आपण आपल्या पाठातून पाहणारच आहोत. इथं केवळ प्रास्ताविक स्वरूपात त्याचा उल्लेख केलेला आहे.

B Introduction

The word 'adverb' has been derived from the term 'verb' and the term speaks for itself. It is a word that adds [ad] something to the verb, gives some more information about the verb. A normal observation is that an adverb is a word that ends in '-ly' as in fully, sweetly, nicely, gloriously, but that is not a rule. There are adverbs of two more type. A word without the ending in '-ly' and a group of word that functions as an adverbial. It is called adverbial phrase and for that matter the term phrase can and is used loosely than the meaning that we have learned so far. For example fast, soon, now, today are adverbs and so are prepositional phrases like

'with a rifle', 'in one hour' can also function as adverbials. So we have to be careful about discovering whether the term is an adverb or not. The simple test is that it lies close to the verb to which it is related. Now let us turn to the lesson proper.

C मराठी भाषांतर

क्रियाविशेषणात्मक शब्द म्हणजे क्रियाविशेषणप्रमाणं काम करणारे शब्द वा शब्दगट हे क्रियापदाबद्दल अधिक माहिती देतात. असा शब्द एक असेल (जसे softly, now, yesterday) किंवा शब्दगट असेल (उदा. after sometime, outside the gate, in a sort whole.) हे शब्द वा शब्दगट एखादी गोष्ट करी, कुठे, केव्हा तसेच किंती वेळा घडते वा केली जाते ते सांगतात.

क्रियाविशेषणात्मक शब्द असे काम करताना दिसतात :

१. क्रियाविशेषण म्हणून. उदाहरणार्थ,
- He ran fast.
- Why are you standing there ?
- Do it now.
२. परिणाम/प्रभावदर्शक क्रियाविशेषण म्हणून. उदाहरणार्थ,

➤ I got up quite early as I have to report at the exam centre which is very far from my place.

➤ Please reply as soon as possible.

➤ He has left just now.

३. शब्दयोगी अव्यासह असा शब्दगट म्हणून. उदाहरणार्थ,

➤ The birds sit on the fence.

➤ She will be coming in an hour.

➤ They left before sunset.

क्रियाविशेषणात्मक शब्दांची स्थान निश्चिती :

१. क्रियापदानंतर. उदाहरणार्थ,

➤ The lion roared fiercely.

➤ Mother will be back home in an hour.

२. कर्म किंवा पूरक शब्दानंतर. उदाहरणार्थ,

➤ The child threw the toy angrily.

Grammar and Vocabulary > 1. Adverbials

➤ We went to watch a movie last night.

३. मुख्य क्रियापदाच्या अगोदर मात्र हे क्रियाविशेषणात्मक शब्द वारंवारता दर्शक असतील तर. उदाहरणार्थ,

➤ He often visits his grand parents in the village.

➤ She has never been abroad.

४. क्रियाविशेषणात्मक शब्दावर अधिक जोर द्यायचा असेल तर वाक्यांशापूर्वी. उदाहरणार्थ,

➤ Last night, it rained so heavily that the streets were waterlogged.

➤ After two days, we will go to attend my cousin's wedding.

क्रियाविशेषणात्मक शब्दांचे वा शब्दगटांचे प्रकार

Manner (रीत/पद्धत)	Place (स्थान)	Time (वेळ)
Badly, quietly, loudly, beautifully, sharply, happily, brightly	There, inside, away, across, upstairs, next door, by now	Tomorrow, shortly, yesterday, at night, today, soon, later

D Summary in English

An adverbial is a word or phrase, that is, a group of words that gives information about the verb. They give us information about how, when and where something happened or is done. It can appear in a sentence simply as an adverb, along with a quantifier, with a preposition or at the beginning of a clause/sentence. There are three types of adverbials : (1) Adverbials that suggest manner, (2) Adverbials that suggest place, (3) Adverbials that suggest time. (See the examples in the Marathi translation above.)

E Difficult Words and Their Meanings

➤ पान ३६ : **Adverbial** (अंडवर्बियल) क्रियाविशेषणात्मक शब्द; **phrase** (फ्रेज) शब्दगट; **quantifier** (क्वान्टिफायड) परिमाणदर्शक, प्रभावसूचक; **preposition** (प्रीपॅटजिशन) शब्दयोगी अव्यय, संबंधित शब्दापूर्वी येणारा घटक; **fiercely** (फिअडसली) भीतिदायकपणे, भयानकपणे; **complement** (कॉम्प्लिमेंट) पूरक; **frequency** (फ्रीक्वेन्सी) वारंवारता, लाम्हत्व देणे.

➤ पान ३७ : **Clause** (क्लॉज) उपवाक्य; **emphasise** (एफ्साइज) वर जोर देणे, लाम्हत्व देणे.

F Questions and Answers

Q. 1 : Choose the correct adverb to fill in the blanks. (योग्य क्रियाविशेषण निवडून खालील वाक्यांतील पोकळ्या जागा भरा.)

1. He went ..... to his office to look for his lost keys.
(back / backside)
  2. As soon as it started to rain, everyone took shelter ..... the shed. (into / in)
  3. The police searched ..... the house but didn't find any evidence. (throughout / through)
  4. The child sat ..... his mother and watched the squirrel running around. (beside / besides)
  5. I lost my way in the zoo and moved ..... to find the way out. (across / around)
  6. She hurt her knee ..... riding the bicycle. (before / while)
  7. He felt better ..... resting for some time. (afterwards / after)
  8. I am ..... tired. I want to sleep for a couple of hours.
(extremely / extreme)
  9. Can you ..... wait for a moment? (only / just)
  10. He is ..... lazy that he is always late for school. (so / too)
- Ans.:**
1. He went **back** to his office to look for his lost keys.
  2. As soon as it started to rain, everyone took shelter **in** the shed.
  3. The police searched **throughout** the house but didn't find any evidence.
  4. The child sat **beside** his mother and watched the squirrel running around.
  5. I lost my way in the zoo and moved **around** to find the way out.
  6. She hurt her knee **while** riding the bicycle.
  7. He felt better **after** resting for some time.
  8. I am **extremely** tired. I want to sleep for a couple of hours.
  9. Can you **just** wait for a moment?
  10. He is **so** lazy that he is always late for school.

(टीप : सहाव्या वाक्यासंदर्भात दोन्ही उत्तर संभवतात. कारण एखाद्या व्यक्तीचा गुडघा सायकलवरून जाताना किंवा त्यापूर्वीही फूटू शकतो. मात्र दुसरा पर्याय अधिक योग्य वाटतो. कारण ते जास्त संभवनीय आहे.)

Q. 2 : Each of the sentences below has an error related to adverbials. Rewrite the sentence correctly. (The error can be related to position of adverbs, wrong adverbs etc.) (खाली दिलेल्या प्रत्येक वाक्यामध्ये क्रियाविशेषणाच्या संदर्भात काहीतरी चूक आहे. ती वाक्ये तुम्हारा करून लिहा. (ही चूक क्रियाविशेषणावर स्थान किंवा चुकीच्या क्रियाविशेषणाचा उपयोग अशी असू शकते.))

1. It will rain today probably.
2. She almost has done her work.
3. They discussed the project in the meeting.
4. He will be, at this moment, going to the jum.
5. I regularly go for a morning walk.
6. Birds live on trees.
7. Constantly, it is raining.
8. All of a sudden a car sped past and collided with the bike.
9. I could sleep last night hardly as I had a severe headache.
10. Revise thoroughly all the chapters so that you may not forget anything.

Ans.: 1. It will **probably** rain today.

2. She has **almost** done her work.

3. They discussed the project **during** the meeting.

4. He will be going to the jum **at this moment**.

OR

At this moment, he will be going to the jum.

5. I **regularly** go for a morning walk. (*In our view, the sentence looks proper. One thing can be done. The term 'regularly' can be shifted at the end of the sentence, but we don't feel it necessary.*)

6. Birds live **in** trees.
7. It is **constantly** raining.
8. **All of a** sudden a car sped past and collided with the bike.
9. I could **hardly** sleep last night as I had a severe headache.
10. Revise all the chapters **thoroughly** so that you may not forget anything.

OR

10. Thoroughly revise all the chapters so that you may not forget anything.

Q. 3 : Complete the sentences suitably using the adverbs given in the box. (खालील वाक्यातील गाळतेल्या जगा चौकटीतील योग्य ते क्रियाविशेषण वापरून भरा. वाक्ये पुढी लिहा.)

in an hour, completely, very, really,
always, wonderfully,
patiently, actually, now, daily

1. The participants waited for their turn .....
  2. The clinic registers only thirty patients .....
  3. She performed .....
  4. He will return ..... Please wait here.
  5. Do you ..... mean what you say ?
  6. Everybody has come. Should I start ..... ?
  7. I have worked ..... hard for the scholarship.
  8. I will ..... be there for you whenever you need me.
  9. Make sure your nose and mouth are ..... covered with mask before you go out.
  10. It's not ..... difficult to learn a driving licence.
- Ans.:** 1. The participants waited for their turn **patiently**.
 2. The clinic registers only thirty patients **daily**.
 3. She performed **wonderfully**.
 4. He will return **in an hour**. Please wait here.
 5. Do you **really** mean what you say ?
 6. Everybody has come. Should I start **now** ?
 7. I have worked **very** hard for the scholarship.
 8. I will **always** be there for you whenever you need me.
 9. Make sure your nose and mouth are **completely** covered with mask before you go out.
 10. It's not **actually** difficult to learn a driving licence.

Q. 4 : Identify and replace the adverbial phrase with an adverb. (खालील वाक्यामधील क्रियाविशेषणात्यक शब्दाट ओळखा आणि त्यांच्या जागी योग्य ते क्रियाविशेषण लिहा.)

1. I am studying at this moment.
2. Where are you going in such a hurry ?
3. She looked for her lost purse in every place.
4. She greeted all the guests with a smile.
5. She always speaks in a rude manner.
6. The train must be arriving in no time.
7. Read the question paper with great caution.
8. He thanked me with all heart when I helped him.

(टीप : या प्रश्नात आपल्याला दोन गोष्टी करायच्या आहेत. एक म्हणजे वाक्यातील adverbial phrase ओळखायचे आहे आणि दुसरी गोष्ट म्हणजे त्याच्या जागी adverb वापरायचे आहे. आपण दोन्ही वेगवेगळे करू या. म्हणजे काय केलं गेलं हे निश्चितपणे आपल्या ध्यानात येईल. प्रथम आपण adverbial phrase ओळखू या आणि मग त्यांच्या जागी क्रियाविशेषण वापरू या.)

First the adverbials have been underlined below.

1. I am studying **at this moment**.
2. Where are you going **in such a hurry** ?
3. She looked for her lost purse **in every place**.
4. She greeted all the guests **with a smile**.
5. She always speaks **in a rude manner**.
6. The train must be arriving **in no time**.
7. Read the question paper **with great caution**.
8. He thanked me **with all heart** when I helped him.

Now let us replace these underlined phrases with adverbs.

1. I am studying **now**.
2. Where are you going **hurriedly** ?
3. She looked for his lost purse **everywhere**.
4. She greeted all the guests **smilingly**.
5. She always speaks **rudely**.

6. The train must be arriving soon / shortly.
7. Read the question paper cautiously.
8. He thanked me heartily when I helped him.

Q. 5 : Underline the correct adverb. (वालील वाच्यांगापैल (दोनपक्का) योग्य क्रियाविशेषणे अधोरोचित करा.)

1. Alex came back home a month ago / before.
2. Alex came back home a month ago / before Christmas.
3. He was too / very scared to say even a word.
4. Mother has just / now left for the market.
5. Please don't be lately / late to the party. I will wait for you.
6. You have never met a person as / so smart as / so he is.
7. The weather was much / very colder than I expected it to be.
8. Hardly / Rarely had he reached the station when the train left.
9. The function started no sooner than / as soon as the chief guest arrived.
10. The shocking news of his father's death hit him hardly / hard.

Ans.: 1. Alex came back home a month ago.
 2. Alex came back home a month before Christmas.
 3. He was too scared to say even a word.
 4. Mother has just left for the market.
 5. Please don't be late to the party. I will wait for you.
 6. You have never met a person so smart as he is.
 7. The weather was much colder than I expected it to be.
 8. Hardly had he reached the station when the train left.
 9. The function started as soon as the chief guest arrived.
 10. The shocking news of his father's death hit him hard.

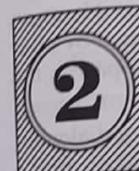
Q. 6 : Make sentences using the given adverbials correctly. (दिलेल्या क्रियाविशेषणाच्या यादीतून योग्य ते क्रियाविशेषण वापरून नवी वाक्ये तयार करा.)

- (1) Always, (2) Yesterday evening, (3) Freely, (4) Largely
- (5) Probably (6) Next weekend, (7) During the summers,

- (8) In the backyard, (9) By noon, (10) Across the street, (11) Definitely,
- (12) Clearly,

Ans.: 1. He always tells lies when in a tight corner.
 2. The lights suddenly went off yesterday evening.
 3. When he bats he plays freely without worrying about the ballers.

4. The success in the exam depends largely on our study.
5. He will probably arrive late because of the traffic jam.
6. Next weekend, we are arranging a grand party.
7. Drink ample water during the summer.
8. They tie their sheep in an enclosure in the backyard.
9. It is expected to have light showers by noon.
10. Right across the street was the shop she was looking for.
11. You will definitely receive my phone the moment I reach Mumbai.
12. He clearly failed to understand what his mother was telling him.

Direct and Indirect Speech

A प्रास्ताविक

वस्तुतः हा घटक तुमच्यासाठी नवा नाही. तेव्हा यासाठी प्रस्तावनेची गरजच नाही असं वाटतं आणि तीरीही एक पद्धत राबवायची म्हणजे ही प्रस्तावना. Direct या शब्दाचा अर्थ आहे 'थेट'. तेव्हा direct speech म्हणजे थेट संभाषण. किमान दोन माणसांमध्ये होणारं संभाषण. इंग्रजीतली एक म्हण या संदर्भात सांगायला हरकत नाही. It takes two to speak, one to speak another to hear. पण संभाषण म्हणजे एकमार्गी भाषण नव्हे. दुसराही त्यात सहभागी असतो तेव्हाच संभाषण घडतं.

एकमेकांशी असा थेट संवाद आपण नेहमीच करतो, होय ना? का गाडीवरून वा गाडीतून एकत्र फिरायला जाता, एखादं बाक पकडता आणि लगेच भ्रमणाऱ्यांनी काढू

पाहायला सुरु करता? संवाद ही प्रत्येक प्राणिमात्राची गरज आहे. परंतु या क्षेत्रात माणसानं खूप मोठी भरारी घेतली असल्यामुळे आपल्या संभाषणाला कौशल्य प्राप्त झालं आणि या कौशल्याला महत्व प्राप्त झालं. संभाषण कौशल्य हा एक स्वतंत्र अभ्यास विषय झाला. पण इथं त्याचा विचार नको करू या.

जेव्हा किमान दोन व्यक्ती एकमेकांशी थेट संवाद साधतात, मग तो फोनवर का असेना, तेव्हा होतं ते प्रत्यक्ष संभाषण. जेव्हा याच संभाषणाचा भाग आपण एखाद्या तिसऱ्या व्यक्तीला सांगतो आणि त्यात आपल्याशी बोलणारी व्यक्ती काय म्हणाली हे सांगते तेव्हा जे संभाषण होतं ते अप्रत्यक्ष संभाषण. तिसरीच कुणीतरी व्यक्ती हे संभाषण चौथ्या व्यक्तीला किंवा अनेक व्यक्तींना ऐकवते तेव्हा होतं तेही अप्रत्यक्ष संभाषण. प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष संभाषणाची रचना वेगळी असते, हे तुम्हीही जाणता. इंग्रजीत हे करताना काय करावं लागतं हे आपण या घटकांतर्गत चर्चेतून समजून घेण्याचा प्रयत्न करणार आहोत इथं.

B Introduction

The concept of direct-indirect narration is not new to you. You already know it and hence it needs no introduction. But we are providing it to keep the system once started in this super guide. When two or more persons communicate with each other, it becomes direct speech. It is not a lecture given by one and listened by other or many others. The persons present there take active part in this communication.

Well, we feel you regularly involve in such speeches or dialogues, don't you? Or do you go together for a walk on bikes, find a suitable bench to sit on and the moment you sit down pull out your mobiles and get busy with it without any or much dialogue with your companion(s)? It would be proper to introduce an English proverb in this respect. It says : It takes two to speak, one to speak and another to hear. But let us remind you again that it is not a one way traffic. Dialogue, communication, conversation is a need of each and every single creature on this earth. But as man's communicating ability had progressed a lot, it has become a science, a skill, a thing that is being taught to you in schools and colleges.

When at least two persons speak with each other, may be on phone or mobile phone, it is direct conversation. But when one of them narrates this conversation to someone else then the speech that you report is indirect narration. That is why it is also called

reported speech in English. When somebody who is not involved in that conversation narrates the complete conversation to a third person or persons, it becomes indirect narration. The structures of the two types of conversation are different and that is what we are going to revise through this unit.

C मराठी भाषांतर

(पान ४१) आपण कुणाचं तरी संभाषण त्याच्या वा तिच्या मूळ शब्दात किंवा आपल्या म्हणजे बोलणाऱ्याच्या शब्दात सांगतो. हे करताना आपण प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष संभाषणाचा उपयोग करतो.

प्रत्यक्ष संभाषण म्हणजे काय?

जेव्हा आपण प्रत्यक्ष बोललेले शब्द जसेच्या तसे कथन करतो आणि त्यासाठी उद्गारचिन्हांचा उपयोग करतो तेव्हा त्याला प्रत्यक्ष किंवा थेट संभाषण म्हणतात.

उदाहरणार्थ, Riya said, "I love to read."

अप्रत्यक्ष किंवा कथित संभाषण म्हणजे काय?

१. जेव्हा एखाद्याचं बोलणं त्याचे प्रत्यक्षातले शब्द जसेच्या तसे न वापरता त्यातला अर्थ सांगणारी रचना केली आणि त्यात मूळचा अर्थ कायम राहिला तर ते होतं अप्रत्यक्ष किंवा कथित संभाषण. अप्रत्यक्ष संभाषणात आपण अवतरण चिन्हं वापरत नाही.

उदाहरणार्थ, Riya said that she loved to read.

प्रत्यक्ष संभाषणाचं रूपांतर अप्रत्यक्ष संभाषणात करणे

प्रत्यक्ष संभाषणाचं रूपांतर अप्रत्यक्ष संभाषणात करताना खालील मुद्दे लक्षात ठेवा.

► प्रत्यक्ष संभाषणातील 'say' किंवा 'said' यांच्या जागी अनेकदा tell वा told हे क्रियापद वापरले जाते. (टीप : say, says, said ही क्रियापदेही वापरतात. उदाहरणार्थ, वरील अप्रत्यक्ष संभाषणाचा नमुनाच पाहा.)

► अवतरण चिन्हे आणि प्रश्नार्थक चिन्ह (?) उद्गारवाचक चिन्ह (!) अशी विरामचिन्हे काढून टाकली जातात.

► केवळ पूर्णविराम (.) तेवढा वापरला जातो.

► प्रत्यक्ष संभाषणाचे दोन भाग असतात. रिपोर्टिंग भाग जो अवतरण चिन्हाबाबूद असतो आणि रिपोर्टेड भाग जो अवतरण चिन्हांमध्ये असतो.

► अप्रत्यक्ष संभाषणात प्रत्यक्ष संभाषणाचा भाग रिपोर्टिंग भागाला that ने जोडला जातो.

► Wh- प्रश्नांमध्ये या that ची गरज नसते. साहाय्यकारी क्रियापदे असलेले प्रश्न अप्रत्यक्ष संभाषणात if किंवा whether यांनी जोडलेले असतात. हे दोन्ही शब्द एकत्र मात्र येत नाहीत.

2. अप्रत्यक्ष संभाषणात संभाषणाच्या भागात I किंवा We ही प्रथमपुरुषी सर्वनामे वापरली जात नाहीत. प्रथमपुरुषी सर्वनामाच्या जागी द्वितीयपुरुषी वा तृतीयपुरुषी सर्वनामाचा उपयोग केला जातो. हे कर्ता आणि कर्म यांच्यातील संबंधावर/संदर्भावर अवलंबून असते.

3. जर रिपोर्टिंग क्रियापद वर्तमान वा भविष्यकाळात असेल तर अप्रत्यक्ष संभाषणातले क्रियापद बदलत नाही. मात्र जर रिपोर्टिंग क्रियापद भूतकाळात असेल तर अप्रत्यक्ष संभाषणात बदल होतात.

► जवळीक दाखवणाऱ्या शब्दांची जागा दूर्त्व किंवा अंतर दर्शविणारे शब्द घेतात. उदाहरणार्थ, this - that आणि now - then मध्ये रूपांतरित होते.

► जर प्रत्यक्ष संभाषणात जर एखादी वैशिक म्हणजे कायम सत्य असलेली किंवा वैज्ञानिक बाब असेल तर त्या वाक्यातलं क्रियापद जसंच्या तसं राहतं, मग रिपोर्टिंग क्रियापद भूतकाळात का असेना.

4. ज्यामध्ये साहाय्यकारी क्रियापदांचा उपयोग केलेला आहे असे प्रश्न असतील तर हे साहाय्यकारी क्रियापद अप्रत्यक्ष संभाषणात कल्यानंतर येतं.

5. उद्गार, विनंती, आज्ञा, इच्छा, प्रार्थना अशा वाक्यांमध्ये शब्दाच्या संदर्भानुसार requested, ordered, suggested अशा सुयोग्य सूचक क्रियापदांचा उपयोग करावा लागतो. बाकीचे नियम आहेत तसेच राहतात.

D Summary in English

When two or more people communicate with each other either orally or through chatting, it is direct narration and when one of them or the third person relates it to another person, it becomes indirect narration, because the speakers are not present in it or only one speaker is present.

Direct narration, in written form, is presented with the use of inverted commas. Direct narration does not necessarily use the verb say but in indirect narration it is necessary.

In direct narration we use punctuation marks like inverted commas, question marks or exclamatory marks, but in indirect

narration these punctuation marks are removed. Only full stop and comma, if necessary, are maintained.

The first and second person pronouns in direct narration are replaced by third person pronouns – he, she and they.

The structure of questions and interrogatives is changed to simple statements in indirect narration.

The universal fact or the permanent truth is maintained as it is without changing its tense format.

Terms like requested, appealed, asked, demanded, suggested are used while changing direct narration to indirect narration.

The helping verbs are maintained even in indirect narration, only their place is shifted after the main verb and words suggesting distance and place are replaced. This become that, now becomes then, here becomes there and so on.

E Difficult Words and Their Meanings

► पान ४१ : **Inverted commas** (इन्वर्टिड कॉमाज) अवतरण चिन्हे (ऐकी वा दुही); **reported** (रिपॉर्टिंग) अप्रत्यक्ष, कथित, सांगितलेले; **punctuation mark** (पंक्तुएशन मार्क) विरामचिन्ह; **exclamation mark** (एक्स्लमेशन मार्क) उद्गारचिन्ह; **person** (पडसन) पुरुष (व्याकरणात तीन पुरुष असतात, प्रथम पुरुष, द्वितीय पुरुष आणि तृतीय पुरुष); **pronoun** (प्रनाम) सर्वनाम.

► पान ४२ : **Universal or scientific fact** (युनिवर्सल और्ड सायंटिफिक फॅक्ट) वैशिक, कायमचं किंवा वैज्ञानिक सत्य; **exclamation** (एक्स्लमेशन) उद्गार.

F Questions and Answers

Q. 1 : Rewrite the following into reported speech. (खालील वाक्यांचं अप्रत्यक्ष संभाषणात रूपांतर करा.)

1. Mother said to me, "I have often told you not to play with knives."
2. "You have all done very well!" remarked the professor.
3. He wrote, "It is time we thought about settling this dispute".
4. The teacher promised, "If you will come during the break time, I will explain the chapter."

5. He wrote, "I am waiting for my son's return from New York."
  6. The Principal's orders were, "No one to enter the school without an Identity Card."
  7. The fairy said to her, "Promise me that you will be kind to all when you are the Queen."
  8. "That's my ship," said the pirate, "and if I don't prove it in a few minutes, I will give up my claim."
  9. He said, "Bravo! You have done well."
  10. He said, "Alas! I am undone."
- Ans.:** 1. Mother told me that she had often told me not to play with knives.
2. The professor remarked that they had all done very well.
  3. He wrote that it was time they had thought about settling that dispute.
  4. The teacher promised that if I would come during the break time, he would explain the chapter.
  5. He wrote that he was waiting for his son to return from New York.
  6. The Principal's orders were not to enter the school without an identity card.
  7. The fairy requested her to promise her that she will be kind to all when she were the Queen.
  8. The pirate said that it was his ship and that if he didn't prove it in a few minutes, he would give up his claim.
  9. He congratulated me/him that I/he had done well.
  10. With a wail he said that he was undone.

Q. 2 : Rewrite the following sentences in direct speech. (खालील वाक्ये प्रत्यक्ष संभाषण स्वरूपात लिहा.)

1. She asked Rani to go with her.
2. Rani replied that she could not do so.
3. She asked her mother when the next letter would come.
4. Her mother replied that there might not be another that year."

5. Sita asked me what had become of Reena.
  6. I told her that I had not seen her for months.
  7. I wrote that I would visit my grandfather next week.
  8. I told the girls to be quiet.
  9. He asked her if she had anything to say.
  10. An old mouse asked who would bell the cat.
- Ans.:** 1. She said, "Rani, come with me."
2. Rani replied, "I cannot do so."
  3. She asked her mother, "When will the next letter come?"
  4. Her mother replied, "There may not be another one this year."
  5. Sita asked me, "What has become of Reena?"
  6. I told her, "I have not seen her for months."
  7. I wrote, "I will visit my grandfather next week."
  8. I told the girls, "Be quiet."
  9. He asked her, "Do you have anything to say?"
  10. An old mouse asked, "Who will bell the cat?"

Q. 3 : Rewrite the following into reported speech. (खालील वाक्ये अप्रत्यक्ष संभाषण रूपात लिहा.)

1. He said, "Anu is at home."
  2. She said, "I want to talk to you."
  3. "I am going to Delhi," he declared.
  4. "Has Hari finished his essay?" asked the teacher.
  5. She said, "I had my dinner at the restaurant."
  6. The teacher said, "You were making far too much noise."
  7. She said, "I may be transferred to Kolkata."
  8. Ravi asked Govind, "Can you take me to Noida?"
  9. She said, "The plumber should come on Wednesday."
  10. "Will you have dinner with me tomorrow?" he asked her.
- Ans.:** 1. He said that Anu was at home.
2. She said that she wanted to talk to me.
  3. He declared that he was going to Delhi.

4. The teacher asked if Hari has finished his essay.
5. She said that she had her dinner at the restaurant.
6. The teacher said that we had been making far too much noise.
7. She observed that she might be transferred to Kolkata.
8. Ravi asked Govind if he could take him to Noida.
9. She said that the plumber should come on Wednesday.
10. He asked her if she would have dinner with him the next day.

Q. 4 : Rewrite the following into reported speech. (खालील परिच्छेद अप्रत्यक्ष संभाषणात लिहा.)

1. The traveler said, "Can you tell me the way to the nearest inn?" "yes," said the peasant, "do you want one in which you can spend the night?" "No," replied the traveler, "I only want a meal."
2. The Prince said, "It gives me great pleasure to be here this evening."
3. He said, "I shall go as soon as possible."
4. He said, "I do not wish to see any of you; go away."
5. My teacher often says to me, "If you do not work hard, you will fail."
6. He said, "We are all sinners."
7. The lecturer said, "Akbar won the respect of all the races and classes by his justice."
8. He said, "Let us wait for the award."
9. "Saint George strikes us!" said the Knight, "Do the false yeomen give away?"
10. "Curse it," exclaimed the driver, "who could have foreseen such ill-luck? But for the accident we should have caught the train easily."

Ans.: 1. The traveler asked, if I could tell him the way to the nearest inn. The peasant answered positively and inquired whether he wanted one where he could spend the night. The traveler answered negatively and added that he only wanted meal.

2. The Prince said that it gave him great pleasure to be there that evening.
3. He said that he should go as soon as possible.
4. He said that he did not wish to see any of them and asked them to go away.
5. My teacher often says to me that if I do not work hard, I will fail.
6. He said that they were all sinners.
7. The lecturer said that Akbar won the respect of all the races and classes by his justice.
8. He said that they should wait for the award.
9. The Knight that Saint George struck them and asked if the false yeomen would go away.
10. The driver said that it was a great curse, and wondered if anyone could have foreseen such ill-luck. He further added that had there been no accident, they would have caught the train easily.

Q. 5 : Turn the following passages into reported speech. (खालील उतारे अप्रत्यक्ष संभाषणात रूपांतरित करा.)

- 1."I can extend no other mercy to you," said Raja, "except permitting you to choose what kind of death you wish to die. Decide immediately for the sentence must be carried out." "I admire your kindness, noble King," said the jester, "I choose to die of old age."

Ans.: Raja told the jester that he could extend no other mercy to him except permitting him to choose what kind of death he would wish to die. He asked the jester to decide immediately because the sentence must be carried out. The jester thanked the noble king for his kindness and said that he chose to die of old age.

2. Her mother said, "You must go straight to our grandmother's house and not loiter on the way. There is a wolf in the wood through which you are going, but if you keep to the road, he won't do you any harm. Now, will you be a good girl and do as I tell you?"

Ans.: Her mother asked her to go straight to her grandmother's house and not to loiter on the way. She added that there was a wolf in the wood through which she was going, but if she would

keep to the road, he would not do her any harm. Then she asked if she would be a good girl and would do as her mother had told her.

3. Kaushalya said to Rama, "Do not desire, O my child, to possess the moon, because it is thousands of miles off, and it is not a plaything for children and no child ever got it. If you wish I will bring you some jewels that are brighter than the moon, and you can play with them."

Ans.: Kaushalya told Rama not to desire the moon, because it was thousands of miles off and that it was not a plaything for children. No child had ever got it she said and added that if he wished she will bring him some jewels that were brighter than the moon and that he could play with them.

4. "Sweet child," he answered, "do not fret, for I can make you happier here than ever you could have been on the Earth: I will give you beautiful things to play with, which the queen would envy. Rubies and diamonds shall be your toys, and your plates shall be of solid gold. All the beautiful things you see, belong to me, for I am the king of this rich underworld." But she only replied, "I was happily playing with the pebbles on the seashore, and I care only for the sparkle of the little waves on the shining sand. Here there are no flowers, no Sun," and she wept a new.

Ans.: He addressed the child as sweet child and asked it not to fret, because she could make him happier there than he ever had been on the Earth. She added that she would give him such beautiful things to play with that even the Queen would feel envy for it. There would be rubies and diamonds as its toys and his plate would be of solid gold. He further added that all beautiful things it saw would belonged to him because he was the king of that rich underworld. But she only replied that she was happily playing with the pebbles on the seashore and that she cared only for the sparkle of the little waves on the shining sand. She complained that there were no flowers no sun there and began to weep a new.

UNIT 4 : 21st CENTURY SKILLS

Literacy Skills (IMT)

A प्रास्ताविक

२१ वं शतक हे विज्ञानाचं शतक आहे हे निर्विवाद. विज्ञानाचा घोडा अक्षरण: चौखूर उधळलेला आहे. आजचं तंत्रज्ञान उद्या शिळं ब्हायला लागलंय. भ्रमणाऱ्वनीचं उदाहरण घ्या ना ! हे उदाहरण घेतो आहोत कारण आज हे खेळणं ज्याच्याजवळ नाही असा माणूस दुर्मीळ बनलाय. ज्यांना मोबाईल वापरायचा कसा हेही माहीत नाही आणि केवळ आलेला फोन घेता येतो त्याच्याजवळही आज भ्रमणाऱ्वनी आहे. जवळ मोबाईल नाही? मग जगताय कसे? असं विचारण्याची वेळ आलेली आहे. खायल अन्न नसलं तरी चालेल पण मोबाईल हवाच असं म्हटलं तर फारशी अतिशयोक्ती होणार नाही?

१९८३ साली म्हणजे बरोबर ३८ वर्षांपूर्वी मोटोरोला कंपनीनं पहिला मोबाईल सादर केला. तेव्हा त्याचं काम हे लँडलाईनचं होतं. वयाची चालीशी गाठण्यापूर्वीच त्याच्यामध्ये केवढे बदल झाले हे आपण पाहोच आहोत. फक्त आवाज ऐकवण्यापासून सुरु झालेलं हे यंत्र आज आपल्या जीवनाला विळळा घालून बसलंय आणि त्याचं तंत्रज्ञान ओळखीचं नाही असं आजचं ५-७ वर्षांचं मूलही म्हणत नाही. हा सगळा वैज्ञानिक घोडदौडीचा, नव्हे सुपरसॉनिक दौडीचा परिणाम आहे. ज्याला मोबाईल वापरायचं चांगलं ज्ञान आहे तो mobile literate म्हणलं जातं. साक्षरता हा यामुळंच आजचा परवतीचा शब्द आहे. केवळ लिहा-वाचायला येणं म्हणजे आज साक्षरता नाही. ती झाली जुजबी साक्षरता. म्हणूनच या पाठात आपण अशा अनेक साक्षरतांपैकी तीन साक्षरतांची थोडीफार माहिती गोळा करणार आहोत. ही तीन क्षेत्रं आहेत (१) माहिती साक्षरता (२) माध्यम साक्षरता आणि (३) तंत्रज्ञान साक्षरता. काय आहे हा साक्षरतेचा प्रकार? चला माहीत करून घेऊ या.

B Introduction

21st century is undoubtedly the age of science. The plane of science is flying at supersonic speed. The technology of today is going outdated tomorrow.

Let us take just one example – the mobile phone. We choose it because there would be hardly a person today who does not use mobile. Yes, there are people who do not know how to make a call on mobile, but they have this machine in their possession and they know only how to take the call. Mobile had become a part and parcel of our life to such an extent that we find living hard without it. It would be no exaggeration if we say that we would prefer to go without food but not without mobile.

The first mobile was introduced to the world by Motorola Company in 1983, that is, barely 38 years ago. Then it was just a replacement to landline. And before it reached in its forties, it had gone through unbelievable transformations. It is no more just a phone, but had a number of other facilities in it. Hardly would we find a child of even 7-8 years that would say I have never seen or touched a mobile. Those who can handle a mobile well and properly are called mobile-literate, those who know the uses of a computer is a computer-literate. Literacy, thus has become the watchword today. Only having the ability to read and write is not enough. And that is why it has become necessary to be aware of the modern literacy. Such literacy are quite too many. However, here, in this unit, we are introduced to only three skills and the information is just primary. You have to search internet or know it from others if you intend to have details. These three literacies are (1) information literacy (2) media literacy and (3) technology literacy. Let us try and find out what our textbook says about it.

C मराठी भाषांतर

(पान ४५) साक्षरता याचा सर्वसामान्य अर्थ आहे एखाद्या व्यक्तीला लिहावाचायला येणे. आजच्या तंत्रज्ञानाने चालवलेल्या जगामध्ये साक्षरता या संकल्पनेमध्ये छापील अभ्यास साहित्याबरोबर दृश्य आणि डिजिटल व्यासपीठ यांचाही अंतर्भाव होतो. उदारहणार्थ, आजच्या जमान्यात साक्षर माणूसही त्याला आंतरजालीय यंत्रणा कशी वापरावाची याची कल्पना नसेल तर इंटरनेट वापरताना चाचपडताना दिसतो.

दररोज आपण लिखित मजकुराबोरीवर आलेले संदेश, रस्त्यातील संभाषण करण, आपल्या भ्रमणाच्यनी वा मंगणकावरून इ-टपाल पाठवण आणि वाचण चालू घडामोडीची क्षमता असते. तो सुशिक्षित जगाशी प्रभावी संप्रेषण करू शकतो. आजच्या/आधुनिक जगाला आकार देणाऱ्या पृथ्वीवरच्या घटना समजू शकतो.

अशा अनेक कौशल्यांतील तीन महत्वाची कौशल्य आहेत (IMT)

१. माहिती साक्षरता (Information)

२. माध्यम साक्षरता (Media)

३. तंत्रज्ञान साक्षरता (Technology)

१. माहिती साक्षरता : पारंपरिक पद्धतीने पाहिलं तर साक्षरता याचा अर्थ वाचायला आणि लिहायला येणे. मग माहिती साक्षरतेमध्ये काय काय येत?

ही एक क्षमता आहे. हुडकणे, मूल्यमापन करणे, नियोजन करणे, माहितीचा उपयोग करणे आणि तिचं विविध प्रकारे, विशेषतः जिथं निर्णय घेणे, प्रेस्न सोडविणे आणि ज्ञान मिळवणे यांचा अंतर्भाव होतो आणि मिळालेल्या माहितीचं आदानप्रदान करणे या क्षमता यामध्ये अपेक्षित असतात. विविध प्रकारच्या साक्षरता कौशल्यांचा हा एक संयोग आहे.

पॅल इर्कोव्हस्की यांनं १९७४ साली information literacy म्हणजे माहिती साक्षरता या शब्दप्रयोगाचा उपयोग केला. हा अमेरिकन संशोधक म्हणतो की, माहिती साक्षरता असलेले इसम म्हणजे ज्यांच्याजवळ आपल्या कार्यक्षेत्रात माहितीची संसाधने आपल्या उपयोगासाठी क्षमता आहे असे सुशिक्षित लोक.

(पान ४६) अमेरिकेच्या वाचनालय संघटनेने माहिती साक्षरतेची व्याख्या “एक असा क्षमतांचा संच ज्यात व्यक्तीला माहितीची गरज केला आहे हे समजते आणि ती कुठं शोधायची, तिचं मूल्यमापन करायचं आणि आवश्यक ती माहिती प्रभावीपणे वापरायची.”

माहिती साक्षरतेचं महत्व : इलेक्ट्रॉनिक संसाधनांचा सर्वव्यापी आवाका आणि माहितीचं माध्यम म्हणून प्रभावीपणे वाढत जाणारा आंतरजालीय यंत्रणेचा उपयोग यामुळे माहिती साक्षरतां शिक्षणाची गरज दररोज अधिकाधिक महत्वाची ठरताना दिसते आहे. उच्च शिक्षणाच्या क्षेत्रात विद्यार्थ्यांना माहिती साक्षर बनविण्यात आणि त्यांच्यातील संशोधन क्षमता वृद्धिगत करण्यात माध्यम साक्षरता फार महत्वाची भूमिका बजावत आहे. काही विद्यार्थ्यांना मूलभूत संशोधन आणि माहिती क्षमता कौशल्य या गोष्टीबद्दल फारच थोडी माहिती असते. माहितीचा शोध प्रभावीपणे घेण, त्याचं मूल्यमापन करण, संश्लेषण

करण आणि कल्याना एकमेकांत मिसळून वापरण याचं कौशलच्य काही विद्यार्थ्यांना शिकवले गेलेलंच मवहत. विद्यार्थ्यांना आंतरजातीय पर्वटन कसं कराव किंवा फाइल्स एकमेकांना कडा द्याव्यात याचं म्हणजे संगणक कौशलच्याचं प्रावधानिक ज्ञान असत. परंतु त्यांना या आंतरजातीय बंडपेचा प्रभावीपणे वापर करण्याचं, आपल्या शैक्षणिक संशोधनात इंटरनेटचा वापर प्रभावीपणे करून किंवा वाचनालयाचा उपयोग करून किंवा इतर इ-संशोधन यंत्रणा याचा योग्य प्रकारे उपयोग करून घ्यायला शिकवले गेलेलं नसत. यामुळंच प्रगत शिक्षणाचा अनुभव घेण्यासाठी माहिती साक्षरता महत्वाची ठरते. घोडक्यात सांगण्याचं तर माहिती साक्षर असण्याचे फायदे खालीलप्रमाणे सांगता येतील.

► यामुळं आपल्याला संशोधनाची खूप मोठी श्रेणी असलेली साधने वापरून आपली संशोधन घोरण अधिक प्रभावी करण्यासाठी मदत मिळते.

► याच संशोधन साधनांचा उपयोग करून आपल्याला मिळालेल्या निर्णयाचा बरोबर अर्थ लावता येते. आपल्या संबंधित विषयावर संदर्भानुसार योग्य ती माहिती गोळा करता येते.

► यामुळं आपल्याला मिळालेल्या माहितीचं महत्व, दर्जा, अधिकृतता आणि विश्वासाहीता यांचं मूल्यमापन करता येते.

► माहिती आणि तिचा कायदेशीरणा नैत्रिकदृष्ट्या तपासून पाहात येते.

2. माध्यम साक्षरता : माध्यम साक्षरता म्हणजे विविध प्रकारच्या माध्यमांतून मिळणारे संदेश ओळखण्याची आणि त्याचा योग्य वापर करण्याची क्षमता. विविध प्रकारच्या या माध्यमांमध्ये समाज माध्यमे, पिढीजात संस्कार, संदेश, जाहिराती, महत्वाची दृक्क्राच्या माहिती, विडिडीओ खेळ अशा अनेक गोष्टीचा अंतर्भव होतो. तेव्हा माध्यमाची सर्व संसाधने (पान ४७) काहीतरी हेतू साध्य करण्यासाठी असतात आणि माध्यम साक्षरता या हेतूना आवश्यक तो पाया उपलब्ध करून देण्यासाठी महत्वाची आहे. आजच्या या डिजिटल युगामध्ये माध्यम साक्षरता प्राप्त करून घेणं, उपलब्ध वैविध्यपूर्ण माहिती आणि त्यातून मिळणाऱ्या संदेशांचं आकलन करून घेणं हे गरजेचं झालेलं आहे.

यामुळं कुणालाही माध्यमातून आलेल्या संदेशाचा प्रभावीपणा ओळखणं, त्यामाचा अर्थ शोधणं आणि मिळालेली माहिती माध्यम निर्मितीशी संबंधित आहे की माध्यम त्या माहितीच्या उपयोगाशी हे वृतपत्र वाचताना, दूरचित्रवाणी पाहताना, समाज माध्यमाचं व्यासपीठ वापरताना, विडिडीओ खेळ खेळताना किंवा माध्यमांच्या इतर स्वरूपांशी काम करताना लक्षात येऊ शकतं, समजू शकतं.

माध्यम साक्षरतेचं महत्व : माध्यमांच्या भूमिकेची तपशीलवार जाणकारी आपल्याला मिळालेल्या माहितीची विश्वासाहीता जोखण्यास मदत करते. अनेक कारणांसाठी माध्यम साक्षरता गरजेची आहे.

IInd Century Skills > 1. Literacy Skills (IMT)

- यामुळं निर्मात्याच्या हेतूचं आकलन घ्यायला मदत होते.
- व्यवस्थीची एक परीक्षणात्मक विचारकर्ता म्हणून याव होते.
- जबाबदारी ठरवण्यासाठीही याचा उपयोग होतो.
- त्यातून स्वतःच्या अभिव्यक्तीला साहाय्य होते.
- हेचकूचा दृष्टिकोण ओळखायला याची मदत होते.
- हे आपल्याला चिकित्सक नजेरेन विचार करायला शिक्षणास उपयुक्त झाले.

3. तंत्रज्ञान साक्षरता : तंत्रज्ञान आज आपल्याला आपल्या भवितव्याची प्रगती करण्यास मदतीचा हात देते. आज जवळपास प्रत्येक महिन्यात तंत्रज्ञानात होते असलेली प्रगती आपण पाहतो आहोत. उदाहरणार्थ, प्रमणांगनी, साणक, लैपटॉप यासारखे गोष्य, तंत्रज्ञानानं माणसाला चंद्रापर्यंत पोहोचवलं आणि आता त्याने मंगळाला लक्ष्य केलेल आहे. १९ व्या शतकातील लोकांना अशा शक्यतांची कल्यानाही करणं सक्ष झाल नसत.

तंत्रज्ञान साक्षरता म्हणजे अत्यधुनिक तंत्राचं ज्ञान. याचा हेतू उपलब्ध तंत्रज्ञानाचा प्रभावी उपयोग करून घेण्याची क्षमता मिळवणे किंवा नवीन तंत्रज्ञान विकसित करणे असू शकतो. तंत्रज्ञान सातत्यांन विकसित होत असत. आजचा विद्यार्थी आपल्या विषयाव संखोल ज्ञान मिळवण्यासाठी आणि इतरांशी त्याचं आदानप्रदान करण्यासाठी या तंत्रज्ञानाचा उपयोग करतोय. तंत्रज्ञान साक्षरता आज त्या काळाच्या बीच पुढे गेलेली आहे जेव्हा संगणक वापरता येणारा माणूस बुद्धिमान समजला जात होता.

तंत्रज्ञान साक्षरतेचं महत्व : आज आपण बहुतेक सांगणकांसाठी तंत्रज्ञानावर विसंबून असतो, कारण तंत्रज्ञान आपलं जीवन अधिक सुकर बनवतं. टपालाच्या माध्यमातून पत्रव्यवहार करणे याला खूप दिवस वा आठवडेही लागू शकतात. मात्र इ-टपाल कसं पाठवायचं हे तुम्हाला माहीत असेल तर तुमचा संदेश काही अणात इच्छित स्वकी पोहोचतो. तंत्रज्ञानदृष्ट्या साक्षर असण्यामुळं आपला किंतीती अमूल्य बेळ वाचतो आणि आपली कामं कार्यक्षमपणे आणि प्रभावीपणे करायला मदत होते. तांत्रिक साक्षरतेमुळे लैपटॉप आणि संगणक वापरण्यासाठी मदत होते. तांत्रिकदृष्ट्या साक्षर असण्याचं महत्व गेल्या वर्षीच्या कोरोनाच्या महामारीन आपल्याला पटवू दिलं. तांत्रिकदृष्ट्या साक्षर असल्यामुळेच आपण घरी बसून अभ्यास वा नोकीतलं काम करू शकलो. घरून काम ही तर या काळात अनिवार्य बाब झाली होती. तंत्रज्ञान साक्षरतेचे फायदे खालीलप्रमाणे सांगता येतील.

► आजच्या तांत्रिक युगामध्ये आपल्याला संप्रेषणासाठी मदत मिळते.

- यामुळं आपल्याला त्याच्याजवळ जाणे, माहिती गोळा करणे, तिचं व्यवस्थापन करणे आणि माहितीचं मूल्यमापन करणे शक्य होते.
- भावी काळातील गरजांचा अंदाज बांधण, प्रश्नांची उकल करण, नावीन्यपूर्ण तोडगा शोधण याचं शिक्षण यातून मिळत.
- ज्ञान उभारण आणि त्याचं आदानप्रदान करण याचं शिक्षण मिळत.
- सर्व विषय आणि क्षेत्रांमध्ये तंत्रज्ञानाचा वापर करण आणि टीकात्मक विचार करण यासाठी हे ज्ञान उपयुक्त असत.
- वास्तव जगातील आब्हानांसाठी तंत्रज्ञानाचा योग्य प्रकारे उपयोग करण्यासाठी ही साक्षरता महत्वाची ठरते.
- सतत बदलण्याचा तंत्रज्ञानासाठी आपल्याला आवश्यक असणारी कौशल्ये प्राप्त करून घेण्यासाठी आणि ती अधिक वाढवण्यासाठी याचा चांगला उपयोग होतो.
- आपल्या वैयक्तिक गरजा, आवडी आणि शिक्षणाच्या पद्धती यांच्या गरजा भागवण्यासाठी तंत्रज्ञानाचा उपयोग करण्यासाठी आपल्याला मदत होते.

D Summary in English

Literacy in simple terms means ability to read and write. But the concept has undergone sea change in the modern technology driven age. Using new technology has become a part and parcel of modern concept of literacy. The three types of literacy we will discuss here are (a) information, (b) media and (c) technology literacy.

1. Information literacy : This skill inculcates the ability to find, assess, organize and communicate information. It is, in short, a combination of various skills that we need today. The American Library Association defines it as 'a set of abilities requiring individuals to recognize when information is needed and have the ability to locate, evaluate and use effectively the needed information.'

What is the significance of information literacy? With the growing use of internet getting information from various available sources has become important now. It helps us to find, assess and analyse the information found on internet. Your reading of books also helps us to authenticate the information.

The following are the benefits of information literacy.

(a) Development and effective execution of the material earned.

21st Century Skills > 1. Literacy Skills (IMT)

- (b) Accurately interpret results and necessary information.
- (c) Evaluate the relevance, quality and credibility of information.
- (d) Assess information ethically.

2. Media literacy : It is a skill of identifying various media and understand the messages they send. It includes social media, memes, messages, ads, visual videos, video games and much more. It develops our ability to ascertain the reliability of the information received from the media.

The following are the benefits of media literacy.

- (a) Ability to understand the creator's objective. (b) Develop critical thinking. (c) Create responsibility. (d) Encourage self-expression. (e) Understand the writer's point of view. (f) Think critically.

3. Technology literacy : Technology is developing so fast that it has become necessary to be aware of its development and new things that are introduced. Technology literacy means nothing but knowing the modern and latest developments in technology. The student of today is using this literacy to accumulate new knowledge and communicate it with others.

The following are the benefits of technology literacy.

- (a) Communication. (b) Ability to access, collect information and manage as well as assess it. (c) Guess the needs of the future, understand problems and find solutions to them. (d) Build and share knowledge. (e) Improve and enhance learning capacity. (f) Apply technology to the real world challenges. (g) Ability to adjust with the fast changing technological world. (h) Use technology to meet personal needs.

E Difficult Words and Their Meanings

➤ पान ४५ : **Visual** (विज्ञुअल) दृश्य, समार दिसणारी गोष्ट; **digital** (डिजिटल) अंकात्मक, डिजिटल; **vis-à-vis** – शी तुलना करता, समोरासमोर; **socially engaged citizen** (सोशली एंगेइंज सिटिझन) सामाजिकरित्या व्यस्त नागरिक; **information literacy** (इन्फोर्मेशन लिटरसी) माहिती साक्षरता; **format** (फॉर्मेट) स्वरूप; **critical thinking** (क्रिटिकल थिंकिंग) टीकात्मक/परीक्षणात्मक विचार, गंभीर विचार; **resources** (रीसउर्सेस) संसाधने, साधनसंपत्ती.

➤ पान ४६ : **Ubiquitous** (यूबिक्युअस) सर्वत्रापी; **fundamental research** (फॉंडामेंटल रीसरच) मूलभूत/पायाभूत संशोधन; **competency skill** (कॉम्पीटन्सी स्किल)

क्षमताकौशल्य; **synthesise** (सिंथेसाईज) संश्लेषण करणे; **blend ideas** (ब्लॅड आइडियाज) कल्पना एकत्र करणे/कल्पना एकमेकांत मिसळणे; **citation** (साइटेशन) उदाहरण; **navigate the web** (नेव्हिगेइट दि वेब) आंतरजालीय शोध घेणे/पर्वटन करणे; **e-resources** (ई-रिसउर्स) ई-संसाधने; **enhance** (एन्हान्स) वाढविणे, अधिक करणे; **execute** (एक्झिक्यूट) अंगलबजावणी करणे; **pertinent** (पॅटिंट) शी संबंधित, संदर्भानुसार; **relevance** (रिलेवेन्स) महत्त्व, योग्यता; **credibility** (क्रेडिबिलिटी) विश्वासाहृता; **ethically** (एथिकली) नैतिकदृष्ट्या; **media literacy** (मीडिया लिटरसी) माध्यम साक्षरता; **memes** (मेमेस) पिळचानपिळवा चालत आलेले संस्कार; **vital** (व्हाइटल) महत्वाचा.

► पान ४७ : **Comprehend** (कॉम्प्रेहेंड) आकलन होणे; **critique** (क्रिटिक) टीकात्मक लेखन/परीक्षण करणे; **consumption** (कंज्ञान) उपभोग, वापर; **self-expression** (सेल्फ-एक्स्प्रेशन) आत्मविकार; **technology literacy** (टेक्नॉलॉजी लिटरसी) तंत्रज्ञान साक्षरता; **evolve** (इव्हॉल्व) विकसित करणे; **genius** (जीनिअस) अलौकिक बुद्धिमत्ता असलेला.

► पान ४८ : **Efficiently and effectively** (एफिशिअंटली अँन्ड इफेक्टिवली) कार्यक्षमपणे आणि प्रधावीपणे; **pandemic** (पॅंडेमिक) महामारी, रोगाची साथ; **maddened** (मॅडन्ड) डोकं फिरवलं; **mandated** (मॅंडेटिड) अनिवार्य केले; **access** (अॅक्सेस) जवळ जाणे, जवळ जाण्याची क्रिया; **integrate** (इंटिग्रेइट) एकजीव बनवणे; **innovatively** (इनउडेटिवली) नावीन्यपूर्णपणे; **adapt** (अॅडॅप्ट) जुळवून घेणे.

F Questions and Answers

Q. 1 : Say whether the following statements are true or false.
(खालील विधाने बरोबर की चूक ते सांगा.)

1. A literate person is one who can read and write.
2. A literate person can study and work from home.
3. We use literacy skills to teach music.
4. Literacy skills include many kinds of skills like digital literacy and media literacy.
5. The ability to use internet effectively is called digital literacy.
6. Students do not need technology to study in college.
7. Only a genius can use a computer.
8. Digital literacy is easy to learn for older people.
9. A media literate person knows how to operate the television only.

21st Century Skills ➤ 1. Literacy Skills (IMT)

10. Technology literacy helps us in studying online.

Ans.: 1. A literate person is one who can read and write. = True.

2. A literate person can study and work from home. = False.

3. We use literacy skills to teach music. = True.

4. Literacy skills include many kinds of skills like digital literacy and media literacy. = True.

5. The ability to use internet effectively is called digital literacy. = False.

6. Students do not need technology to study in college. = False.

7. Only a genius can use a computer. = False.

8. Digital literacy is easy to learn for older people. = False.

9. A media literate person knows how to operate the television only. = False.

10. Technology literacy helps us in studying online. = True.

Q. 2 : Choose the correct option.

(योग्य पर्याय निवडा.)

1. Literacy skills are the ability to .....

- (a) read and write, (b) write letters and e-mails,
(c) read road signs, (d) all the above.

2. Literacy skills include .....

- (a) information literacy, (b) media literacy,
(c) technology literacy, (d) all the above.

3. The aim of information literacy is to .....

- (a) develop skills to think independently,
(b) enhance the ability to process and use information for profits,
(c) discuss movies and music with friends,
(d) both (a) and (b).

4. Media literacy skills make us .....

- (a) think critically,
(b) responsibly share photos, videos and information,
(c) addicted to social media,
(d) both (a) and (b).

5. Technology literacy skills make it possible to .....

- (a) work from home,
- (b) send e-mails,
- (c) communicate instantly with friends living in foreign lands,
- (d) all the above.

Ans.: 1. Literacy skills are the ability to **read and write**.

2. Literacy skills include **all the above**.

3. The aim of information literacy is to **both (a) and (b)**.

4. Media literacy skills make us **responsibly share photos, videos and information**.

5. Technology literacy skills make it possible to **all the above**.

Q. 3 : What kind of literacy skills do the following situations demonstrate? (खालील परिस्थिती कोणत्या प्रकारच्या साक्षरता कौशल्य दर्शवितात?)

1. Ayesha has been offered the job of a research assistant by her economics professor.

Ans.: Information literacy.

2. Prabal has to go for a job interview. The company sent him the location via internet.

Ans.: Technology literacy.

3. Amar was tasked with sharing information about the vaccination drive in his residential society. Due to the lockdown he cannot distribute the printed pamphlets. He needs to use some other medium of communication.

Ans.: Media literacy.

4. Meena got admission into a college where she knew no one. The college authorities shared Welcome Information with her via e-mail. By the end of the interaction, she knew more than 60 percent of her classmates and had formed a hobby group too.

Ans.: Technology literacy.

5. During the pandemic, Mohan formed an online group to share information about availability of prescribed medicines with all the senior citizens in the locality.

Ans.: Technology literacy.

Q. 4 : Answer the following questions briefly (in 30 to 40 words). (खालील प्रश्नाची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (३० ते ४० शब्द))

1. Define literacy skill in your own words. Give an example. (साक्षरता कौशल्याची व्याख्या तुमच्या शब्दात करा. एक उदाहरण द्या.)

Ans.: Literacy skill is a skill that makes you competent in reading and writing as well as understanding what you read and write. When one reads a poem for example, this skill helps him to understand it properly. (37 words)

2. Give two uses of technology literacy skills. (तांत्रिक कौशल्याची दोन उदाहरणे द्या.)

Ans.: (1) I searched for the detailed analysis of the poem 'My Last Duchess' on internet using various links. (2) I had an online chat with my friend on his trip to Hampi-Badami, which he had done recently. (37 words)

3. Describe a life-saving situation due to the use of literacy skills. (साक्षरता कौशल्यामुळे आलेला जीव वाचवणारा अनुभव संग.)

Ans.: While driving down that ghat on a dark night for the first time I found the road sign "DANGEROUS CURVES AHEAD" and slowed down my vehicle to avoid getting into trouble. Had I not seen it, an accident was possible. (40 words)

4. Give an example of a situation in which you had to make a presentation in your class and you did not do well. What would you do differently to improve your presentation skills? (तुम्हाला तुमच्या वर्गात काही सादरीकरण करायचं आहे. परंतु तुम्ही ते चांगल्या प्रकारे करू शकलेला नाही. तुमचं सादरीकरणाचं कौशल्य सुधारण्यासाठी तुम्ही काय वेगळा प्रयत्न कराल?)

Ans.: I made it a mess while giving a presentation of Media literacy on email technique. Next time I prepared myself well and made an in-depth study on use of chatting on mobile as the topic of presentation. (37 words)

5. How can technology literacy skills help learners in the future? (तांत्रिक साक्षरता कौशल्ये विद्यार्थ्याला भावी काळात कशी उपयोगी उरणार आहेत?)

Ans.: A future learner with technology literacy skills can earn a good deal of information on the internet, select the one that is suitable for his purpose and use it profitably for his purpose. The modern technology would help him a lot. (41 words)

6. Give three good uses of media literacy skills. (माध्यम साक्षरता कौशलाचे तीन चांगले उपयोग सांगा.)

Ans.: Watching news to update our knowledge of the current affairs, seeing serials for entertainment and getting new ideas from it and taking online lessons from the teacher are the good uses of media literacy skills. (35 words)

Q. 5 : Learn how to search library databases or other relevant discovery tools. Search for topics of your choosing or the one assigned by the instructor. Choose the best article found while searching and then demonstrate to the class how the article was searched, share tips about searching in the database and recommend the database. (वाचनालयाचा डेटाबेस कसा शोधायचा आणि त्यासाठी कोणती शस्त्रसमझी वापरायची ते शिका. यासाठी तुमच्या आवडीचे विषय निवडावेत किंवा ते शिक्षकांनी सुचवावेत. तुम्हाला (त्या विषयावर सापडलेल्यापैकी) सर्वोत्तम लेख निवडा आणि त्यावर वर्गात सदरीकरण करा. त्यात तुम्ही तो लेख कसा शोधलात ते सांगा, युक्त्या सांगा आणि डेटाबेस सुचवा.)

Ans.: This is practical thing. You have to do it on your own and record the results.

Q. 6 : Observe some famous photographs and discuss their effect on a viewer's memories and thoughts. For example, they can be given iconic photographs of social or political movements/ clashes with the police. Observe the presence and absence of people, and how these photographs portray them. (काही प्रसिद्ध छायाचित्रांचे निरीक्षण करा आणि त्याचा पाहणाऱ्यावर होणारा परिणाम आणि त्याच्या मनात येणारे विचार यावर चर्चा करा. उदाहरणार्थ, त्याना प्रतिष्ठित सामाजिक वा राजकीय चळवळी किंवा संघर्षाची चित्रे दाखवता येतील. चित्रात हजर असलेले आणि नसलेले लोक यांचं निरीक्षण करा आणि या छायाचित्रातून त्यांचं चित्रण कसं होतं ते सांगा.)

Ans.: This is practical thing. You have to do it on your own and record the results.

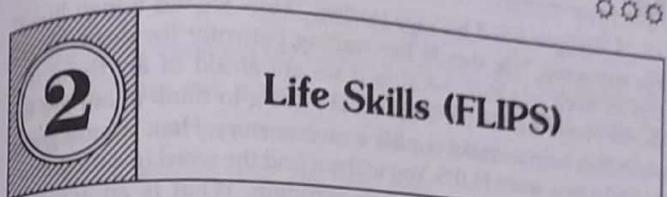
Q. 7 : Follow a family member on a trip they are taking. Track them down to their exact location. Find out how many petrol pumps went on the way. Now locate this place on a real map too. (सहलीला गेलेल्या कुटुंबातील एखाद्या व्यक्तीच्या पाठोपाठ जात राहा. ती व्यक्ती निश्चित कुठं

21st Century Skills > 2. Life Skills (FLIPS)

गांते ते पाहा. बाटेत तुम्हाला किंवा पेट्रोल पंप लागले ते शोधा. आता प्रत्यक्ष नकाशावर हे स्थान शोधा.)

Ans.: This is practical thing. You have to do it on your own and record the results.

○○○

A प्रास्ताविक

एका साधूला एका भक्तानं विचारलं, “माणसानं जगावं कसं?” तर त्यानं उत्तर दिलं, “शांतपणे मरणाची वाट पाहत जगावं.” यातही कौशल्य हे आहेच. कारण माणसाला सर्वांत जास्त भीती वाटते ती मरणाची. आपण मात्र जी कौशल्ये ‘लाईफ स्किल्स’ म्हणून अभ्यासणार आहोत ती यशस्वी जीवनाची किल्ली आहे असे म्हणायला हक्कत नाही. यात आपल्याला FLIPS हा एक अनोठाळी शब्द भेटणार आहे. शब्दकोशात हा शब्द नाही, कारण हे एक acronym आहे. तेव्हा अँक्रॉनिम म्हणजे काय हे समजून घेऊ या. अँक्रॉनिम म्हणजे बहुशब्दीय नावातील शब्दांची आद्याक्षरं घेऊन बनवलेला शब्द. आपण शब्दांची अशी आद्याक्षरं घेऊन त्यापासून SSC (Secondary School Certificate) किंवा HSC (Higher-secondary School Certificate) असे शब्द बनवतो आणि UNO (United Nation's Organization) किंवा NET/SET (National Entrance Test / State Entrance Test) असे शब्द बनवतो. हे दोन्ही प्रकार अँक्रॉनिमचेच का? शब्दकोश पाहिलात तर याचं उत्तर ‘होय’ असंच येईल. परंतु SSC आणि UNO या दोन अँक्रॉनिममध्ये फरक लक्षात घ्या. पहिल्याचा उच्चार आपण एसएससी असाच करता. परंतु दुसऱ्याचा युनो असा करू शकतो. एखाद्या बहुशब्दीय नावातील शब्दांच्या आद्याक्षरं घेऊन बनवलेला आणि ज्याचा उच्चार एका शब्द म्हणून करता येतो असा शब्द हा खरा अँक्रॉनिम. प्लिप्स हा असाच उच्चार करता येणारा शब्द आहे. म्हणून तो अँक्रॉनिम आहे आणि यातील प्रत्येक अक्षर हे एका कौशल्यनामाचा पहिला शब्द आहे. Flexibility, Leadership, Initiative,

Productivity आणि Social-skills ही ती पाच कौशल्ये आपण जीवन कौशल्ये म्हणजे माहीत करून घेणार आहोत. तेव्हा त्याबद्दल प्रस्तावनेत चर्चा न करता आपण प्रत्यक्ष पाठात काय सांगितलंय ते पाहू या.

B Introduction

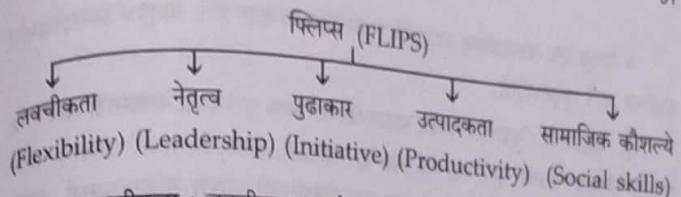
A disciple asked his sage teacher, "How should a man live?" He answered, "He should live waiting patiently for death." Well this in itself is a skill, because if we are afraid of anything it is death. However, the life skills we are going to think about are the skills that help us make our life a success-story. Here we are going to find a new word FLIPS. You will not find the word in a dictionary because it is not a word but an acronym. What is an acronym then? You have passed your SSC and HSC exams. What are these two words? They are the short forms of Secondary School Certificate and Higher-secondary School Certificate. You have heard the words like UNO and NET / SET. They stand for United Nations Organization and National / State Entrance Test. Are both these type acronyms? If you look into the dictionary you will find that they are. But mark the difference between SSC and UNO. In the first word we have to pronounce all the three letters and in the second we have the pronunciation युनो. UNO therefore is the real acronym, because we can pronounce it as a word in English. An acronym is thus a word formed by taking the initial letters of a meaningful group of words and it can be pronounced as a word as such. In the acronym FLIPS we are going to learn something about five skills namely 'Flexibility, Leadership, Initiative, Productivity and Social-skills. We will not discuss them here in the introduction, but let us go to the lesson proper.

C मराठी भाषांतर

(पान ५२) अष्टपैलू व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी आवश्यक असणाऱ्या कौशल्यांची संख्या मोठी आहे. त्यापैकी काही फिल्प्स या नावानं ओळखल्या जाणाऱ्या कौशल्यांवर इथं भर दिलेला आहे. दैनंदिन जीवनातील आव्हानांचं नियोजन करण्यासाठी ही कौशल्ये गरजेची आहेत. व्यक्तिगत आणि व्यावसायिक जीवनातील यशस्वितेसाठी ती आवश्यक आहेत.

फिल्प्स हा शब्द अँक्रॉनिम म्हणजे बहुशब्दीय नावातील शब्दांची आद्याक्षरं घेऊन बनवलेला शब्द आहे. ती कौशल्ये खालीलप्रमाणे आहेत.

21st Century Skills > 2. Life Skills (FLIPS)

१. लवचीकता : लवचीकता म्हणजे सभोवतालच्या वातावरणाशी जुळवून घेण्याची क्षमता. आपली मतं आणि श्रद्धा याबाबत मन खुलं असणं यासाठी आवश्यक आहे. हे कौशल्य अंगी बाणवण्यासाठी सदर व्यक्तीला हे मान्य करावं लागतं की एखाद्या समस्येला भिडण्याचा आपला मार्ग हा सर्वोत्तम पर्याय नसू शकतो. आपण चुकीचे आहोत किंवा आपल्या हातून चूक झाली आहे हे मान्य करण्यासाठी घाडस लागतं. लवचीकता ही जीवनकौशल्य असण्याचे फायदे असे सांगता येतील.

- बदल करण्याची लवचीकता असणे.
- अनपेक्षित परिस्थितीत योग्य नियोजन करता येणे.
- सतत कार्यमान राहणे.

नव्या बदलाला कसा प्रतिसाद द्यावा किंवा आपल्या मुळातले विचार आणि कल्पना यात बदल करायचा की नाही आणि करायचा तर केव्हा आणि किंती हे माहिती असण्याचं हे कौशल्य आहे.

(पान ५३) २. नेतृत्वगुण : नेतृत्वगुण म्हणजे ठरवलेलं साध्य प्राप्त करण्यासाठी आपल्या सहकाऱ्यांचं सहकार्य मिळवून त्यांच्या साहाय्यानं ते प्राप्त करण. हाती धेतलेलं काम तडीस नेण्यासाठी आपल्या संघाला/गटाला चालना देता येणे ही या कौशल्याची कोनशिला आहे. आपल्या संचातील लोकांना त्यांच्या कौशल्यानुरूप काम देणे आणि ते काम त्यांच्याकडून प्रभावीपणे आणि कार्यक्षम रीतीने करून घेणे ही जबाबदारी नेत्याची असते. या प्रक्रियेत नेत्यानं त्यांच्या बोर्डरीनं काम करावं लागतं. आपल्या करिअरच्या प्रत्येक पायरीवर हे नेतृत्वकौशल्य गरजेचं असतं - अगदी तळातल्या पायरीपासून सर्वोच्च पायरीपर्यंत. सर्व आस्थापनासाठी, मग त्या खाजगी असोत, सार्वजनिक वा इतर कसल्याही प्रकारच्या, नेतृत्वकृशलता ही आवश्यकच आहे. ती महत्वाची आहे. कारण -

- यामुळं आपली नजर/दृष्टी साफ राहते.
- सहकाऱ्यांशी प्रभावी संप्रेषण करणं सुकर/सुलभ बनतं.
- संघटनात्मक दिशा कशी असावी याचं अधिक चांगलं आकलन होतं आणि यातून सहकाऱ्यांची भूमिका आणि जबाबदारी ओळखायला साहाय्य होतं.

► यातून एक सकारात्मक वातावरण तयार व्हायला मदत होते. यातूनच उत्पादनक्षमतेत वाढीचा मार्ग सुकर होतो.

३. पुढाकार : पुढाकार म्हणजे हातात घेतलेलं काम पूर्णत्वाला नेण्यासाठी लागणाऱ्या गोष्टी कोणत्या याची पूर्ण कल्पना असणे, त्यासाठी योग्य ती पावले उचलणे आणि योजनेची नीट अंमलबजावणी करणे. पुढाकार घेण्यासाठी आपण सक्रिय असण, सावध असण आणि आपल्याला परिस्थितीचं भान असण गरजेचं असत. याचा अर्थ जादा काम असाही होऊ शकेल, यातून आपल्याला चांगले फायदेही मिळतात. मिळवायला अतिशय कठीण असलेलं हे कौशल्य प्राप्त करण्यासाठी त्याची जाणीवपूर्वक वाढ करावी लागते. या कौशल्यामुळे तुमच्या समन्वयक गटामध्ये आघाडीवर राहण्यासाठी या कौशल्याचा खूप उपयोग होतो. त्यातून तुमची कामावरची श्रद्धा आणि बांधिलकी यांना उजाळा मिळतो. कुणीही न सांगता जर तुम्ही काही गोष्टी केल्यात, अडचणी ओळखून त्या सोडवायचा प्रयत्न केलात आणि आपल्या क्षेत्रात नवनव्या गोष्टी शिकायचा आणि क्षेत्रक्षमता वाढवायचा प्रयत्न केलात तर तुमच्यामध्ये पुढाकार घेण्याची वृत्ती आणि कुवत आहे हे दिसून येते. या पुढाकाराचा उपयोग करण्याने -

- नोकरी आणि संघी यासाठी एक उमेदवार म्हणून तुमची क्षमता वाढते.
- तुम्ही स्वतंत्रपणे विचार करू शकता हे दिसून येते.
- तुम्ही नंतरही शिकणार आणि वाढणार हे सिद्ध होते.
- स्पर्धेमध्ये तुम्ही आघाडीवर राहायला मदत होते.

(पान ५४) ► अनेकदा तुम्हाला वरची जागा आणि पारितोषिकंही मिळतात.

► तुमची रोमहर्षक आणि किफायतशीर कल्पनांची क्षमता दिसून येते.

४. उत्पादकता : उत्पादकता म्हणजे तुमच्या कठोर परिश्रमाचं फलित. हे फलित जर तुमच्या घेयानुसार असेल आणि ते कमीतकमी वेळात गाठलेलं असेल, त्यासाठी उपलब्ध संसाधनांचा पुरेपूर उपयोग केला गेला असेल तर उत्पादकतेची उच्च पातळी गाठली असं मानलं जात. उत्पादकता म्हणजे सोपवलेलं काम कायक्षमपणे पूर्णत्वास नेणे. कोणत्याही कामामध्ये सर्वसामान्य घ्येय हे अधिक काम किमान वेळात असंच असत. आपली उत्पादन क्षमता वाढवण्यासाठी किमान कालात कमाल काम करण्याची धोरण निश्चित करणं गरजेचं आहे. अशी काही धोरणं याप्रकारे सांगता येतील.

- लक्ष केंद्रितीकरण.
- वेळेच योग्य नियोजन.
- निर्णय घेणे आणि त्याची अंमलबजावणी करणे.

21st Century Skills > 2. Life Skills (FLIPS)

- मर्यादा आणि अंतिम मुदत निश्चित करणे.
- विरामकाल निश्चिती.
- लवचीकता.

५. सामाजिक कौशल्ये : सामाजिक कौशल्ये हा अणा कौशल्यांचा संच आहे ज्यातून व्यक्तीला इतरांशी विचारविनिमय करायला आणि सामाजिक परिस्थितीमध्ये योग्य प्रकारे वर्तन करणे याची अपेक्षा असते. जीवनाच्या प्रत्येक क्षेत्रात एखादी व्यक्ती समाजात कशी वावरते यावर त्याची वा तिची प्रगती ठरते. यासाठी फलदायी संबंध निर्माण करणे, मैत्री करणे आणि दीर्घकाल टिकणारे व्यावसायिक जाले तयार करणे या गोष्टी महत्वाच्या असतात. प्रभावीपणे संप्रेषण करण्याची क्षमता, योग्य शिष्टाचारांचं पालन, निर्दोष वर्तनपद्धती अंगी बाणवणं आणि नप्रणणे पण ठामणणे स्वतःचं म्हणण मांडणं ही सर्व सामाजिक कौशल्ये व्यक्तीला वर वर जायला मदत करतात. योग्य सामाजिक कौशल्ये अंगी बाणवण्याचे विविध उपयोग असे सांगता येतील.

- अधिक चांगलं सहकार्य.
- अधिक सहानुभूती.
- (पान ५५) ► प्रभावी संप्रेषण.
- वर्धित संबंध व्यवस्थापन.

D Summary in English

Let us think about five skills necessary for the all-round development of our personality. They are called FLIPS and each letter stands for Flexibility, Leadership, Initiative, Productivity and Social Skills respectively. What are these skills ?

1. Flexibility is the skill that helps us to adjust with the situation. It needs open mind and readiness to admit that my way of thinking might not be the best and I can make mistakes. The advantages of this skill are : (a) ability to change, (b) managing unexpected situations, (c) staying employed.

2. Leadership is a skill that makes you seek full and fruitful cooperation of your team in the work they have undertaken with you. A leader has to take active and initiative part and work along with others in the team. Leadership is a quality necessary in any type of work where a group of persons are involved. The advantages of this skill are : (a) clear vision, (b) effective communication facility,

(c) ability to properly understand the roles and responsibilities of members and (d) creation of positive environment.

3. Initiative is a skill that helps us to take lead in implementing, managing and rectifying, if necessary, the work taken up. One needs to be active for this and might have to work more than others. The skill helps us to remain at the forefront of our peer team. It also displays our faith and commitment to work. The benefits of this skill are : (a) more opportunity in landing jobs, (b) ability to think separately and independently, (c) surely that you will learn and grow all time, (d) help to be in the lead in any competition (e) promotion and rewards, (f) ability to think of exciting and profitable ideas.

4. Productivity means the reward of your hard work. You get it if you make proper use of the available resources. Productivity also means take the job to fruition in as short a time as possible and to determine the aims and objectives for it. Maximum output in minimum time is the sum total of this productivity. Its advantages are : (a) concentration, (b) time management, (c) taking decisions and implementing them, (d) fix the deadline, (e) schedule breaks and (f) flexibility.

5. Social skills is a group of skills that includes communication, proper behaviour, good manners, making friends and maintaining the relationship well, flawless behaviour and ability to say firmly but politely what you firmly believe. The advantages of this skill are : (a) better cooperation, (b) higher sympathy, (c) effective communication and (d) better management of relationship.

E Difficult Words and Their Meanings

► पान ५२ : **Imperative** (इमरेटिव) अत्यावश्यक; **achieve** (अंचीव) मिळवणे, प्राप्त करणे; **flexibility** (फ्लेक्झिबिलिटी) लवचीकता; **environment** (एन्हायड-न्मेन्ट) वातावरण, परिस्थिती; **inculcate** (इन्कल्केईट) विचवणे, बाणवणे, भिववणे; **adaptability** (अंडाटेबिलिटी) जुळवून घेण्याची क्षमता, अनुकूलता; **unexpected** (अन-एक्सप्रेक्टिव) अनपेक्षित; **initial** (इनीशिअल) सुरुवातीचे, प्रारंभीचे; **crucial** (क्रूशिअल) महत्वाचे, निर्णयक.

► पान ५३ : **Motivate** (मउटिवेईट) चालना/उत्तेजन देणे; **cornerstone** (कॉनरस्टोन) कोनशिला; **skill-appropriate-task** (स्किल-अॅप्रेशिएट-टास्क) कौशल्याला योग्य/साजेसंकार्य; **vision** (विजन) दृष्टी, दूरदृष्टी; **facilitate** (फॅसिलिटेईट) सुलभ/सुकर करणे; **initiative** (इनीशिएट) उठाकार; **anticipate** (अन्टिसिपेईट) अपेक्षा करणे, अंदाज करणे/बांधणे; **proactive** (प्रउअॅक्टिव) सक्रिय; **consciously** (कॉ-शासली) जागरूकपणे; **peer** (पीअड) बारीक नजरेने

21st Century Skills > 2. Life Skills (FLIPS)

पाने; **commitment** (कमिटमेंट) बांधिलकी, वचनबद्धता; **dedication** (डेडिकेशन) समर्पण, निष्ठा.

► पान ५४ : **Resources** (रीसउर्सिस) संसाधने; **optimally** (ऑप्टिमली) पर्याप्तपणे, उत्तम रीतीने; **incorporate** (इन्कार्पोरेईट) अंतर्भूत/समाविष्ट करणे; **flexible** (फ्लेक्झिबल) तवचीक; **ladder** (लॅडर) जिना, शिडी; **interact** (इन्टरॅक्ट) संवाद साधणे; **forge** (फॉर्ज) पुढे जाणे; **appropriate etiquette** (अॅप्रेशिएट एटिकेईट) योग्य शिष्टाचार; **impeccable** (इम्पेकेइबल) निर्दोष; **empathy** (एम्पथी) सहानुभूती.

► पान ५५ : **Enhance** (एन्हान्स) वाढविणे, वृद्धिगत करणे.

F Questions and Answers

Q. 1 : State whether the following statements are True or False. (खालील विधाने बरोबर की चूक ते सांगा.)

1. Making friends easily is a social skill.
2. As a leader of a team, you must make all the team-members work while you just watch over them.
3. The ability to adapt to change is the ability to initiate.
4. To get more done in less time means high productivity.
5. Flexibility is the hardest skill to develop as it needs to be practiced consciously.

Ans.: 1. Making friends easily is a social skill. = True.

2. As a leader of a team, you must make all the team-members work while you just watch over them. = False.

3. The ability to adapt to change is the ability to initiate. = True.

4. To get more done in less time means high productivity. = True.

5. Flexibility is the hardest skill to develop as it needs to be practiced consciously. = False.

Q. 2 : Which life skill does the given person/situation demonstrate ? (दिलेल्या व्यक्ती किंवा परीस्थितीबाबत कोणतं जीवनकौशल्य दिसत ?)

1. Ramaneek realized that due to lightning and thunder, electricity may be cut off. He plunged in the emergency light and kept candles and matchboxes ready.

2. Reena had come prepared for the play practice, but when she reached the theatre, she was told to practice the group song. She quickly took out her song-book and went on the stage.

3. Amar was tasked with distributing the pamphlets in his colony. He managed to distribute them to all the residents within two hours.

4. Aryan entered the hall where he knew no one. By the end of the interaction, he knew more than 60% of the participants and had formed a chess group too.

5. During the floods, Deepam mobilised all the young people in his colony into helping the elderly reach safe areas quickly.

Ans.: 1. Ramaneek realized that due to lightning and thunder, electricity may be cut off. He plunged in the emergency light and kept candles and matchboxes ready. = **Flexibility**.

2. Reena had come prepared for the play practice, but when she reached the theatre, she was told to practice the group song. She quickly took out her song book and went on the stage. = **Flexibility**.

3. Amar was tasked with distributing the pamphlets in his colony. He managed to distribute them to all the residents within two hours. = **Initiative**.

4. Aryan entered the hall where he knew no one. By the end of the interaction, he knew more than 60% of the participants and had formed a chess group too. = **Social skill**.

5. During the floods, Deepam mobilised all the young people in his colony into helping the elderly reach safe areas quickly. = **Leadership**.

Q. 3 : Answer the following questions. (खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या.)

1. Define initiative in your own words and give an example of a situation in which you took initiative. (पुढाकार याची तुमच्या शब्दात व्याख्या करा आणि तुम्ही असा पुढाकार घेतलेलं एक उदाहरण द्या.)

Ans.: Initiative means resourcefulness, creativity and inventiveness. Initiative is one's ability to assess and initiate things on one's own; it is an opportunity to take charge before others do so. When our cricket team seemed to be losing the match I suggested the captain that he should give the ball to a player who is not known as a bowler. The captain took the idea and implemented it.

It worked and three quick wickets fell on the bowling of this new bowler.

2. Give two characteristics of a good leader. (चांगल्या नेत्याची दोन वैशिष्ट्यांचे सांगा.)

Ans.: Honest and integrity to work is an important aspect of a good leader. A good leader needs confidence because it helps him to inspire others. (*Some more qualities of a good leader are : commitment, passion, communicative skill, ability to take decision, accept responsibility, accountability, vision, empathy, humanity and transparency.*)

3. Describe a situation in which you had to change your decision and adapt to the changed scenario. (अशी एखादी स्थिती कधन करा जिथे तुम्हाला तुमचा निर्णय बदलावा लागला आणि त्यातून निर्णय झालेल्या नव्या परिस्थितीला तुम्हाला जुळवून घ्यावं लागलं.)

Ans.: I was working as the Principal of a rural college. The land of the college, I felt, needs to be protected with either a wire fencing or a compound wall. I took initiative accordingly and the work of fencing began. But a man came to see me and told that I was doing construction work in his land. He showed me the documents to prove his point. It turned out that the land in the possession of the college was never measured before. I then took steps to get our land measured properly and then the construction of the barbed wire fencing began.

4. Give three good etiquette rules to follow in an office setting. (कायांतरीन परिस्थितीतील तीन चांगले शिष्याचार सांगा.)

Ans.: Being on time at the office, avoiding gossips, being aware of others and being interested in the work undertaken are some of the etiquette rules in the office setting. (*Some other etiquettes rules are : being personal as well as professional, politeness, avoid receiving calls during meetings, cooperation and friendship with fellow workers.*)

5. Give an example of the task that you did not do well. What would you do differently to be more productive ? (तुमच्या हातून नीटणे पार न पडलेल्या कामाचं उदाहरण द्या. अधिक उत्पादनकाम होण्यासाठी तुम्ही यापेक्षा वेगळं असं काय कराल?)

Ans.: I, as an architect, was asked to prepare a plan for the construction of a bungalow for my customer. I visited the plot, took the measurements and prepared the design of the building taking into consideration the demands of the customer. But may

C मराठी भाषांतर

यापूर्वीच्या दोन प्रकरणांमध्ये चर्चा केलेल्या कौशल्यांचेरीज आणखी काही कौशल्ये आहेत, जी आपल्या आयुष्यात महस्त्वाची भूमिका बजाबत असतात, ज्यामुळे आपलं आहेत. खालील विभागात अशाच काही कौशल्यांची चर्चा केली आहे.

१. जागतिक जाणीव : इंटरनेट, समाजमाध्यम मंच आणि अशा सर्व प्रकारांमुळे तयार झालेल्या जागतिक संप्रेषणामुळे हे जग आता फारच लहान वाटायला लागलेला. जगाच्या कुठल्याही कोपन्यात घडणारी घटना ही आपल्या जबळपास घडते आहे असं वाटत. जगाच्या कुठल्याही भागात घडण्याचा घटनेचा मूलभूत प्रभाव सर्व जगावर जाणिवतो. विविध देश, संस्कृती, धर्म आणि जाणिवा असलेला एक जागतिक नागरिक म्हणून स्वतःला घडवताना आपल्याला या कौशल्याचा उपयोग होणार आहे. विद्यार्थ्यांचं राष्ट्रीयत्व विचारात घेता आज शाळा-महाविद्यालयातला वर्ग किंवा नोकरीच्या स्थानातली खोली ही संकल्पना साचेबदं राहिलेली नाही. म्हणून अशा तफावर्तीची केवळ जाणीव असणं पुरेसं नाही तर त्या आपण स्वीकारायला हव्यात. आपल्या पार्श्वभूमी आणि संस्कृतीपेक्षा वेगव्या असलेल्या लोकांना समजून घेण्यामुळे व्यक्ती एक अधिक शांत, समान आणि न्याय व्यवस्थेची पुरस्कर्ता बनते. विविध संस्कृतीबद्दल वाचन करणे, विविध देशांच्या वातावरणात तयार झालेले चित्रपट पाहणे, दूरदूरच्या देशांतील लोकांशी विचारांचं आदान-प्रदान करणे हेही जागतिक जाणीव निर्माण करण्याचे काही मार्ग आहेत.

२. वातावरणीय जागरूकता : वातावरणीय जागरूकता ही व्यक्तीच्या आपलं पर्यावरण चांगलं राहावं या विचाराची सर्वसाधारण जाणीव आहे. त्यात आपल्या अवरीभोवतीच्या नैसर्जिक वातावरणाची जाणीव असणे, या ग्रहाला योग्य आणि टिकाऊ ठरतील अशाच पर्यायांची निवड करणे आणि वातावरणाची हानी होत नाही हे पाहणे या गोष्टीचा अंतर्भाव होतो. आपली वातावरणीय जाणीव दाखवून देण्याचे अनेक मार्ग आहेत. त्यापैकी काही याप्रमाणे -

- ▶ पाणी आणि ऊर्जा यांचे संवर्धन करणे.
- ▶ उपलब्ध संसाधनांचा पुनर्वाप.
- ▶ साहित्याचा पुनर्वाप.

(पान ५८) वातावरणीय जाणीव वृद्धिगत करणारी इतर काही माहितीप्रद आणि शैक्षणिक संसाधने अशी आहेत : अनौपचारिक आणि स्फूर्तिप्रद अभ्यासवर्ग, ऑनलाईन

21st Century Skills ▶ 3. Other Important Skills

वर्ग, पुस्तके, लेख, किंविती आणि माहितीपुस्तिका, व्यक्तीला पर्यावरण संरक्षण आणि संवर्धन याबदल चांगलं शिक्षण यातून मिळू शकत.

३. नागरी साक्षरता : साक्षर नागरिक बनणे म्हणजे सार्वजनिक जीवनात सहभाग घेण्याचं ज्ञान आणि कौशल्य असण. नागरी साक्षरता हे एक संबंधित ज्ञानप्राप्तीचं, प्रशासकीय कार्यपद्धती माहीत करून घेण्याचं आणि स्थानिक, देश आणि जागतिक पातळीवर एक नागरिक म्हणून हक्कांचा उपयोग करण्याचं कौशल्य आहे. राजकीयदृष्ट्या जागरूक आणि कार्यमम नागरिक बनण्यासाठी ही नागरी साक्षरता कौशल्ये आपल्यात रुजवणं आणि वाढवणं आवश्यक आहे. या कौशल्यांमध्ये मतदान पद्धतीतील सहभाग, शासन कसं काम करतं याचं ज्ञान प्राप्त करणे आणि नागरिकांचे हक्क क आणि कर्तव्ये यांची जाणीव असण, तसंच निवडून गेलेल्या सदस्यांचे हक्क क आणि कर्तव्ये यांचीही जाणीव असण यांचा अंतर्भाव होतो.

उच्च प्रतीची नागरी साक्षरता असणाऱ्या नागरिकांना हे लाभ मिळू शकतात.

► महस्त्वाचे आणि संबंधित राजकीय प्रश्न कोणते हे जाणण्याची क्षमता उच्च प्रतीची असण.

► सकारात्मक राजकीय बदल घडवून आणण्यात सक्रिय सहभाग असण आणि

► इतर व्यक्ती आणि त्यांचे वेगळे राजकीय विचार याबाबत सहनशीलता असण.

जबरदस्त नागरी साक्षरता असणाऱ्या व्यक्तींना आपला आवाज म्हणजे आपलं म्हणणं शासनाच्या सर्व पातळ्यांवर प्रशासकीय घडीला धक्का न लावता कसं ऐकून घेणं भाग पाडलं जावं हे माहीत होतं.

४. आरोग्य साक्षरता : आरोग्य साक्षरतेची व्याख्या ‘आपलं आरोग्य योग्य त्या पद्धतीनं टिकवून धरणे आणि वाढवणे याबाबतची माहिती आणि ज्ञान मिळवण्याची व्यक्तीची क्षमता’ अशी करता येईल. सामान्यपणे आरोग्य साक्षरतेमध्ये या तीन महत्वपूर्ण घटकांचा अंतर्भाव होतो.

► आरोग्याच्या महत्वपूर्ण पैलूंची आणि विविध आरोग्यसेवा पर्याय यांची माहिती प्राप्त करण.

► या माहितीचा उपयोग करून उपलब्ध आरोग्यसेवा यंत्रणेचे योग्य ते फायदे त्यामधून मिळवण.

(पान ५९) ► व्यक्तिगत गरजांवर आधारित स्वतःच्या आरोग्याची काळजी इष्टतम पद्धतीनं घेण्याचं हे शिक्षण मिळवण आणि अशी आरोग्याची काळजी पुरवणाऱ्या माणसांबद्दल माहिती मिळवण.

- (a) civic literacy,
 (b) health literacy,
 (c) global awareness,
 (d) environmental consciousness.

Ans.: 1. You can demonstrate your concern for the environment by all the above.

2. By becoming civically literate, you can make positive changes happen.

3. If you can understand the customs of the people of Brazil, you are skilled in global awareness.

Q. 2 : Say whether the following statements are True or False.
 (खालील विधाने बरोबर की चूक ते सांगा.)

1. By voting in the local elections you are not only exercising your right but are also fulfilling your civic duty.

2. You do not need to know about nearest healthcare centre and all the services it offers to be health literate.

3. If you engage in a business related work and call an American colleague on the 4th of July, their Independence Day, you are being a globally aware person.

4. It is a good idea to segregate the garbage created in your house into biodegradable and not-biodegradable bins.

Ans.: 1. By voting in the local elections you are not only exercising your right but are also fulfilling your civic duty. = True.

2. You do not need to know about nearest healthcare centre and all the services it offers to be health literate. = False.

3. If you engage in a business related work and call an American colleague on the 4th of July, their Independence Day, you are being a globally aware person. = False.

4. It is a good idea to segregate the garbage created in your house into biodegradable and not-biodegradable bins. = True.

Q. 3 : Answer the following questions. (खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या.)

Q. 1 : How can you aspire to be a more globally aware person ? Give two steps that you will take towards this goal. (तुम्ही तुमची जागतिक जाणीव अधिक वाढवण्यासाठी कसा प्रयत्न करू शकाल ? यासाठी तुम्ही घेऊ शकाल अशा दोन पाचन्या सांगा.)

Ans.: Increasing global awareness is the need of the hour as the world is getting smaller and smaller day-by-day. Reading some newspaper that caters for this problem would be one step that I would like to take to increase my global awareness. The reading of such newspapers would keep me updated about what is happening in the world. Secondly, I would try to make a profitable use of the internet facility to acquire information about countries, their physical position, religion, customs, history etc.

Q. 2 : Mention four habits which show that you are conscious of the environment and understand the need to conserve it. (तुमच्या अशा चार सवाई सांगा ज्यातून तुमची पर्यावरणाची जाणीव आणि त्याचं संरक्षण करण्याची गरज समजली आहे याची निश्चिती दिसून येईल.)

Ans.: These are some of the habits that I have consciously developed to do my bit for environmental conservation:

1. I see to it that there is no wastage of food in the daily food preparations in my family.

2. I always carry a cloth bag with me and avoid seeking plastic carriers from the market.

3. I divide daily waste into two separate bins: dry and wet waste. I use the wet waste in the family to prepare compost manure for my small garden.

4. I avoid using a vehicle that runs on petrol or diesel and prefer to either walk or use a bicycle.

Q. 3 : Enumerate two political issues in your state that you would like the government to address. (तुमच्या राज्यातले दोन असे राजकीय प्रश्न सांगा ज्यासंदर्भात शासनाला काही सूचना कायद्याला तुम्हाला आवडेल.)

Ans.: The present situation is such that in everything we find the presence of politics in one way or the other and the ruling and opposition parties blame each other for it.

One present issue is the strike of the ST workers in the state. Certain political issues have emerged in the recent days. Who is right and who is wrong? That is not important for me. Trying to find a solution to the problem and save the public from their daily transport trouble is what I feel necessary and the political parties should consider it not as a party issue but as a public issue and address it.

The election time is a time when each political party poses that